

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Vliv produkce ropy na demokracii

Diplomová práce

Bc. Jan KŘENEK

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jaromír HARMÁČEK, PhD.

Olomouc 2021

Mezinárodní rozvojová studia

Prezenční forma studia

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vlivem produkce ropy na demokracii, který v praktické části také zkoumá prostřednictvím analýzy panelových dat. První a druhá kapitola se věnuje teoretickému úvodu do oblasti vlivu ropy na demokracii skrze problematiku prokletých zdrojů, konflikt a bezpečnost. První kapitola představuje teorii prokletých zdrojů spolu s faktory, které její projev zapříčiňují. Ve druhé kapitole je autorem popsána oblast bezpečnosti a konfliktu, ve kterých nerostné zdroje rovněž figurují a skrze ně demokracii ovlivňují. Ve třetí kapitole autor prakticky testuje hypotézu, zda má produkce ropy (vyjádřena jako podíl ropy na HDP) vliv na demokracii (sledováno jako Index liberální demokracie). Tato hypotéza byla v rámci zkoumání panelových dat pro 168 států za sledované období mezi roky 1985–2019 potvrzena. Autor v práci dochází k závěru, že produkce ropy negativně ovlivňuje liberální demokracii. Pro testování statistických hypotéz bylo autorem využito statistického softwaru Stata 13, datových souborů z databází Světové banky a institutu V-Dem.

Klíčová slova

ropa, demokracie, prokleté zdroje, analýza panelových dat

Abstract

This diploma thesis deals with the impact of oil production on democracy, which is also tested by the panel data analysis in the practical part of this thesis. The first two chapters cover the theoretical introduction to the impact of oil production on democracy by the resource curse, conflicts and security. The first chapter presents the theory of cursed sources and the factors that cause them. Then, the domains of conflicts and security where resources such as oil hinder democracy are described in the second chapter. The practical part of this thesis is included in the third chapter where the hypothesis, if the oil (oil rents as a percentage of state GDP) affects democracy (the Index of liberal democracy), is statistically tested by the author. The effect of oil on democracy was successfully tested by the panel data analysis for 168 states in the period between 1985 and 2019. The author has come to conclusion that oil production negatively affects liberal democracy. The statistical hypothesis has been tested by using the statistical software Stata 13 and an open source database from the World Bank and V-Dem Institute.

Key Words

oil, democracy, resource curse, panel data analysis

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Jan KŘENEK**
Osobní číslo: **R18899**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Téma práce: **Vliv produkce ropy na demokracii**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se bude zabývat vztahem mezi ropou a demokracií. V první teoretické části práce budou stanoveny výzkumné otázky, bude představena teorie a seznámení s již proběhlými studiemi na téma vztahu mezi ropou a demokracií. V druhé výzkumné části bude provedena kvantitativní analýza.

Rozsah pracovní zprávy: **20-25 tisíc slov**
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

Asiaksen S., (2010), *Oil and democracy: More than a cross-country correlation?*, Journal of Peace Researchs, vol. 47, č.4, s. 421-431
Brückner M., Ciccone A. a Tesei A., (2012), *Oil Price Shocks, Income, and Democracy*. Review of Economics and Statistics. vol. 94, č. 2., s. 389-399
Ombga D. L., (2015), *Why Do Some Oil-Producing Countries Succeed in Democracy While Others Fail?*, World Development, vol.76, prosinec, s. 180-189
Ross, L. M. (2001). *Does Oil Hinder Democracy?*, World Politics, roč. 53, č.3, s. 325-361
Tsui, K. K. (2011). *More Oil, Less Democracy: Evidence from Worldwide Crude Oil Discoveries*, The Economist Journal, vol.121, č.551, s.89-115

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph.D.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání diplomové práce: 13. ledna 2020
Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2021

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 13. ledna 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně na základě zdrojů a literatury, které jsem uvedl v příloženém seznamu.

V Olomouci dne.....

.....

Bc. Jan Křenek

Poděkování

V rámci tohoto krátkého odstavce bych rád vyjádřil velké poděkování panu Ing. Mgr. Jaromíru Harmáčkovi, Ph.D. za jeho vstřícné jednání, rady a trpělivost při řešení diplomové práce. Jeho nápomoc, především v oblasti statistiky a práce s daty, umožnila dosáhnout zdárného výsledku praktické části. Dále bych chtěl poděkovat své přítelkyni Kláře za pomoc při korektuře práce a také své rodině za podporu při jejím psaní. Všem Vám tímto ještě jednou moc děkuji.

Obsah

Úvod	1
Cíle a metody.....	3
1. Prokleté zdroje	5
1.1. Faktory způsobující kletbu prokletých zdrojů	7
1.1.1. Volatilita cen nerostných surovin.....	7
1.1.2. Holandská nemoc	11
1.1.3. Korupce a nefunkčnost státních institucí	13
1.1.4. Vliv nerostných surovin na potlačení demokracie	17
1.1.5. Nerovnost pohlaví ve státech produkujících ropu	20
1.2. Tři rozhodnutí státu dle A. Gelba.....	24
1.2.1. Těžba kontrovaná státem nebo privátním sektorem	24
1.2.2. Přerozdělení zisků a posun jejich přínosu do budoucna	26
1.2.3. Investice z těžby směřované do domácí ekonomiky nebo do zahraničí.....	28
2. Nerostné bohatství, bezpečnost a konflikt	30
2.1. Vliv nerostného bohatství na konflikt	31
2.1.1. Role nerostného bohatství v konfliktech	32
2.2. Vnitrostátní bezpečnost a konflikt	35
2.2.1. Vymezení pojmu národní bezpečnost.....	35
2.2.2. Bezpečnost a přírodní zdroje z vlastních rezerv.....	36
2.2.3. Národní bezpečnost a její ohrožení skrze nerostné suroviny	39
2.2.4. Národní bezpečnost zdrojů a její zajištění skrze mezinárodní dovoz	43
2.3. Mezinárodní bezpečnost	46
3. Praktická část: Zkoumání vlivu ropy na demokracii	52
3.1. Indikátor demokracie.....	53

3.1.	Indikátor ropy	56
3.2.	Indikátor příjmu, resp. ekonomické úrovně zemí	57
3.3.	Regiony	58
3.4.	Regresní analýza	60
3.5.	Limity analýzy	65
Závěr		68
Seznam literatury		71

Seznam grafů

Graf 1. Světové ceny ropy v období let 2000 až 2020 v reálných cenách (dolarů za barel)..str.8

Graf 2. Podíl dovozeného množství nerostných surovin do EU, pro jednotlivé druhy nerostných surovin mezi lety 2008 až 2018..... str.44

Seznam tabulek

Tabulka 1. Seznam deseti největších exportérů ropy za rok 2018 s tučně vyznačenými státy, které ke svému transportu využívají Hormuzský průliv.....str.48

Tabulka 2. Modely 1 až 3 regresní analýzy panelových dat mezi lety 1985–2019.....str. 62

Tabulka 3. Model 4 regresní analýzy panelových dat mezi lety 1985–2019. S ročním (r-1) zpožděním všech nezávislých proměnných.....str. 65

Seznam zkratek

EITI	Iniciativa za transparentnost těžebního průmyslu (Extractive Industries Transparency Initiative)
EU	Evropská unie (European Union)
FHI	Freedom House Index
IEA	Mezinárodní agentura pro energii (International Energy Agency)
NIF	Národní investiční fondy (National Investment Fund)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Co-operation and Development)
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
OSN	Organizace spojených národů (United Nations)
TI	Transparency International
UNDP	Rozvojový program Organizace spojených národů (United Nations Development Programme)
WTI	americká lehká ropa (West Texas Intermediate)

Úvod

Otázka, zda je demokracie dobrým způsobem vlády pro všechny státy, byla v kruzích odborné sféry v průběhu 20. a 21. století řešena mnohokrát. Jako příklady studií a prací lze zmínit díla autorů Croziera et al. (1975), O'Donella (1994) či Stouta (2003). Už jen samotný fakt, že je koncept demokracie podroben tomuto zkoumání, nabízí otázku, zda je vhodné zkoumat vliv ropy právě na demokracii. Jako východisko a možná obhajoba se nabízí citát držitele Nobelovy ceny za ekonomii Amartyi Sena: „*Zatímco demokracie ještě není všeobecně praktikována ani není jednotně přijímána mezi státy, v obecném klimatu světového názoru dosáhla demokratická správa a její principy statutu být obecně považovány za správné*“ (PRC, 2009). Ačkoliv všechny státy světa demokracii nepovažují za správný způsob vlády, je po demokratické správě a aspektech, které představuje, voláno. Těmito aspekty jsou myšleny svoboda (slova, vyznání, pohybu), rovnost (pohlaví, práv etnik), dále pak nezávislost soudů a mnohé další (TI, 2019). Demokracie je tedy v rámci světového názoru považována za chtěnou, a proto je důležité zabývat se faktory, které její fungování a etablování ve státech podporují nebo jí naopak škodí.

Nerostné suroviny jako jsou ropa, zemní plyn, drahé kovy a další dávají státům příležitost „přeměnit“ tyto zdroje ve školy, nemocnice a infrastrukturu, které jim poté napomáhají dosáhnout ekonomického rozvoje a růstu (Davis a Tilton, 2005). Ekonomický rozvoj je následně dle Huberta et al. (1993) silně podporujícím faktorem růstu demokracie. Dále je dle Lipseta (1959) velikost příjmu státu a jeho ekonomická výkonost, silně korelujícím faktorem s demokratičností režimů. Je tedy paradoxní, že nerostné suroviny, které by měly státu dopomoci k růstu a blahobytu, mu naopak škodí a mohou mít negativní vliv na demokracii skrze problematiku představenou Alanem Gelbem (1988) a pojmenovanou jako *prokleté zdroje*.

Úvodem do teorie problematiky *prokletých zdrojů* se zabývá kapitola 1., ve které jsou představeny a pojmenovány nejzásadnější aspekty a faktory zapříčiňující negativní dopad přírodních zdrojů na demokracii. Ekonomickým aspektům se věnují podkapitoly 1.1.1 *Volatilita cen nerostných surovin* a 1.1.2 *Holandská nemoc*. Problémy *korupce a nefunkčnosti státních institucí* jsou popsány v podkapitole 1.1.3. Další téma, věnující se vnitrostátnímu fungování zemí bohatých na nerostné suroviny, je představeno v části

1.1.4. *Vliv nerostných surovin na potlačení demokracie.* Poslední částí spadající pod faktory ovlivňující kletbu prokletých zdrojů je podkapitola 1.1.5. *Nerovnost pohlaví ve státech produkujících ropu.* V této podkapitole je představen výzkum od Rosse (2008), který napomáhá vysvětlit vliv ropy na absenci industrializace zemí na Blízkém východě jakožto možného vysvětlujícího faktoru právě pro nerovnost pohlaví.

Ve třech částech podkapitoly 1.2. *Tři rozhodnutí státu dle A. Gelba (1988)* jsou popsány zásadní otázky, které musí stát směřem k těžbě svého nerostného bohatství rozhodnout. Tato rozhodnutí pak doplňují již zmíněné faktory ovlivňující kletbu prokletých zdrojů, čímž přispívají k jejímu negativnímu vlivu na demokracii.

Druhá kapitola, věnovaná vztahu nerostného bohatství, bezpečnosti a konfliktu, dotváří pohled na problematiku prokletých zdrojů. Sféra bezpečnosti je dáována do souvislosti s nerostnými surovinami skrze *bezpečnost energetiky a přírodních zdrojů*, kde má jejich zajištění strategický význam pro stát a společnost. Jedná se zejména o zajištění majetkových hodnot a zdraví občanů (Kříž, 2002). Oblast konfliktů odehrávajících se jak na poli mezinárodním, tak i vnitrostátním, dává prostor pro další negativní vliv nerostných surovin na demokracii. Jde především o postavení nerostných surovin jako motivaci pro vznik konfliktu, financování konfliktů a mnoho dalších negativních rolí, které mohou nerostné zdroje zastávat (Collier a Hoeffler, 2000); (Klare, 2014).

Třetí kapitola zkoumá skrze praktickou část diplomové práce vliv ropy na liberální demokracii, a to skrze snahu zodpovědět hlavní a vedlejší výzkumné otázky, stanovené v části *Cíle a metody*. Výzkumné otázky byly zkoumány za pomoci analýzy panelových dat při použití statistického softwaru Stata 13. Ke zkoumání byly použity agregované proměnné *demokracie* z dat institutu V-Dem, a také data Světové banky pro proměnné *ropa* a *příjem* (World Bank Data, 2021a); (World Bank Data, 2021b). Pomocí poslední proměnné *regiony* byly státy světa roztrženy na základě jejich světové regionální příslušnosti do šesti kategorií.

Cíle a metody

Cílem prvních dvou teoretických kapitol diplomové práce je představit koncept možného problematického vztahu mezi nerostným bohatstvím a demokracií, s detailnějším pohledem na ropu. Závěrečná, třetí kapitola se věnuje praktickému zkoumání a prokázání vlivu ropy na demokracii. Na základě výzkumů Rosse (2001), Shaxona (2007), Omgby (2015) a dalších autorů byla definována hlavní výzkumná otázka praktické části a také celé práce, a to:

- *Má ropa negativní vliv na sledované aspekty liberální demokracie?* Tedy zda produkce ropy vyjádřená jako podíl příjmů z ropy na HDP státu negativně škodí demokracii, jejímiž aspekty jsou např: svoboda vyznání, svoboda pohybu, rovnost pohlaví, nezávislost soudů (více viz kapitola 3.).

Vedlejšími otázkami, které budou v rámci praktické části práce zkoumány, jsou:

- *Má kontrolní proměnná velikost příjmu, agregovaná jako příjem HNP na osobu, pozitivní vliv na sledované aspekty liberální demokracie?* Kontrolní proměnná bude v rámci výzkumu sloužit jako ověření, zda regresní analýzy odpovídají dřívějším výzkumům, jako byly např. studie od Lipseta (1959), Rosse (2001) a Tsuiho (2010).
- *Existuje rozdílná úroveň/míra demokracie v jednotlivých světových regionech?* V rámci rozdělení států světa do celkem šesti regionů, bude zkoumána rozdílná úroveň/míra demokracie v těchto regionech.

Před praktickou částí diplomové práce bude přiblížen a detailně popsán rámec aspektů, faktorů a vlivů, které mají dle dosavadních studií a teorií podporovat hypotézu, že ropa demokracii škodí. V rámci první kapitoly bude nastíněn fenomén *prokletých zdrojů* (*angl. Resource Curse*), který byl poprvé zmíněn Gelbem (1988). Jednotlivé faktory podílející se na negativním dopadu prokletých zdrojů budou doplněny o zásadní rozhodnutí vztahující se k těžbě a nakládání se zisky plynoucími z prodejů ropy. Tato rozhodnutí taktéž představená Gelbem (1988) napomáhají pochopení negativního vlivu ropy na demokracii. Druhá kapitola nabídne pohled na vliv ropy na demokracii skrze aspekty bezpečnosti a konfliktu jak na úrovni vnitrostátní, tak i mezinárodní. Rostoucí význam ropy pro světovou společnost se totiž ve 20. a 21. století promítl i do sféry bezpečnosti a konfliktů. Tato problematika bude v práci zahrnuta za účelem snadnějšího pochopení role ropy jako motivu pro konflikt a následné ohrožení demokracie.

Třetí kapitola s názvem Zkoumání vlivu ropy na demokracii bude věnována snaze zodpovědět stanovené výzkumné otázky. V této kapitole bude také detailně vysvětlena metoda regresní analýzy panelových dat pro spojené datové výběry s průřezovými daty států a časovými řadami. Metodický postup je v závěrečné kapitole zahrnut za účelem koherentního popisu výpočtů a představení použitých metod, které byly v rámci výpočtu použity. Dále také z důvodu popisu proměnných, jejichž transformace je zde taktéž vysvětlena v závěrečné interpretaci výstupů modelů. V rámci praktické části byl využit statistický software Stata 13, dovolující statistické výpočty pro již zmíněnou regresní analýzu panelových dat.

1. Prokleté zdroje

První kapitola je stěžejní částí pro představení problematiky, která se bude prolínat celou diplomovou prací. Tato část práce se bude zabývat tématem *prokletých zdrojů*¹ skrze zkoumání vlivu těžby/produkce ropy na demokracii. Toto téma se věnuje vztahu mezi nerostným bohatstvím a státem, který jej vlastní, resp. na jehož území se nachází. Přesných definic pojmu prokleté zdroje existuje několik, pro účely této práce byla zvolena definice podle Shaxsona (2007, str. 1), a tedy, že prokleté zdroje jsou: „*Nerostné suroviny nebo též nerostné bohatství státu, které není možné využívat k rozvoji a růstu státu, ale naopak dispozice tohoto bohatství stát poškozují v mnoha směrech*“. Poněkud jednodušší definicí je zmíněný prostý fakt, že země trpící kletbou svých přírodních zdrojů nedosahují takového ekonomického úspěchu jako jiné, na jejichž zdroje se kletba nevztahuje (Frankel, 2010).

Historie prokletých zdrojů, jakožto tématu zkoumání ve vědecké sféře, je poměrně dlouhá a její začátek se datuje do roku 1988. V uvedeném roce publikoval tuto myšlenku vůbec poprvé Alan H. Gelb² a jeho tým z Oxfordské Univerzity ve své práci s názvem „*Oil windfalls: Blessing or curse?*“ (Gelb, 1988). Tato kniha, zabývající se vztahem těžby a produkce ropy ku ekonomické prosperitě, vnesla nejen do pléna vědeckých kruhů otázku, která je definována v samotném názvu díla, a tedy: „*Neočekávané ropné zisky: požehnání nebo prokletí?*“ (Gelb, 1988). Autor se však ve své studii omezil pouze na zkoumání zákonitostí mezi ropou a ekonomickou prosperitou, což je pro plné pochopení teorie prokletých zdrojů nedostačující. Jeho otázka však dala základ pozdějším hypotézám a tezí podrobněji rozpracovaným dalšími autory. Problematiku prokletých zdrojů o několik let později více rozvinul Auty (1993) ve své práci *Sustaining Development in Mineral Economies*, která byla rozšířena i na drahé kovy a drahé kameny. Později, termín prokletých zdrojů dále zviditelnili Jeffrey D. Sachs a Andrew M. Warner ve své publikaci *Natural Resource Abundance and Economic Growth* (1995). V následujících letech se vědecká společnost začala tímto tématem velmi obsáhle zabývat a na již zmíněné autory navázali další, viz Brooks a Kurtz (2016), Corrigan (2013), Ross (2001) apod.

¹ Angl. Resource Curse, v do češtiny též překládáno jako *kletba zdrojů*.

² Alan H. Gelb, někdejší vedoucí rozvojových politik Světové banky, ekonom a současně vedoucí pracovník Centra pro globální rozvoj (CGDEV, 2020).

Nelze však říct, že existuje všeobecný konsenzus o vlivu prokletých zdrojů na stát, a to i přes velké množství odborných prací, které se problematice věnují. Nabízí se celá řada studií podpořených empirickými důkazy, které vycházejí z rozsáhlých výzkumů. Tyto výzkumy tvrzení o vlivu prokletých zdrojů na ekonomický růst, demokracii či jiné sledované aspekty s tím související potvrzují, jako např. Sachs a Warner (2001), Shaxson (2007) či Frankel (2010). Najdou se ale i naopak více či méně tento vliv odmítající práce, viz studie autorů Brunnschweilera a Bulteho (2008) nebo též Ploega (2009). Obě skupiny studií zastávají rozdílné pohledy na platnost hypotézy prokletých zdrojů a liší se i ve zvolených výzkumných metodách, a to jak od základních korelací, přes regrese, až po regrese s panelovými daty či metody nekvantitativní, nejčastěji např. rešeršní práce. Práce se liší také ve velikosti vzorku států, které jsou předmětem tohoto zkoumání. Nejčastěji jsou pak vybírány státy rozvojové – tedy ty, u kterých je případná absence očekávaného ekonomického růstu při dispozici značným nerostným bohatstvím nejviditelnější (Davis a Tilton, 2005); (Corrigan, 2013).

Je velmi důležité, aby byl do představeného duálního vztahu mezi nerostným bohatstvím a ekonomickým růstem vnesen pojem demokracie. Na ni se spolu s teorií prokletých zdrojů a ekonomického růstu zaměřili ve svých pracích např. již zmínění autoři Ross (2001) nebo Tsui (2010). Na demokracii je v těchto studiích nahlíženo s jistým přesahem, jakožto na sféru, která spíše než ekonomický růst charakterizuje vnitřní i vnější holistickou funkčnost státu. Demokracie je ve vztahu k problematice prokletých zdrojů nejčastěji ztotožňována s bezpečností ve státě (viz kapitola 2.), rolí korupce (viz podkapitola 1.1.3.), vlastnickými právy, vymahatelností práva a možností participace na chodu země (Gerring et al., 2005). Tyto, a mnoho dalších dílčích indikátorů, jsou důležitými aspekty nejen pro ekonomicky prosperující stát, ale zároveň pro demokratický stát, který v případě postižení kletbou prokletých zdrojů nemůže fungovat (Dunleavy a O'Leary, 1987). Vlivu těžby, produkce a zisků z ropy (agregovaných jako podíl zisků k HDP státu) se detailně věnuje a prakticky je zkoumá třetí kapitola této práce.

Následující část práce bude podrobněji zaměřena na problematiku představenou v úvodu této kapitoly, tedy prokleté zdroje. Skrze představení faktorů, které onu kletbu způsobují a společně se podílejí na jejím negativním dopadu na státy, bude dále vysvětleno, proč tyto zdroje získaly přívzvisko *prokleté*. Jak totiž název zcela antiteticky naznačuje, zdroje jako takové

za nic nemohou a jakákoli kletba je jim přisuzována neprávem. Přízvisko *prokleté* je tedy spíše poetickým vyjádřením na první pohled atypického a paradoxního vztahu mezi nerostným bohatstvím a potenciálem růstu pro státy, které jím disponují. Zároveň však nedochází k plnému naplnění tohoto očekávání v podobě většího ekonomického rozvoje a dalších pozitivních dopadů na společnost a stát. Jak uvádějí Davis a Tilton (2005, str. 1): „*Toto spící nerostné bohatství je skrze těžbu přeměněno na školy, domy, přístavy a jiné formy kapitálu, které přímo přispívají k hospodářskému rozvoji.*“

Nerostné bohatství je tedy možné chápat jako synonymum pro prosperitu, ekonomický růst³ či *blaho*⁴, avšak v případě prokletých zdrojů se jedná spíše o nenaplněné proroctví. Faktorů, které (spolu)napomáhají tomuto negativnímu vztahu, je především dle výše zmíněných autorů hned několik a budou detailněji představeny v následující části práce.

1.1. Faktory způsobující kletbu prokletých zdrojů

V následujících podkapitolách budou představeny nejdůležitější faktory zapříčínující negativní dopad *prokletých zdrojů* u států, které disponují nerostným bohatstvím. Stejně jako v rámci praktické části této práce, ve které bude zkoumán dopad těžby ropy na demokracii, bude i v následujících podkapitolách kladen větší důraz na příklady a problematiku spojenou s ropou. Zároveň však není možné opomenout i další typy nerostného bohatství, jakými jsou zemní plyn, drahé kovy a jiné.

1.1.1. Volatilita cen nerostných surovin

Volatilita cen značí míru kolísavosti cen zboží, statků a služeb v určitém časovém horizontu (Arezki, 2011). Nerostné suroviny, konkrétně ropa, zemní plyn a měď, jsou cenovou volatilitou postiženy globálně nejvíce, další skupinou v pořadí jsou zemědělské komodity. Volatilita cen

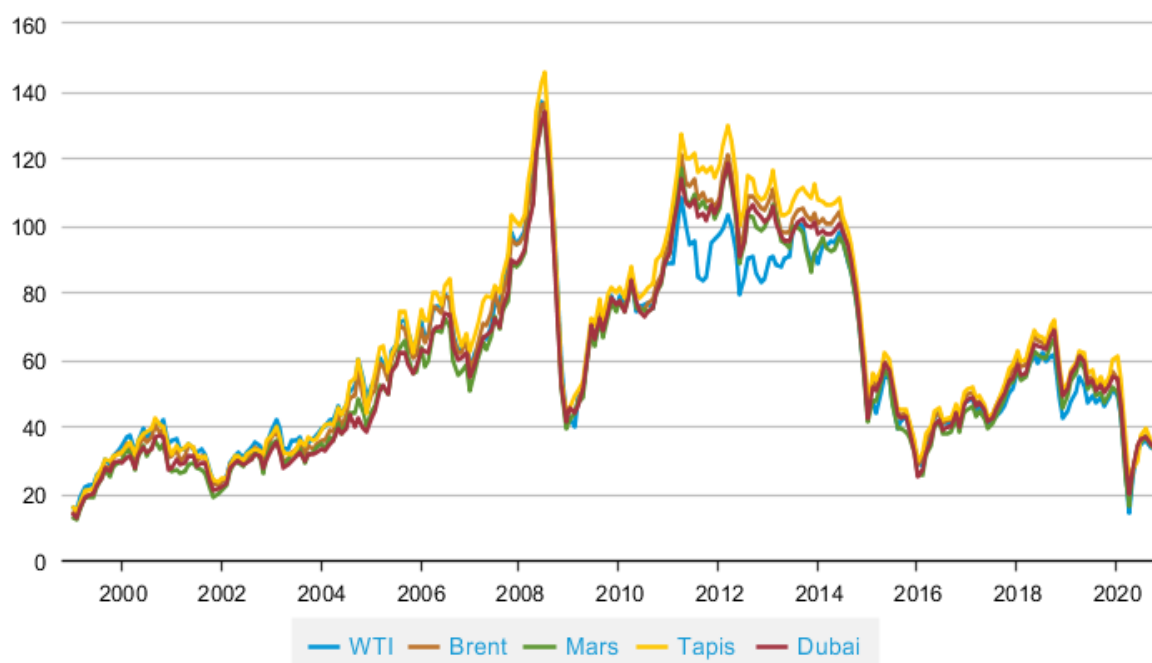
³ Přínosy nerostného bohatství pro ekonomiku se zabývali např. Nordhouse et al. (1980) nebo Gunton (2015).

⁴ Angl. Welfare – Tento termín definoval v roce 1958 Britský sociální vědecký pracovník a pedagog R. M. Titmuss jako pojem, který rozšiřuje funkci státu o poskytování služeb a jistot svým obyvatelům. Blaho je zde tedy chápáno jako aspekt, který transformuje ekonomickou prosperitu státu směrem k občanům v podobě dobře fungujících sociálních institucí (škola, zdravotnictví, politické a ekonomické instituce) (Barr, 2020).

se pro statky a služby postupně snižuje s tím, jak roste jejich specializace a jedinečnost jejich nabídky (Frankel, 2010).

Ropa, jak již bylo zmíněno, je surovinou s největší volatilitou ceny. Je však ale důležité odlišit, za jaké období je na cenu této komodity pohlíženo. Pozorování v dlouhém období lze chápat jako pozorování o délce několika desetiletí a více. Zde reálná cena⁵ ropy sleduje dlouhodobý průměr „očištěný“ právě o volatilitu projevovanou v krátkém období. Tímto dlouhodobým průměrem ceny ropy za období let 1968 až 2019 je 55,79 dolarů za barel v reálných cenách (EIA, 2020). Krátké období má délku trvání v horizontu jednoho až několika let. Výkyvy v této periodě mohou být extrémní, v řádech desítek až stovek procent meziroční hodnoty ropy (Arezki, 2011).

Graf 1. Světové ceny ropy v období let 2000 až 2020 v reálných cenách (dolarů za barel)

Barvy linií v grafu značí druhy ropy obchodovaných na světových trzích. Cena ropy je zde vyjádřena v dolarech za barel a je upravena o inflaci pomocí indexu spotřebitelských cen (EIA, 2021).

⁵ Reálná cena ropy je upravena o inflaci pomocí indexu spotřebitelských cen (EIA, 2020).

Důvodů pro takovou volatilitu cen je dle odborníků hned několik. Z odborných studií je možné zmínit např. Kiliana (2010), který ve své studii *Oil price volatility: Origins and Effect* strukturovaně shrnuje důvody cenové volatility ropy v posledních dekáдах a představuje rozdílná paradigmatu ve vnímání této problematiky. První důvod cenových šoků ropy Kilian spatřuje v exogenních vlivech – příkladem mohou být ropné šoky, které zapříčinily nárůst cen ropy v období po letech 1973 a 1979 (André a Smulders, 2014). Tyto ale ve srovnání s hospodářskou krizí v roce 2008 neměly takový zásadní vliv na reálnou cenu ropy. Druhým, v současné době již opouštěným názorem, je jednání a působení OPEC⁶ jakožto představitel kartelové dohody, která by dle svého jednání měla ovládat nabídku světového trhu s ropou. Toto tvrzení však ze dvou důvodů nelze považovat za pravdivé. Prvním důvodem je historické jednání této organizace, kdy její členové jako kartel nejednali, anebo jednali, ale jejich dopad na cenu ropy nebyl natolik významný⁷, jak zmiňuje např. Smith (2009). Druhý důvod se pojí s nástupem alternativních paliv⁸, která jsou přímými konkurenty členů OPEC, jakožto substitutu ropy ve funkci paliva v dopravě.

Jako třetí, v současné době a ve vědecké sféře nejpoblárnější vysvětlení pro vysokou volatilitu, se jeví celosvětové poptávkové šoky, které souvisí s globálním hospodářským cyklem (Cassels, 2013). Třetí tvrzení detailněji přibližuje Graf č. 1. Na tomto grafu je pro růst ceny ropy vhodným příkladem období mezi lety 2003 až 2008, kdy cena ropy nečekaně rostla jak z důvodu ekonomického růstu zemí OECD, tak především kvůli hospodářskému růstu asijských zemí, který byl roven dvoj až trojnásobku růstu zemí OECD (Jacks et al., 2009). V krátkém období tento ekonomický progres zapříčinil růst poptávky po ropě, jejíž cena rostla rychleji, než se předpokládalo. Cenový boom byl totiž umocněn nízkou elasticitou nabídky ropy, která je pro zboží s vysokou volatilitou charakteristická. Je to způsobeno potřebou určitého časového období pro rozvoj/zvyšování kapacit, v tomto případě pro těžbu ropy, která

⁶ OPEC – *The Organization of Petroleum Exporting Countries*. V překladu Organizace zemí vyvážejících ropu je mezinárodní panel, který reprezentuje 13 hlavních zemí vyvážejících ropu. Organizace byla založena roku 1960 a jejím hlavním cílem je koordinovat a stabilizovat dodávky ropy do spotřebitelských zemí tak, aby země, které jsou členy OPEC měly zajištěn nejen stálý příjem, ale také prostředky pro další investice do rozvoje ropného průmyslu (Cassels, 2013).

⁷ Dle studie Brémond a spol. (2012) mělo jednání OPEC jako kartelu vliv na cenu ropy v rámci ropných šoků v 70. a počátkem 80. let 20. století, později vliv této organizace upadal.

⁸ Celosvětově nejpoužívanějším alternativním palivem pro pohon aut je elektřina. Globálně je však na elektřinu pouze 1 % z celkového počtu automobilů dle IEA (2020). Tento trend má v dalších letech pokračovat a zprávy nevládního Think Tanku RethinkX, zaměřujícího se na aplikaci moderních technologií ve společnosti a důsledky takovýchto implementací pro ni, uvádějí, že rozvoj elektromobilů bude mít za následek jak enormní změny v automobilovém průmyslu, tak devastační důsledek pro velkou část průmyslu ropného (RethinkX, 2020).

by vedla k vyšší saturaci globální poptávky. Ekonomická recese v roce 2008 naopak celosvětovou poptávku po ropě snížila, což se také projevilo na její ceně. Ta se propadla ze 166 dolarů na 51 dolarů za barel v období od května roku 2008 do ledna 2009. Více jak polovina tohoto poklesu byla způsobena „pouze“ negativními očekáváními dopadů krize, která se projevila jako planá až začátkem roku 2009, kdy ceny ropy začaly opět růst (Kilian, 2010).

Na výše zmíněnou nízkou elasticitu nabídky navazuje nízká elasticita poptávky, a to pro zboží s vysokou volatilitou cen a za podmínky sledování krátkého období. Jako příklad lze uvést zemědělské komodity, u nichž se při snížení ceny jejich spotřeba významně nezvedá. Je to dáno charakterem zemědělského zboží, které je často primárním vstupem do výroby, díky čemuž je prakticky nezbytné. Například při zvýšení nabídky kávy na trhu se její cena příliš nesníží, a to z toho důvodu, že jí lidé ani za sníženou cenu zásadně více nevypijí kávy nevypijí (Pettinger, 2020).

Pro lepší představu je možné problém volatility cen ropy demonstrovat na skupině afrických zemí⁹ ze studie Olterse (2007). Studie pozoruje státy Subsaharské Afriky v období od 70. let do 80. let minulého století. V tomto období se cena ropy několikanásobně zvýšila – ze svých původních 20,97 dolarů za barel v červenci roku 1973, až na tehdejší maximální hodnotu 126,99 dolarů v dubnu 1980 (vyjádřeno v dnešních cenách) (Macrotrends, 2020). Disponování takovými prostředky ve státních rozpočtech dovolilo zemím zvyšovat státní výdaje. Cena ropy se však ve druhé polovině roku 1980 začala propadat a tento pád byl zastaven až v květnu roku 1986 na částce 24,94 dolarů za barel. Tento propad ceny ropy způsobil deficit ve financování vládních programů a následné fiskální škrty se staly ekvivalentem pro (dle článku „*necitlivé a nahodilé*“) rušení či omezení státních sociálních programů. To mělo za následek zvětšení propasti mezi chudými a bohatými, nárůst počtu lidí žijících v chudobě a „znehynění proudu“ směřujícímu k větší socioekonomické prosperitě nastartované v období blahobytu, kdy byla cena ropy vysoká (Olters, 2007).

Volatilita cen ropy však nebyla hlavní příčinou úpadku možné prosperity států, která do té doby plynula ze zisků z prodeje této komodity. Zcela zásadní roli zde dle Olterse (2007)

⁹ Africké země vyvážející ropu byly Angola, Kamerun, Čad, Republika Kongo, Pobřeží Slonoviny, Rovnická Guinea, Gabon a Nigérie. Státy byly vybrány na základě podmínky o produkci ropy, tedy, že produkovaly ropu po dobu pěti let za sebou (Olters, 2007).

sehrál dlouhodobě nevyrovnaný fiskální rozpočet těchto států, které opomíjely vytvoření finančních rezerv pro období úpadku těžby, nebo jak tomu bylo v tomto případě, snížení výnosů z těžby. Z historických dat je však zřejmé, že cena ropy do té doby nikdy takto výrazně neklesla, díky čemuž tyto státy neměly tzv. historickou zkušenost, ze které by se mohly poučit. Volatilita cen ropy měla důležitou roli i v následujících dekadách a její vliv jak na globální trh, tak i na ekonomiky jednotlivých států přetrval (Rentschler, 2013). Dle studie Cavalcantiho et al. (2011) má volatilita negativní vliv na ekonomický růst skrze nižší schopnost ekonomiky akumulovat kapitál, což s sebou nese důsledky jak pro okamžitý, tak i dlouhodobý rozvoj státu.

Výše zmíněné důvody pro cenovou volatilitu ropy, především pak poslední, který má v současné době velkou podporu ze strany vědecké obce, mají především na základě výzkumů velké opodstatnění a jsou klíčovými pro problematiku zkoumaných prokletých zdrojů. Volatilita cen se stává velkým problémem pro státy zaměřující se na export ropy, především z důvodu fluktuací cen ropy a s tím souvisejících výpadků financí ve státním rozpočtu. Státy nemají ve svých silách volatilitu ovlivnit, mohou pouze přizpůsobit své ekonomiky a zmírnit tak dopady volatility a jejich projevů v podobě rozvinutějších a rozmanitějších ekonomik (Cavalcanti et al., 2011).

1.1.2. Holandská nemoc

S termínem Holandská nemoc přišel v roce 1977 prestižní týdeník *The Economist* a označil tak paradox, který byl vyzorován v nizozemské ekonomice po roce 1959. Právě v této době bylo na severovýchodě Nizozemska objeveno velké naleziště zemního plynu. Ten v polovině 70. let minulého století dokázal uspokojit přibližně polovinu domácí energetické spotřeby (CBS, 2019). Zemní plyn se následně stal vývozním artiklem, který se v období mezi roky 1975 až 1984 podílel na 10–18 % celkových státních příjmů Nizozemska (NCOA, 2014). Příjmy, které z exportu do země proudily, však byly v zahraničních měnách a jejich převod na nizozemské guldeny (toho času národní měnu Nizozemska) měl za následek zhodnocení měny a s tím spojené negativní dopady na celou ekonomiku země. Ty jsou charakterizovány především snížením konkurenceschopnosti těch sektorů ekonomiky, které se přímo nepodílely na exportním boomu zemního plynu. Další ranou byl nárůst

nezaměstnanosti mezi lety 1970 až 1977, a to z 1,1 % na 5,1 %. V neposlední řadě byl zaznamenán i výrazný pokles investic do jiných odvětví, především ze zahraničních firem, které měly tyto investice dražší (kvůli zhodnocenému guldenu), ale ze strany domácích firem, které tak nechtěly činit z důvodu nižší konkurenceschopnosti firem na mezinárodním trhu (Keiv, 2014).

Klasický ekonomický model Holandské nemoci byl popsán v roce 1983 ekonomy Cordenem a Nearym (1982). Z tohoto modelu vyplývá, že vysoký export komodit těžebního průmyslu má za následek snížení konkurenceschopnosti ostatních odvětví. Kromě těžebního průmyslu se dle Cordena a Nearyho může jednat také o zemědělské komodity. Nejpostiženějšími odvětvími jsou pak průmysly situované v sekundárním a terciárním sektoru (Ebrahim-zadeh, 2003). Negativním vlivem, který pro tyto sektory těžba, resp. zemědělství, představuje, je již zmíněné snížení konkurenceschopnosti na domácím i zahraničním trhu z důvodu zhodnocení směnných kurzů. Mezi těžbou a zemědělstvím však lze pozorovat určité odlišnosti. Růst těžebního průmyslu na rozdíl od zemědělství způsobuje také růst nezaměstnanosti. Ta je zapříčiněná omezeným počtem pracovních míst, které těžební průmysl ke svému fungování potřebuje. Nezaměstnanost pak roste v důsledku zvyšujícího se množství firem z jiných odvětví, které jsou znevýhodněné vysokými směnnými kurzy. Kvůli tomu jsou nuceny propouštět zaměstnance z důvodu již zmíněné nízké konkurenceschopnosti. Další příčinou podporující zvyšování nezaměstnanosti je odsun výroby do zahraničí z důvodu nižších nákladů na výrobu. Hlavním projevem Holandské nemoci v případě exportního nárůstu v zemědělství je deindustrializace. Ta je způsobena přesunem pracovníků z průmyslů, které „zaostávají“, do průmyslu náročného na lidský kapitál, jakým je např. zemědělství (Corden a Neary, 1982).

Vlivem a výskytem Holandské nemoci se následně zabývalo mnoho autorů, kteří tento negativní efekt pozorovali jak u rozvojových států, např. studie Fardmaneshe (1991), Pegga (2010) a dalších, tak i u států rozvinutých, kde je vliv přílivu kapitálu na ostatní segmenty ekonomiky patrnější, viz Oomes (2007) nebo Beine a Coulombe (2012). Většina prací, které se týkají Holandské nemoci, se zabývá prokázáním jejího „výskytu“/vlivu na případových studiích jednotlivých států, potažmo jejich ekonomik. Poněkud jiný přístup nabízí studie ekonomů Bjørnlandové a Thorsruda (2014), kteří samotný fenomén Holandské nemoci nepopírají, ale poukazují na zatím nepozorované pozitivní trendy mezi exportem primárních surovin a rozvojem jiných sektorů. V práci nazvané *Boom or gloom? Examining the Dutch*

*disease in two-speed economies*¹⁰ se zabývají případovou studií Norska a Austrálie a jejich ekonomik, z velké části závislých právě na exportu primárních surovin. V případě Norska, které těží ropu v Severním moři, argumentují faktem, že tento velice specializovaný a technicky náročný proces těžby přispívá k rozvoji i jiných odvětví, a přináší tak pozitivní externalitu v podobě jejich rozvoje. Jedná se např. o oblasti výzkumu, rozvoje inženýrských technických řešení a s tím spojeného strojírenství, stavitelství, dále o oblast služeb navázaných na těžbu a růst cen nemovitostí. Dle autorů má významnou roli také velikost státních investic, kterými státy nepřímo podporují konkurenceschopnost jiných odvětví a také jimi nepřímo odkazují na tzv. sterilizaci výnosů¹¹ z těžby. Pozitivní vlivy v podobě externalit těžby na další sektory průmyslu se označují jako *spillovers*¹² (Bjørnland a Thorsrud, 2014). Studie dochází ke dvěma hlavním závěrům. Tím prvním je podpora tvrzení, že těžba s sebou přináší pozitivní efekt v podobě *spillovers* na přidružené průmysly. Druhý závěr částečně navazuje na předchozí podkapitulu týkající se volatility cen nerostných surovin. Autoři totiž tvrdí, že disponování či nové nalezení nerostného bohatství (ropy, zemního plynu) neohrozí stát vznikem Holandské nemoci, ale naopak může přinést pozitiva, jak bylo ukázáno na příkladu Norska a jeho dvourychlostní ekonomiky. Negativní vliv má však dle autorů cenová volatilita primárních surovin, již zmíněná v předchozí podkapitole 1.1.1., která při zvýšení cen komodit zhodnocuje měnu a exportní země a ekonomiky těchto zemí tak může učinit méně konkurenceschopnými. Nebo se v opačném případě cena komodity sníží, díky čemuž dojde k poklesu příjmů zemí s málo diverzifikovaným průmyslem, což se často stává u rozvojových a chudých zemí (Corden a Neary, 1982).

1.1.3. Korupce a nefunkčnost státních institucí

Dalším zásadním problémem, kterému státy bohaté na nerostné suroviny čelí, je vysoká míra korupce ve státní sféře. Korupce je dle *Transparency International* (TI, 2021) definována

¹⁰ *Boom or gloom? Examining the Dutch disease in two-speed economies* – V překladu Ohromný růst nebo úpadek? Zkoumání ekonomiky ve dvourychlostních ekonomikách (přeloženo autorem). Dvourychlostní ekonomika je charakterizována rychlým růstem jednoho sektoru ekonomiky oproti zbylým sektorům, které jsou jím „taženy“. Jedná se např. o Norsko, Austrálii či Rusko (Sinclair, 2017).

¹¹ Sterilizace výnosů spočívá v odsunutí nebo omezení přímého vlivu výnosů z těžby na ekonomiku. Nejčastěji je taková sterilizace prováděna pozvolným vpouštěním peněz do ekonomiky pomocí tzv. *National Wealth Fund* (též. *Sovereign Wealth Fund*) – více o nich v kapitole 1.2. (Ellner et al., 1999).

¹² *Spillovers* – Přeloženo jako *přelévání*.

jako: „Zneužití veřejné funkce k soukromým ziskům“. Korupce má svým vlivem za následek poškození právního státu (jeden z hlavních aspektů demokracie viz kapitola 3.), sociální spravedlnosti a také podkopání důvěry občanů ve státní instituce (Kubbe a Engelbert, 2018). Problematikou vlivu korupce a demokracie se již zabývalo mnoho studií, které docházejí k závěru, že i v zemích s etablovanou a dlouholetou demokracií je tento negativní jev zaznamenán a zkoumán. Problém korupce není možné vztahovat pouze na skupiny či jednotlivé případy zemí, ale je třeba jej vnímat jako celosvětový fenomén¹³. V rozvinutých zemích s dlouholetou tradicí občanské společnosti, jakými jsou např. Irsko, Island, Velká Británie nebo Spojené státy americké, není výskyt korupce ve státní správě ojedinělým úkazem (Gamir, 2015). Na rozdíl od rozvojových zemí mají však státy rozvinuté zabudované funkční mechanismy, které jsou schopny se s problémem prokázané korupce vypořádat. Patří zde např. nezávislé soudy, transparentní a nezávislá média. Země rozvojové jsou problémem korupce postiženy dlouhodobě, a kvůli absenci výše zmíněných mechanismů nebo jejich nedostatečné síle se tak problém korupce řeší jen omezeně nebo vůbec (Gamir, 2015).

Vliv korupce je patrnější u států závislých na vývozu primárních surovin. Dle studie Shaxsona (2007) *Oil, corruption and the resource curse* má na korupci největší vliv produkce ropy. U rozvojových států je vliv korupce nejvýznamnější z důvodu absence institucionálních kapacit, které by byly schopny peníze plynoucí ze zisků nerostných surovin zachytit a transparentně je transformovat do jiných forem a druhů kapitálu (služeb, vzdělání, lidského kapitálu apod.). Důvodem, proč má korupce větší vliv ve státech, jejichž hlavní vývozní komoditou je ropa, je dle Karla (1997) fakt, že státy exportující ropu mají slabší státní aparát, než by se dalo očekávat vzhledem k úrovni jejich příjmů. Tyto státy totiž potřebují méně robustní byrokratický systém k zajištění efektivního výběru daní (Karl, 1997).

Popisem vzniku korupce a komplikovaností vymýcení korupčního prostředí se zabývá již zmíněná studie od Shaxsona (2007), která bude v krátkosti představena v následující části. Autor popisuje situaci s korupcí v analogickém vztahu lidí stojících ve frontě, kteří dodržují pomyslné dva řády (fyzický a mentální). Fyzický řád je dodržován řazením lidí jednoho za druhým ve frontě tak, aby byla zachována hierarchie postupu ke konci fronty. Mentální řád

¹³ Světová banka stanovila odhad pro dodatečné náklady na celosvětově obchodovatelné zboží z důvodu korupce na 10 % z jeho globální ceny (2009), tedy asi 1 bilion amerických dolarů (Tash, 2015).

se zajišťuje pomocí individuální důvěry každého, kdo ve frontě stojí, že bude řád dodržován a nebude se narušovat např. předbíráním. Může však nastat komplikace v podobě možného narušení fyzického či mentálního řádu. K narušení fyzického řádu může dojít např. politím stojících lidí studenou vodou, čímž v realitě může být ekonomická krize nebo teroristický útok. Díky důvěře lidí a nenarušení mentálního řádu však přetrvá schopnost se brzy a plně „zotavit“, fronta tedy zůstane celistvá. Nebezpečnější situace však nastává při narušení mentálního řádu, např. sobeckým jednáním lidí stojících ve frontě, tedy korupčním jednáním jednotlivců. Takové jednání narušuje víru všech, kdo ve frontě stojí, skrze pochyby v systém, který fronta představuje. Situace se v určitém bodě změní a samotná fronta se zhroutí. V tuto chvíli nastane soupeření o čelo fronty, kam se proboují pouze nejsilnější jedinci (elity, které z korupce profitují nejvíce). Mentální narušení má pak za následek ztrátu důvěry v systém a soubor pravidel, který fronta představovala. Po okamžiku, kdy lidé ztratí důvěru a začínají se chovat sobecky (přebíhají a soupeří o přední místo ve frontě), je již velmi těžké opětovně nastavit pravidla (nepřebíhat) a obnovit důvěru v systém (frontu) (Shaxson, 2007). Komentátor *The Financial Times* Martin Wolf uvádí: „*Ve společnosti, kde každý podvádí a bere nebo platí úplatky, existuje jen malá motivace nepřipojit se*“ (převzato od Shaxsona, 2007, str. 5).

Jak již bylo zmíněno, problém korupčního jednání je zřejmý především u států, jejichž hlavními exportovanými surovinami jsou nerostné zdroje generující velké zisky, především ropa. Organizace *Verisk Maplecroft*, která se věnuje rizikovému poradenství a statistickým prognózám, sestavuje a aktualizuje tzv. *Index korupce (Corruption Index)*. Tento Index se zaměřuje především na dvě oblasti – první oblastí je odolnost vládního systému proti korupci, druhou pak účinnost protikorupčních mechanismů ve státě. Šest z deseti největších státních vývozců ropy na světě je korupcí silně ovlivněno. Čtyři z těchto šesti států silně ovlivněných korupcí navíc spadají do nejhorší kategorie s extrémním rizikem korupčního prostředí. Jsou to státy Rusko, Irák, Irán a Mexiko. Zbylé dva z šesti států ovlivněných korupcí spadají do kategorie s vysokým rizikem, a to Saúdská Arábie a Kuvajt (VM, 2015).

Další početně významnou skupinou států spadajících do kategorie s extrémním rizikem korupčního prostředí jsou země Subsaharské Afriky, všeobecně bohaté na nerostné suroviny

a zaměřující se právě na jejich vývoz¹⁴. Celkem 33 států (z celkového počtu 50) z této oblasti spadá dle *Indexu korupce* do kategorie s extrémním rizikem. Obdobně špatného výsledku dosahují tyto země také v *Indexu vnímání korupce (Corruption Perceptions Index)*. Dle organizace *Transparency International*, která druhý ze zmiňovaných indexů každoročně vydává, je vztah mezi korupcí a správnou funkčností demokracie velice znepokojivý. Korupce totiž vytváří tzv. začarovaný kruh (*vicious cycle*), kde jsou podkopávány demokratické instituce, které jsou následně oslabeny vůči korupci, která demokracii opětovně narušuje. Narušení demokracie dle TI (2019) spočívá v narušení principů:

- Svobodných a spravedlivých voleb,
- Silných a nezávislých institucí,
- Politických práv (např. právo protestovat),
- Občanských práv (např. právo na spravedlivý soud).

Nejzranitelnější skupinou pro korupci a její růst jsou státy se slabou demokratickou základnou. Demokratická základna je charakterizována dostatečným institucionálním zabezpečením demokracie ve státě, prvky právního státu, garancí svobodných a nezávislých voleb, ale také zdárně dokončenou demokratickou tranzicí (TI, 2019); (Guo a Stradiotto, 2014). Slabost těchto aspektů nejvíce odpovídá skupině rozvojových států. Jako příklad vysoké korupce v zemích Subsaharské Afriky lze zmínit Nigérii, která je největším africkým vývozcem ropy a má potenciál přeměnit toto bohatství na nástroj pro vlastní rozvoj. Avšak především z důvodu vysoké vládní korupce, která neumožňuje tok zisků ze státní společnosti NNPC¹⁵ směrem do rozpočtu státu se zisk z ropy nedostává mezi občany Nigérie. V roce 2014 bylo zcizeno 20 mld. amerických dolarů, které měly být příjmem státního rozpočtu právě ze zmíněné státní společnosti. Ani při odhalení tohoto skandálu a následném veřejném obvinění vysokých představitelů státu, kteří měli být korupce součástí, se situace nedořešila a nikdo za ni nebyl plně potrestán (Politico, 2016). Je paradoxní, že v zemi jako Nigérie, která má přibližně 200 miliónů obyvatel, žije dle studie Světové banky až 40 % lidí (83 milionů) pod hranicí extrémní chudoby (údaj k roku 2019), tedy s příjmem pod 2,16 amerických dolarů

¹⁴ Nerostné suroviny tvořily v roce 2018 celkem 52,49 % celkového objemu exportu ze zemí Subsaharské Afriky. Největší objem exportu tvořila 1. ropa; 2. zlato a drahé kovy; 3. diamanty; 4. zemní plyn; 5. černé uhlí. Ropa jakožto nejvíce exportovaná komodita zisky ze svého exportu téměř trojnásobně převyšuje zbylé komodity (WITS, 2020).

¹⁵ NNPC – Nigerian National Petroleum Corporation – Národní nigerijská ropná společnost (Klare, 2014).

na den (World Bank, 2020). Tento kontrast dotváří obraz tíživé problematiky korupce, bez jejíž přítomnosti by rozvojové státy své zdroje mohly využít k rozvoji a růstu.

Negativní důsledky spojené s korupcí ve státech vyvážejících ropu však nedopadají pouze na občany těchto států. Vliv korupčního prostředí má přesah i do působení mezinárodních těžebních společností, které kvůli vysoké míře korupce a nestálosti prostředí do takových zemí neinvestují kapitál, nebo investují menší množství kapitálu, než je tomu u států s nižší korupční mírou. Těžební společnosti proto upřednostňují státy, které svým vnitřním fungováním garantují bezpečnost, ctí vlastnická práva a v neposlední řadě také udržují nízkou úroveň korupce. Již zmíněná organizace *Verisk Maplecroft* identifikuje korupci jako jedno z největších nadzemních nebezpečí pro společnosti zabývající se těžbou ropy, plynu a jiných nerostných surovin. Absence investic či omezený přísun investic poté znamená menší impuls pro ekonomický růst v oblasti a jeho následný rozvoj (Tash, 2015).

Závěrem této podkapitoly lze vliv korupce na demokracii shrnout jako negativní ovlivnění základních principů a charakteristik demokracie, jakými jsou svobodné volby, nezávislé státní instituce, hájení politických práv a dodržování vlastnických práv. Vliv korupce je dle mezinárodních organizací jako *Verisk Maplecroft* nebo *Transparency International* významnější u zemí, které vyvážejí nerostné suroviny, nejpatrnější pak u zemí exportujících ropu. Problém korupce zároveň více ohrožuje státy se slabou demokratickou základnou. Nejohroženější skupinou jsou např. státy Subsaharské Afriky spolu s dalšími rozvojovými státy, které jsou charakteristické slabými státními institucemi.

1.1.4. Vliv nerostných surovin na potlačení demokracie

Negativní vliv nerostných surovin na vnitřní fungování státních institucí byl skrze problematiku korupčního jednání vysvětlen v předchozí podkapitole 1.1.3. Následující část se bude zabývat hypotézou nastíněnou Rossem (2001), a tedy: „*Brání ropa democii?*“ (*Does Oil Hinder Democracy?*). Tato otázka byla nepřímo pokládána v rámci předchozích podkapitol skrze zkoumání problematiky vlivu ropy na ekonomické faktory jako: volatilita cen nerostných surovin, Holandské nemoci a korupce ve státě, které rovněž svým vlivem škodí democii. Následující část se bude zaměřovat na konkrétní otázky, zda zisky plynoucí z těžby ropy

negativně působí na demokracii a proces demokratické tranzice a také zda ropa podporuje autokratické režimy¹⁶.

Ross (2001) ve své studii představuje problematiku vlivu ropy na demokratické režimy, která je založená na zkoumání kauzality, co činí zisky z ropy protidemokratickými. V rámci zkoumání tohoto vztahu, testovaného za pomoci panelových dat, dochází autor k závěru, že ropa má silně nedemokratický vliv, který se však mění v závislosti na výchozí ekonomické úrovni země. Obecně platí, že chudé země (resp. země rozvojové), na jejichž území je nalezena ropa, a mají potenciál stát se bohatými, jsou více ovlivněny negativním působením ropy než státy, které již bohaté byly. Studie od Rosse bude dále rozebrána v kapitole 3., jelikož právě ona slouží jako inspirace pro praktickou část této diplomové práce.

Negativní vliv ropy na demokracii lze popsat pomocí tří typů základních mechanismů, které státy využívají k potlačení demokratizace a udržení autokratického způsobu vládnutí. Těmito mechanismy jsou:

- Rentiérský efekt,
- Represivní efekt,
- Modernizační efekt (Ross, 2001).

Tyto tři efekty, negativně působící na proces demokratizace nebo také bránící jeho započítí, budou detailněji probrány v následujících odstavcích.

Rentiérský efekt

Pojem *rentiérský stát* je znám od počátku 20. století, kdy byl používán ve významu pro většinou mimoevropské státy pobírající rentu (úvěry, výhodné půjčky ale i dary) od evropských států (Ross, 2001). V současnosti využívanější význam dodal pojmu *rentiérský stát* ekonom Mahdavy (1970), který rozšířil zdroj renty pro stát na jednotlivce, koncerny nebo státy. Pojem *rentiérský efekt*, který z výše zmíněného vychází, označuje situaci, kdy vlády bohaté na zdroje (což platí především pro ropu) nastavují nízké daňové sazby, za účelem snížení sociálního tlaku ve společnosti. Státy, kterým plynou vysoké příjmy z ropy,

¹⁶ Autokracie je způsob vládnutí, kde jedna osoba (autokrat) nebo malá skupina osob (oligarchie) ovládá veškerou moc ve státě. Jedná se o držení moci ekonomické, politické, sociální a vojenské, které jsou podřízeny neomezené a absolutní moci vládnoucí osoby nebo skupiny osob, která zároveň nepodléhá žádnému zákonu ani legislativnímu omezení (Longley, 2020).

si mohou dovolit vzdát se vyšších příjmů plynoucích z daní za cenu platnosti tohoto efektu, tedy nižšího tlaku občanů na demokracii a politická práva. Státy bohaté na ropu si tedy skrze nastavení nízkých daňových sazeb mohou dovolit vzdát se příjmů, které by do státního rozpočtu právě prostřednictvím ropy přicházely (Ross, 2001).

Represivní efekt

Příjmy států plynoucí ze zisků z prodejů ropy a jiných nerostných surovin umožňují vládám vynaložení vyšších prostředků na zajištění vnitřní bezpečnosti. Bezpečnostní složky poté mají za cíl potlačovat demokratické aspirace občanů skrze represivní aparát. Dopady perzekucí na obyvatele států mohou mít různou intenzitu i charakter. Výjimkou ovšem není ani páchání násilí, mučení a zabíjení odpůrců režimu či podporovatelů demokratizace státu (Mahdavy, 1970); (Ross, 2001).

Modernizační efekt

Tlak na vnitřní demokratizaci státu vychází ze dvou základních předpokladů, které jsou nutné k jejímu započítí. Jsou to zaprvé socio-kulturní změny vycházející z vyšší profesní specializace a vyššího vzdělání, zadruhé pak urbanizace, jež má za cíl koncentraci a rozvoj prodemokratického myšlení. Tyto společenské procesy jsou za předpokladu ekonomického vývoje automaticky nastartovány z důvodu potřeby vyšší specializace pracovníků v průmyslu. Avšak ekonomický růst generovaný skrze zisky z prodejů ropy není schopen tyto procesy v dostatečné šíři započít (Ross, 2001). Jak již bylo zmíněno v podkapitole 1.1.2. Holandská nemoc, těžební průmysl potřebuje ke svému fungování pouze omezený počet pracovních míst (Corden a Neary, 1982).

Platnost hypotéz jednotlivých efektů se ve studii Rosse (2001) podařilo potvrdit a byl tak prokázán negativní vliv ropy na demokracii. Dalším platným tvrzení je fakt, že autoritářské režimy přetrvávají v zemích bohatých na ropu, ale i jiné nerostné suroviny, skrze rentiérský, represivní nebo modernizační efekt. Autoritářské režimy jsou však méně schopné řešit počínající vnitrostátní krize a hrozí jejich eskalace do vnitrostátních konfliktů.

1.1.5. Nerovnost pohlaví ve státech produkujících ropu

Oblast rovnosti pohlaví dosáhla v regionu Blízkého východu nejmenšího pokroku ze všech jiných regionů. Nízké zastoupení žen v politice, ve veřejných funkcích i na trhu práce¹⁷ je dle mnohých odborníků zapříčiněno tradicí Islámu, který je v těchto státech dominantním náboženstvím. Dle zprávy World Bank (2013) je i přes pokrok, kterého Blízký východ v oblasti rovnosti mužů a žen dosahuje, stále rovnost pohlaví nedostatečná ve srovnání s ostatními regiony. Jako největší překážka se dle zprávy Světové banky z roku 2013 jeví právní a sociální bariéry, které limitují, kde a jak dlouho mohou ženy pracovat. Dále pak nedostatek relevantních dovedností, jež by měly za následek větší poptávku po ženách na trhu práce. Posledním stěžejním důvodem je značné omezení žen podnikat v soukromém sektoru. Všechny zmíněné překážky jsou dle zprávy Světové banky spjaty s islámskou tradicí (World Bank, 2013). Dle Rosse (2008) a jeho práce nazvané „*Ropa, Islám a ženy*“ (*Oil, Islam and Women*) však není příčinou Islám, nýbrž ropa, díky čemuž rozšiřuje problematiku prokletých zdrojů o novou dimenzi. Rovnost pohlaví, rovné možnosti zastoupení žen v politice a rovnost příležitostí mezi pohlavími jsou svobodami a principy svobod, které jsou dle UNDP¹⁸ základními rysy demokracie. Jak uvádí UNDP (2020, úvod): „*Rovnost žen a mužů je zásadním rysem demokratických společností. Veřejné instituce musí poskytovat služby, které prosazují lidská práva žen a mužů stejně a zohledňují jejich konkrétní zkušenosti a potřeby.*“

Nabízí se však otázka, jak je možné, že má ropný průmysl na rovnost pohlaví a zastoupení žen v politice takový vliv? Odpověď je komplikovaná a velkou roli v ní hraje samotné nízké procento zaměstnanosti žen a celospolečenská poptávka po jejich práci. Větší participace a aktivní zaměstnávání žen má v odvětvích ekonomiky příznivý efekt na zápis žen do škol a následně také jejich gramotnost. Dle studie Rosse (2008) se rodiny při možném uplatnění žen na trhu práce spíše rozhodují pro možnost, že ženy do škol pošlou a získají tak pro rodinu větší (dodatečný) příjem. To s sebou nese také dopad na porodnost – ženy, které chodí do zaměstnání, mají méně dětí a jsou nezávislejší (v rozhodování, zda mít další dítě). Větší svobodu ženám také nabízí disponování vlastními prostředky, díky čemuž se ještě zvyšuje jejich nezávislost (Michael, 1985).

¹⁷ Dle zprávy Světové banky je průměrné celosvětové zastoupení žen na trhu práce okolo 50 %, v oblasti Blízkého východu a Severní Afriky je to pouhých 25 % (World Bank, 2013).

¹⁸ UNDP – United Nations Development Programme, v češtině Rozvojový program Organizace spojených národů.

Trend většího zapojení žen na trhu práce lze v rámci historie demonstrovat na období industrializace¹⁹ a průmyslové revoluce. V tomto období se razantně zvýšil podíl žen zaměstnaných v textilním průmyslu zhruba na 50 %. Ženy byly zaměstnávány především z důvodu nižších mezd, které za svou práci dostávaly (a dostávají)²⁰, ale také kvůli potřebě většího množství pracovní síly. Především v Evropě 18. a 19. století byl vývoz průmyslově zpracovaného zboží na vzestupu a k udržení tohoto tempa exportu bylo zapotřebí i ženské pracovní síly (Michael, 1985). Současný stav je odlišný – web Labour Behind (2021) udává, že se zvýšil podíl zastoupení žen v textilním průmyslu, celosvětově se pohybuje okolo 80 %.

Pozitivní dopad, který s sebou větší zaměstnanost žen nese, je patrný především v podobě vzájemného kontaktu žen na pracovišti a následného přesunu společné interakce z pracovního prostředí do oblasti společenské a politické. Větší účast žen či dokonce majoritní zastoupení žen na některých pracovištích právě v textilním průmyslu má za následek sdílení informací, např. mezi městskou skupinou žen a ženami, které do měst migrovaly za prací. Zvyšování informovanosti mezi ženami se týká většího povědomí o antikoncepci, zvýšení sebevědomí žen a vzájemné výpomoci žen v těžkých situacích (Kabeer a Simen, 2004). Tento pozitivní efekt má však přesah i do politické volby, kdy ženy na pracovišti společně komunikují o politických tématech, formují kolektivní protesty, odbory či jiná hnutí. Politická rovina je ovlivněna ženami formovanými do již zmíněných skupin, ve kterých sdílený jednotný názor dovoluje ženám v politice s větší pravděpodobností uspět v případě jejich kandidatury. Volené ženské zástupkyně jsou také mezi ženami spíše preferované než mužští zástupci. Ženy, kterým se takto podaří prosadit v oblasti politiky, poté požadují změny v podobě reformů a úprav týkajících se přístupu v otázkách rovnosti pohlaví či větších ženských práv (Michael, 1985). Tento proces vývoje ženských práv, historicky vzešlý z kolektivního sdílení informací, problémů a nacházení společných řešení, byl typický pro evropské země a Severní Ameriku v období průmyslové revoluce, tedy v období industrializace. Dalšími státy, ve kterých byl patrný obdobný postup etablování ženských politických činitelek právě procesem industrializace, byly Taiwan, Hong Kong, Indie, Indonésie, Tunisko a Maroko (Ross, 2008). Státy zaměřené na vývoz

¹⁹ Industrializace je proces transformace ekonomiky orientované na agrární produkci na produkci manufakturního průmyslového zboží ve větším objemu. Doprovodnými jevy industrializace jsou růst urbanizace, vznik odborových svazů a růst masových politických stran (Kabeer a Simen, 2004).

²⁰ Je třeba zmínit negativní dopad pro ženy, které jsou v textilním odvětví zaměstnávány. Jedná se především o ignorování a potlačování práv žen, násilné chování k ženám na pracovišti a také nižší mzdy, které ženy za svou práci dostávají (Labour Behind, 2021).

průmyslových výrobků jako je textil musely v době své expanze a kvůli snaze zaměřit se na export zapojit do pracovního procesu také ženy (Michael, 1985). Zaměření firem na export v těchto státech tedy způsobilo růst poptávky po ženské pracovní síle. Trend v zaměstnávání žen byl navíc urychlen u firem vlastněných v Evropě a Severní Americe. Společnosti vlastníci výrobní závody v oblastech Jižní a Jihovýchodní Asie byly pak „po vzoru“ evropských států přívětivě nakloněny najímání žen na práci (Michael, 1985).

Problémem, který však státy zaměřené na export ropy postihuje, je „nenastartování“ procesu industrializace, a s tím spojená nepotřeba ženské pracovní síly v průmyslu zaměřujícím se na export. Jak již bylo zmíněno, průmyslem, kde byl na základě studií pozorován nejpatrnější pozitivní vliv zaměstnanosti žen, byl průmysl textilní (Michael, 1985). Důvodem pro nezapočetí procesu industrializace, ale také pro efekt odrazující zahraniční společnosti od vstupu do států vyvážejících ropu, je již zmíněná problematika Holandské nemoci (podkapitola 1.1.2.). Efekt, který je detailněji popsán v uvedené podkapitole, brání zahraničním firmám investovat do ekonomiky (stavět zde své výrobní závody), za účelem produkce zboží pro export ale i domácí spotřebu. Vývoz primárních surovin zvyšuje směnný kurz (zhodnocuje měnu) skrze platby za primární suroviny prodané v zahraničí. Export průmyslového zboží z těchto států je kvůli vysokým směnným kurzům nekonkurenceschopný, to samé platí také pro distribuci a prodej na domácím trhu zemí. Efekt Holandské nemoci má tedy za následek nevýhodnost exportu průmyslového zboží ze zemí vyvážejících ropu, právě jako je tomu např. u textilního průmyslu nabízejícího vysoký podíl pracovních míst pro ženy. Dalším problémem je pro státy zaměřující se na vývoz ropy malé množství pracovních míst, které tento segment nabízí. Poměr vysokých příjmů pro ekonomiku a nízkého množství pracovních míst je opět jedním ze „symptomů“ Holandské nemoci. Pracovní místa nabízená v oblasti těžby a získávání nerostných surovin jsou navíc často velice náročná na fyzickou sílu, proto jsou v oblasti těžby všeobecně více zaměstnávání muži než ženy (Ross, 2008).

Problém nízkého zastoupení žen v pracovním procesu lze tedy vysvětlit skrze absenci jak historického, tak i současného procesu industrializace zemí vyvážejících ropu společně s problematikou Holandské nemoci. Vliv Holandské nemoci brání firmám ze zahraničí investovat a dát vzniknout průmyslu, který by nabízel větší množství pracovních míst, a to také pro ženy. Proces, který u takto započatých procesů industrializace následoval, umožnil ženám skrze sdílené pracovní prostředí a větší samostatnost dosáhnout většího

zastoupení v politice a veřejné sféře. Prosazení žen v politice pak mělo příznivý efekt na rovnost jejich práv (Ross, 2008); (Michael, 1985). Státy Blízkého východu jako jsou Saúdská Arábie, Írán, Kuvajt, Spojené arabské emiráty a Kuvajt, které jsou silně závislé na vývozu primárních surovin jako je ropa nebo zemní plyn, se stávají zaostalejšími a hůře hodnocenými v aspektech rovnosti práv pohlaví, zastoupení žen v politice, rovnosti příjmů nebo násilí na ženách (World Bank, 2013). Problém nízké industrializace dopomáhá vysvětlit hlavní příčinu nízkého postavení žen na Blízkém východě, především ve státech, které jsou velkými exportéry ropy a zemního plynu. Vliv Islámu, který napomáhá především v oblasti udržení patriarchální společnosti, je možným doplňujícím vysvětlujícím faktorem pro nerovné postavení žen. Pro státy Blízkého východu, u nichž vysoký podíl příjmů plyne z exportu ropy a zemního plynu, tedy jako možný determinant bránící rovnosti práv žen vychází nízké zapojení žen do pracovního prostředí způsobené chybějící industrializací (Ross, 2008). Tento důležitý faktor je reflektován i v kapitole 3. V rámci praktické části nebude Islám sloužit jako vysvětlující proměnná v modelech zabývajících se vztahem k demokracii.

1.2. Tři rozhodnutí státu dle A. Gelba

A. Gelb, jehož jméno bylo představeno v úvodu kapitoly 1., pokládá tři zásadní otázky, o kterých státy musí rozhodnout²¹ a kterým čelí ve vztahu k redistribuci národního bohatství²² (1988). V následující části budou tato rozhodnutí vztahující se k vyvstalým otázkám představena a pro lepší názornost budou demonstrována na konkrétních příkladech. Oněm rozhodnutím se nevěnoval pouze Gelb (1988), ale také Sachs a Warner (2001), Mehlum et al. (2006) a další.

1.2.1. Těžba kontrolovaná státem nebo privátním sektorem

Prvním rozhodnutím, které musí stát dle A. Gelba (1988) učinit, pokud chce využít zisky ze svého nerostného bohatství, je určit, kdo bude mít nárok tyto zdroje těžít. Existují dvě možnosti – v prvním případě bude stát své nerostné bohatství těžít sám, nejčastěji např. skrze státní ropné společnosti²³. Druhou možností je privatizace těžby např. skrze prodeje koncesí na těžbu, pronájem území, kde se nerostné bohatství nachází, podíly na zisku a jiné způsoby, které mu dovolí čerpat příjmy z nerostného bohatství. První možnost, tedy těžba skrze státem vlastněné ropné společnosti²⁴, se stala volbou pro celkem 25 zemí světa, kde tyto společnosti generují více než 20 % z celkových státních příjmů (National oil database, 2020). Význam těchto společností však není možno omezit pouze na peníze-generující zdroj. Je také nutné zohlednit fakt, že tento průmysl nabízí i pracovní místa (byť v omezené míře oproti jiným sektorům), se kterými souvisí i potřeba vyššího vzdělání, nezbytného pro výkon odbornějších prací v těžebním průmyslu (průzkum těžby, plánování infrastruktury apod.). Dalším efektem, který nelze opomenout, je sociální a technologický pokrok, který doprovází rozvoj těžby v zemích jako je např. Norsko, viz výzkum Bjørnlandové a Thorsruda (2014) zmíněný v podkapitole 1.1.2. Státem vlastněné těžební společnosti však podléhají značné kritice. Kromě

²¹ *Decision* z anglického originálu, je v tomto smyslu opravdu rozhodnutí, je nutno jej však chápat v rovině státní – např. rozhodnutí o volbě či preferenci jedné politiky namísto druhé.

²² A. Gelb představuje tato rozhodnutí ve vztahu k těžbě ropy. Tato rozhodnutí budou představena díky jejich přínosnosti vzhledem k faktu, že těžba ropy je i ústředním motivem této práce.

²³ Státní ropné společnosti jsou těžebními společnostmi majoritně vlastněnými státem. Mezi největší společnosti patří Saudi Aramco (Saúdská Arábie), Rosfelt (Rusko), National Iranian Oil Company (Irán), Petroleos de Venezuela (Venezuela), Pemex (Mexiko) a další (Nordhaus et al., 1980).

²⁴ Celkový počet národních společností zabývajících se těžbou ropy je 71. (NOCD, 2021).

mezinárodních organizací, jakou je např. *Natural Resource Governance Institute*²⁵, negativní vliv těchto společností dokládají i studie Chena (2007), Hellera s Kaufmannem (2019) nebo Azubika (2020). Kritika podpořená prokazatelnými fakty se nejčastěji vztahuje k neefektivnosti státního aparátu ve vedení těchto firem, a to ve srovnání s privátním sektorem. Dále samo zázemí národních těžebních společností je optimálním prostředím pro růst a rozvoj korupce (více viz podkapitola 1.1.3.). V takovém prostředí může snadno dojít k „dohazování“ vysokých manažerských míst příznivcům režimu či vládnoucí strany (Chen, 2007). Volba druhé možnosti, tedy privatizace těžby a získávání prostředků skrze placené poplatky, s sebou také nese jistá úskalí. Například studie Adamse et al. (2019) se zabývá vztahem mezi nadnárodními těžebními společnostmi, globalizací a fenoménem prokletých zdrojů. Studie blíže nahlíží především na dvě dimenze působení nadnárodních společností v rozvojových zemích.

První dimenze se týká etického chování velkých korporací, které je porušováno především prostřednictvím úplatků a tlaku na státní instituce²⁶, na kterých si tyto firmy prostřednictvím korupčního jednání vynucují změny legislativních norem. Dále je vyvíjen tlak ze strany nadnárodních těžebních korporací na snížení sociálních a environmentálních standardů, za pomoci kterého udržují tyto společnosti těžbu co nejvýnosnější. Dopady ve formě zničeného nebo trvale poškozeného životního prostředí, potlačování práv etnik žijících v oblastech těžby a další negativní dopady zmiňuje Axtmann (1996). Druhou dimenzi tvoří snaha těchto firem maximalizovat zisk a minimalizovat náklady na těžbu, ovšem v tomto případě v souvislosti s vyhýbáním se placení daní v zemi těžby. Společnosti, které takto těží ropu, se vyhýbají placení dalších poplatků a snaží se tak minimalizovat dodatečné náklady (Adams et al., 2019).

Negativní dopady, působící na socio-ekonomický rozvoj zemí, nejvíce postihují rozvojové státy, které velkým nerostným bohatstvím disponují. Jak již bylo v předchozí podkapitole 1.1.3. zmíněno, státy rozvojové mají slabé institucionální zabezpečení a vysokou míru korupce, která je oslabuje. Dále mají slabý legislativní aparát či nízkou sílu vymahatelnosti práva na mezinárodní úrovni (při mezinárodních arbitrážích apod.). Tyto důvody jsou hlavními

²⁵ NRGi je nevládní organizace zabývající se transparentní a udržitelnou správou přírodních zdrojů.

²⁶ Státní instituce jsou často náchylné na úplatky především v rozvojových státech, kde je problém s úplatky ze stran nadnárodních společností významnější (Adams et al., 2019).

překážkami pro potenciální změnu chování nadnárodních korporací v oblasti těžby v rozvojových zemích (Sikka, 2015); (Gelb, 1988).

1.2.2. Přerozdělení zisků a posun jejich přínosu do budoucna

Druhým rozhodnutím, kterému stát ve vztahu ke svému nerostnému bohatství čelí, je otázka, jak naloží se zisky vygenerovanými z těžby. Možnosti jsou dle Gelba (1988) opět dvě, v tomto případě však není nutná bezpodmínečná volba pouze jedné z nich. První možností, jak s výnosy z těžby naložit, je okamžitá spotřeba zisků v nejrůznějších politikách či bohatých sociálních programech, které státy svým občanům nabízejí (Jimenez, 1986); (Karl, 1997). Druhou možností je zisky investovat, a přesunout tak jejich okamžitý přínos pro společnost/stát do budoucna v podobě jejich zhodnocení a většího pozitivního efektu. Možnost investování pro státy je podrobněji rozebrána v podkapitole věnující se třetímu rozhodnutí. To se zabývá dilematem, zda investovat do domácí ekonomiky nebo do zahraničí. V následující části bude představena první zmíněná možnost, tedy okamžitá spotřeba kapitálu plynoucího z těžby.

První příklad, který představuje možnost okamžité spotřeby, je situace Velké Británie na konci 70. a 80. let. 20. století. Toto období je synonymem pro vládu Margaret Thatcherové, která byla ministerskou předsedkyní právě v této pro Británii nelehké době. Británií zmítala velká inflace²⁷, potřeba restrukturalizace ekonomiky z poválečného období a s tím spojený a stále se uplatňující poválečný konsenzus²⁸ dotýkající se ekonomických otázek země (Elliot, 2013); (Pettinger, 2018). Margaret Thatcherová si však díky vysokým příjmům z ropy, které v této době dle Jacka (2013) tvořily až 10 % HDP Velké Británie a které plynuly do státního rozpočtu z nalezišť v Severním moři, mohla dovolit pro Velkou Británii změnu. Díky těmto penězům byla ministerská předsedkyně schopná nastolit sociální mír v době velkých socioekonomických změn²⁹, způsobených prosazováním jejích vlastních liberálních politik,

²⁷ Inflace dosahovala v roce 1979 25 %, po nástupu Margaret Thatcherové do předsednického úřadu spadla inflace na 5 % v roce 1983 (Elliot, 2013); (Pettinger, 2018).

²⁸ *Post-War Consensus* – Český Poválečný konsenzus představuje paradigma myšlení a působení v poválečné Velké Británii, a to v období od roku 1945 do konce 70. let 20. století, ukončené Margaret Thatcherovou. Toto paradigma bylo charakterizováno státním zasahováním do tržních mechanismů (regulace trhu), podporou znárodnění, silnými odbory a neúnosným sociálním systémem (Kavanagh, 2011).

²⁹ Negativní změny se týkaly především nárůstu počtu nezaměstnaných o 3 miliony, úpadku těžkého průmyslu atd. Jako pozitiva jsou nejčastěji zmiňována vyvážený státní rozpočet, stabilní a nízká inflace nebo zvýšení efektivity trhu (NBIM, 2019).

kteře jsou dodnes částí společenského spektra odsuzovány a částí blahořečeny³⁰ (Jack, 2013). V konečném důsledku však tyto změny přinesly pro ekonomiku křžený efekt v podobě jejího obnoveného růstu, stabilní inflace a dalších zásadních prvků. Nelze však jednoznačně říct, že politiky aplikované Margaret Thatcherovou měly pouze pozitivní dopad a nebyly ničím vykoupěny (např. extrémní nezaměstnaností). Jak tvrdí autoři Albertson a Stepney (2019), příjmy z ropy pomohly Velké Británii tuto nevyhnutelnou změnu překlenout lépe, než by tomu bylo v případě, že by dodatečný zdroj financí v rozpočtu neměli.

Nutnost druhého rozhodnutí, kterým je přesunutí užiteků ze zisků do budoucna, nemusí být definitivní a zisky se mohou rozdělit mezi okamžitou spotřebu a investice. Tato možnost představuje situaci, kdy je část prostředků generovaných z těžby využita ihned a část z nich je investována. Takové rozhodnutí je však charakteristické pro země s velkými zásobami ropy, jako je Norsko, Saúdská Arábie či Kanada, které nejsou schopny efektivně využít všechny prostředky okamžitě, a také i stabilní politická situace těchto zemí nevyžaduje okamžité využití zdrojů (jako nástroj udržení se u moci). Norsko, jako stát používající zisky z ropy k aktuální spotřebě i k investicím, využívá k efektivnímu nakládání s těmito zdroji Norský fond národního bohatství³¹. Tento fond k 1. 11. 2020 dosahoval hodnoty 10,98 bilionů norských korun, v přepočtu tedy 1,2 bilionů dolarů, díky čemuž je největším³² fondem (co do nominální hodnoty) svého druhu na světě. Jeho základní kapitál tvoří zisky z těžby ropy a zemního plynu v Severním moři. Dalšími zisky jsou neutracené dividendy z příjmů z akcií, z prodeje akcií a nájmu z fondu vlastněných budov. Tento fond³³ vlastněný norským státem a spravovaný norskou vládou započal svou funkci v roce 1996. Od této doby se také podílí na spolufinancování státního rozpočtu, a to v celkové výši okolo 20 % (25). Vzhledem k enormní hodnotě tohoto fondu a v zájmu jeho koherentního čerpání se na něj vztahuje zákonem dané maximální roční čerpání, ve výši maximálně 3 % hodnoty tohoto fondu (Investicniweb, 2018), což je přibližným ekvivalentem jeho ročního zhodnocení. Tato výše je

³⁰ Tyto spory nejlépe vystihují titulky novin, které zmiňovaly pohřeb Margaret Thatcherové v roce 2013. Pravicový Daily Mail ji tituloval jako ženu, která „zachránila Británii“. Naproti tomu levicový Daily Mirror ji označil za ženu, která „rozdělila národ“. V originále „The Woman Who Saved Britain“ a „The Woman Who Divided A Nation“.

³¹ V originále Norway's Sovereign-Wealth Fund, nebo též Government Pension Fund Global tedy Státní penzijní fond Global (NBIM, 2019).

³² Norský fond není jediným svého druhu na světě, více se těmito fondům (NIF) věnuje podkapitola 1.2.3.

³³ Norský fond národního bohatství je celosvětově jedním z největších akcionářů a drží podíl ve více než 9000 firmách. Celkem vlastní okolo 1,5 % hodnoty všech světových akcií, a to ve např. ve firmách jako je Apple Inc., Nestlé či těžařský koncern Royal Dutch Shell (Investicniweb, 2018).

stanovena záměrně, a to z důvodu zodpovědného čerpání financí z tohoto fondu a snaze přenechat co největší hodnotu budoucím generacím, které ropu mít k dispozici nebudou (NBIM, 2019). Naopak státy, které mají menší produkci ropy či jiných nerostných surovin, spíše volí možnost okamžité spotřeby zisků, jak je tomu např. u Sýrie disponující omezenými zásobami ropy (BBC, 2019).

1.2.3. Investice z těžby směřované do domácí ekonomiky nebo do zahraničí

Třetí, tedy i poslední rozhodnutí, je, jak již bylo zmíněno, úzce spjata s předchozím rozhodnutím a vztahuje se přímo k otázce investování výnosů z těžby nerostných surovin. Volba dvou možností, ne nutně vylučujících se, je investování kapitálu do domácí ekonomiky nebo do zahraničí (Gelb, 1988). Nejčastějšími oblastmi, kam lze v domácí ekonomice investovat, jsou jak veřejný sektor (školství, zdravotnictví či infrastruktura), tak sektory privátní za účelem podpory podniků zajišťujících diverzifikaci státního průmyslu a zvyšování konkurenceschopnosti firem na světových trzích apod. Při investování do veřejného sektoru se část přínosů projeví ihned především v podobě změny vstupů – ve školství např. více učitelů nebo lepší učební pomůcky, u nemocnic pak lepší vybavení, moderní přístroje či dostupnější zdravotní péče. V případě infrastruktury se může jednat o lepší dostupnost skrze sítě dopravních komunikací, zajištění větší dostupnosti čisté vody, elektrifikaci apod. Signifikantnější přínos těchto investic je však zřejmý v delším časovém horizontu a projeví se např. až lepším vzděláním, delší dobou dožití nebo ekonomickým rozvojem okrajových oblastí skrze lepší infrastrukturu (Jimenez, 1986). Investice do domácí ekonomiky jsou zdůvodněny mnoha argumenty, především rozvojem oblastí, do kterých tyto peníze míří – např. již zmíněné zdravotnictví, školství, infrastruktura a jiné. Avšak efektivita, se kterou jsou tyto finanční prostředky využívány, může být druhotná, jak zmiňuje např. studie Devarajana (2019).

Druhou možností je peníze investovat v zahraničí. Jejich potenciál je tedy využit okamžitě, a to především prostřednictvím koupě akcií firem a nemovitostí s možností zhodnocení, výplatou dividend nebo pobíráním nájmu z nemovitostí. Děje se tak nejčastěji skrze již zmíněné Národní investiční fondy (NIF). Celkové množství státem vlastněných fondů,

koncentrujících v sobě zisky z těžby nerostného bohatství, je celosvětově 55 a jsou zřizovány přibližně 40 státy na národní či regionální úrovni. K červnu roku 2014 přesahovala hodnota těchto fondů částku 4 biliony dolarů. Jejich hlavním účelem je uchování bohatství pro budoucí generace v podobě finančního „polštáře“ pro vyrovnaný státní rozpočet (NRGI, 2020); (Landon a Smith, 2015).

2. Nerostné bohatství, bezpečnost a konflikt

V této kapitole, věnované rozšíření sledovaného vztahu ropy na demokracii, bude k již zmíněným aspektům přidána dimenze bezpečnosti a konfliktu. Tyto dva, zatím jen velmi okrajově zmíněné prvky, budou popsány jak ve sféře vnitrostátní, tak i mezinárodní. Jako první bude rozebrána vnitrostátní bezpečnost, jejímž předmětem, se v období 20. a 21. století začala věnovat *bezpečnost energetiky a přírodních zdrojů (energy and natural resources security)*. Tato oblast bezpečnosti si za svůj hlavní cíl klade napomoci saturovat domácí poptávku po zdrojích, mezi které patří i ropa. K uspokojení své poptávky jednotlivé státy využívají zdroje domácí i mezinárodní produkce. Reálné nebezpečí, které je však spojené s omezením dodávek, má poté reálný celospolečenský dopad ve státě, kterého se omezení týká. Příkladem takového zasažení je i případ Venezuely, který bude detailněji popsán v podkapitole 2.2.2. *Bezpečnost a přírodní zdroje z vlastních rezerv*. Bude vysvětleno, jak Venezuela kvůli omezení vlastní produkce nejenže ztratila zdroj příjmů, ale extrémní nárůst cen pohonných hmot výrazně omezil i mobilitu lidí, dostupnost služeb, a to včetně těch nejzákladnějších. Krize, která primárně nebyla vyvolána nedostatkem ropy, však důsledkem její nedostupnosti zesílila. Větší intenzita krize a nastalý kolaps se projevil také v indikátorech sledovaných proměnných v praktické části. Jedná se o indikátory indexu *Polity V*, jako jsou např. indexy měřící rovnost politických skupin, nárůst korupce ve státě nebo index politických občanských svobod (CSP, 2021). Hlavním důvodem, proč bude problematika bezpečnosti v této práci detailněji probrána, je tedy vliv nedostatku zdrojů na bezpečnost.

Druhou sférou, která bude v rámci této kapitoly rozebrána, je problematika nerostného bohatství a konfliktu, opět rozdělená na pole vnitrostátního a mezinárodního působení. Oblast vnitrostátních konfliktů, tedy rebelií nebo občanských válek, je spojována s nerostným bohatstvím na základě motivu získání těchto zdrojů a následného finančního příjmu plynoucího z jejich prodeje. Dle zprávy Programu OSN pro životní prostředí z roku 2009 má 18 vnitrostátních konfliktů stejnou příčinu, a to boj o nerostné suroviny (UNEP, 2015). Příklady, jakými byly Kambodža za vlády Rudých Khmerů nebo Angola v průběhu několik dekad trvající občanské války, jsou detailněji popsány v *podkapitole 2.2.3. Národní bezpečnost a její ohrožení skrze nerostné suroviny*. Je však důležité ihned v úvodu zmínit jejich vliv na společnost a stát. V případě občanských válek a rebelií nemůže stát garantovat plnou bezpečnost svým

občanům, plnohodnotně spravovat chod státních institucí jako jsou soudy, svobodné volby nebo dostatečně zajistit občanské svobody. Tento vliv se projeví jako pokles hodnot/skóre v indexech, které tyto aspekty reflektují (Collier a Hoeffler, 2000).

Hlavním důvodem pro zabývání se těmito oblastmi je tedy vliv nerostných surovin na bezpečnost a konflikt, které ovlivňují aspekty demokracie, svobody a společnosti. To má za následek i negativní projevy na indexy jako *Polity V*, *FHI* a další, které budou v rámci praktické části zkoumány. Dopady nerostného bohatství, opět s větším důrazem kladeným na vliv ropy, jsou dle analýzy zdrojů a výsledků studií veskrze negativní. V následujících podkapitolách bude přiblíženo, jakou roli má ropa a jiné nerostné bohatství v konfliktu a jak negativně ovlivňuje demokracii.

2.1. Vliv nerostného bohatství na konflikt

Nerostné bohatství hraje v oblasti národní i mezinárodní bezpečnosti velkou roli a je tématem mnoha studií, např. studie Le Billona (2001), Humphreyse (2005), Colliera a Hoefflerové (2000) a dalších. Jak již bylo zmíněno, oblast bezpečnosti lze rozdělit na dvě sféry. Tou první je bezpečnost uvnitř státu, které se věnuje *bezpečnost energetiky a přírodních zdrojů (energy and natural resources security)*. Tato oblast se dále dělí na dvě sekce – zajištění nerostného bohatství pro stát z vlastních zdrojů produkce, viz podkapitola 2.2.2., nebo skrze mezinárodní obchod a dohody, viz podkapitola 2.2.3. Druhou sférou je zajištění fyzické bezpečnosti, a tedy oblast vzniku potenciálních ozbrojených konfliktů. Tato se dále dělí na oblast vnitrostátní, spadající do sféry národní bezpečnosti, viz podkapitola 2.2.4., a oblast mezinárodní, zabývající se tématem mezinárodních konfliktů v souvislosti s boji o přírodní zdroje³⁴, viz podkapitola 2.3.

Existuje několik důvodů pro propojení zkoumaného vztahu ropy a demokracie spolu s bezpečností a konfliktem jak na poli vnitrostátním, tak i mezinárodním. Dva názorově opačné důvody, proč se tématem konfliktu, bezpečnosti, nerostného bohatství a demokracie zabývat, představují profesor Mansfield et al. (2010). Oba důvody objasňují propojenost tohoto vztahu.

³⁴ Přírodní zdroje jsou nadřazenou skupinou pro nerostné suroviny, kromě nich se zde řadí také půda, voda, lesy a živočichové.

1. Názor zastávaný částí odborné sféry, že válka podporuje demokracii, a to skrze potřebu prostředků k vedení války a větších požadavků na společnost. Výměnou za tuto občanskou podporu je možnost kladení nároků na stát, často v podobě demokraticky stimulujících reforem. Viz např. americká občanská válka, která dopomohla etablování demokracie a demokratickému procesu.
2. Názor opačného myšlenkového směru, a tedy, že vedení války má za následek militantní společnost, omezování občanských svobod a snazší nástup autoritářských režimů k moci (Mansfield et al., 2010).

Další důvody pro prohloubení teorie o konfliktech a bezpečnosti se více vztahují k praktické části této diplomové práce. Konkrétně se jedná o možné ovlivnění sledovaných agregovaných proměnných pro demokracii ve vztahu k ropě. Lze předpokládat, že sledované agregované indikátory pro proměnnou demokracii budou ovlivněny občanskými válkami, civilními rebeliemi, lokálními válkami a jinými obdobami či stupni intenzity konfliktu. Je to způsobeno složením dílčích ukazatelů pro jednotlivé indikátory, se kterými bude praktická část pracovat. Tyto indikátory jsou totiž soubornými hodnotami/ordinálními číselnými údaji, které vypovídají o intenzitě či hodnotě sledovaného jevu daného indikátoru (V-Dem, 2020).

V praxi to např. znamená konkrétní ukazatel pro *index liberální demokracie*, jež je ukazatelem datových souborů *Polity V*, který v sobě zachycuje sledovaný aspekt *svoboda pohybu*, dále *dodržování a respektování vlastnických práv*. Oba tyto zmíněné a mnohé další ukazatele (viz podkapitola 3.1.) mohou porušeny být konfliktem či v zájmu bezpečnosti, což se následně projeví nižším hodnocením *indexu liberální demokracie* (V-Dem, 2020).

Posledním důvodem pro sledování oblasti bezpečnosti a konfliktu, je praktické dotvoření pohledu na sledovanou problematiku prokletých zdrojů.

2.1.1. Role nerostného bohatství v konfliktech

Nerostné bohatství může ve vnitrostátních konfliktech zaujímat řadu rolí. Tyto role lze jednoduše rozdělit na hlavní a vedlejší. V prvním zmíněném případě jsou to role spouštěcí, kdy jsou nerostné zdroje státu hlavním nebo jedním z několika hlavních předmětů konfliktu v zemi. Dalšími, tentokrát již vedlejšími rolemi, jsou role prodlužovací či zintenzivňující.

V tomto případě je hlavní příčina konfliktu odlišná, ovšem nerostné bohatství dává znepřáteleným stranám (nebo alespoň jedné z nich) prostředky pro pokračování v boji. Nerostnému bohatství se také přisuzuje role eskalační či generující napětí. Tato role znamená, že nerostné bohatství opět není hlavním motivem vstupu do konfliktu, ale napětí mezi všemi stranami konfliktu je jejich přítomností pouze katalyzováno a umocňováno. V mezinárodních konfliktech pak nerostné suroviny zaujímají role obdobné (UNEP, 2015).

Faktory doplňující výše zmíněné role nerostného bohatství v konfliktu, tedy role hlavní – spouštěcí, až po role katalyzující, které spor „pouze“ umocňují, jsou uvedeny v jednotlivých bodech níže. Tyto faktory spoludotvářejí příčiny konfliktu a napomáhají tak jeho vzniku a následné eskalaci. Působí jak na úrovni vnitrostátních, tak i mezinárodních konfliktů.

- V mnoha případech mají přírodní zdroje více než jednoho uživatele. Nejasné vymezení či nikterak právně upravené smlouvy o vlastnictví jsou pak příčinou sporu mezi státy, ale i konfliktu v rámci státu, např. v rozdílných regionech samosprávy.
- Ekonomický a populační růst společně s degradujícím ekosystémem přirozeně vytvářejí větší konkurenční boj o zdroje. Tento faktor hraje větší roli v místech s vyšším potenciálem vzniku konfliktů, např. v místech s velkou sociální nerovností či etnicky heterogenních oblastech.
- Změna klimatu a rostoucí soupeření o zdroje, jejichž projevy jsou viditelné především v oblastech, kde již dříve bylo klima extrémní. Jedná se o místa kolem rovníku, pouště apod. Nejpostiženějšími oblastmi jsou především rozvojové země.
- Bohatství plynoucí z přírodních zdrojů je distribuováno nerovnoměrně či pouze mezi státní elitu. Tento faktor se v extrémních případech může projevit jako konflikt mezi chudou většinou obyvatelstva na straně jedné a bohatou elitou spolu se zkorumpovanými úředníky na straně druhé.
- Těžba zdrojů v oblastech spravovaných původními obyvateli nebo jejich potomky, kde se však způsoby zacházení se zdroji neshodují s tradičními předpisy a historickým právem.
- Politické změny v zemích, kde je lokalizovaná těžba, a riziko zestátnění či naopak zprivatizování národního nerostného bohatství pro těžbu zahraničními společnostmi (viz podkapitola 1.2.1.). Obě tyto akce vyvolají reakci buď na poli mezinárodního práva

v případě zestátnění či naopak vlnu nevole a vzdoru na domácí půdě v případě zprivatizování.

- Privatizační politika vztahující se k těžbě nerostného bohatství a tím vyvolaná nevole místních obyvatel, která v extrémních, ne však výjimečných případech, přeroste v ozbrojenou rebelii. Toto riziko je větší v zemích, kde válečný konflikt v nedávném čase skončil nebo stále probíhá v některé z okolních zemí, a to z důvodu lepší dostupnosti zbraní a vojenského materiálu. Ozbrojené skupiny pak hrají klíčovou roli v přístupu ke kontrole zdrojů a jejich produkci. Tento faktor je jednou z nejčastějších příčin vnitrostátních konfliktů³⁵ (Helvetas, 2020); (Tesař, 2007).

Při poukázání na jednotlivé faktory spoluzapříčiňující spory jak na vnitrostátní, tak na mezinárodní úrovni, je nutné zmínit i jejich možné kombinování. Jednotlivé příčiny sporu se mohou vzájemně ovlivňovat, a tím také eskalovat celý konflikt. Provázanost těchto faktorů a jejich vzájemné ovlivňování se zapříčiňuje nemožnost jejich rychlého řešení (Helvetas, 2020).

³⁵ James D. Fearon (2007), politolog z americké Stanfordovy univerzity, definuje vnitrostátní konflikt jako: „Násilný konflikt v jedné zemi, kde bojují organizované skupiny, jejichž cílem je převzít moc nad celým územím, nebo jeho částí, nebo změnit vládu politiků.“

2.2. Vnitrostátní bezpečnost a konflikt

Prvním velkým tématem dotýkajícím se problematiky nerostného bohatství je vnitrostátní bezpečnost nebo též národní bezpečnost³⁶ státu (v rámci práce bude použit pouze termín národní bezpečnost). Na tuto bezpečnost ve vztahu k nerostnému bohatství lze nahlížet dvěma způsoby.

První možností je zajištění dostupnosti přírodních zdrojů v zemi, která zdroje k dispozici má, ale není zajištěna jejich distribuce v rámci státu (např. z důvodu zastaralé infrastruktury nebo krize). Tímto tématem se zabývá bezpečnost energetiky a přírodních zdrojů, viz podkapitola 2.2.2. Zajištěním národní bezpečnosti a zdrojů na území jednotlivých států se zabývá podkapitola 2.2.3.

Druhým způsobem, jak lze nahlížet na národní bezpečnost státu, je skrze zajištění dodávek surovin potřebných k vnitřnímu chodu země, viz podkapitola 2.2.4. Mezinárodním konfliktem a rolí nerostných surovin v něm se zabývá poslední podkapitola tohoto oddílu, tedy podkapitola 2.3.

2.2.1. Vymezení pojmu národní bezpečnost

Existuje mnoho definic a vymezení pojmu národní bezpečnosti a jak dodává Osisanya (2020), právě ona absence jednotné definice může být jedním z hlavních důvodů problematického zajištění národní bezpečnosti³⁷ napříč různými zeměmi. Jednotlivé státy totiž oblasti své národní bezpečnosti přisuzují své vlastní zájmy, kterými mohou být např. náboženská ochrana, historické nároky na území, ochrana vlastního obyvatelstva mimo vlastní území státu apod. Národní bezpečnost je tedy některými státy vnímána subjektivně. Hájení

³⁶ Pojmy vnitrostátní a národní bezpečnost nejsou synonyma. Termín vnitrostátní bezpečnost se více používá v německy mluvících zemích, ale také v ČR. Vztahuje se spíše k zemi a státu jako takovému, v současnosti je dáván do vztahu také k národu. Vznik pojmu se datuje do období před druhou světovou válku. Národní bezpečnost je termín využívaný především v anglofonních zemích (hl. USA), kde se tento koncept vyvinul po druhé světové válce. Zprvu pouze vojenská sféra se rozšířila o sféru ekonomickou, energetickou a mnohé další. Hlavním cílem obou pojmů je ochrana národních států a jejich územní celistvosti (Kříž, 2002).

³⁷ S problematikou zajištění vnitřní bezpečnosti se pojí také termín bezpečnostní dilema (*security dilemma*). Bezpečnostní dilema je situace, kdy stát zavádí opatření v rámci své vlastní bezpečnosti (např. modernizuje a investuje do své armády či jiných složek zajišťujících bezpečný chod v zemi). Okolní státy však na tyto kroky reagují (často zbrojí také) a snaží se tím zachovat mocenskou rovnováhu. Touto rivalitou se spouští cyklus zbrojení a nedůvěry, který může vyústit v konflikt. Odborníci ze sféry mezinárodních vztahů se shodují, že právě bezpečnostní dilema je jednou z hlavních příčin konfliktu mezi státy (Wivel, 2011).

takových zájmů poté přerůstá z prostoru vnitrostátního do prostoru mezinárodního a konání v zájmu takové subjektivní „národní bezpečnosti“ již nemá nic společného s původním konceptem (Osisanya, 2020); (Anwar et al., 2018). Jedna z obecně přijímaných definic bude představena nyní. Národní bezpečnost je tedy: „*Stav, kdy objektu (národnímu státu jako celku nebo jeho podstatným atributům) nehrozí závažné ohrožení svrchovanosti, územní celistvosti, základů politického uspořádání, vnitřního pořádku a bezpečnosti, životů a zdraví občanů, majetkových hodnot a životního prostředí*“ (Kříž, 2002, str. 37-38).

Do spojení s národní bezpečností se především ve 20. a počátkem 21. století začaly přidávat oblasti nevojenské sféry, které původní dimenzi fyzické bezpečnosti společnosti rozšiřují. Jednalo se o sféry bezpečnosti týkající se ekonomiky (*economic security*), kybernetické bezpečnosti (*cybersecurity*) a bezpečnosti energetiky a přírodních zdrojů (*energy and natural resources security*). Jednou z nejmladších oblastí je oblast environmentální bezpečnosti (*environmental security*)³⁸ (Holmes, 2015). Tyto oblasti jsou následně z důvodů zmíněných v definici uvedené výše, tedy např. *vnitřního pořádku a majetkových hodnot*, jednotlivými státy zajišťovány za účelem bezpečného vnitřního chodu zemí. Tématem bezpečnosti energetiky a přírodních zdrojů se bude podrobněji zabývat následující podkapitola.

2.2.2. Bezpečnost a přírodní zdroje z vlastních rezerv

Jak již bylo přiblíženo výše, národní bezpečnost státu nespočívá pouze v zajištění fyzické bezpečnosti obyvatel, ale také v saturaci jejich potřeb, které jsou přímo navázány na některé typy nerostného bohatství. Nejčastěji je v této sféře zmiňována dostupnost neobnovitelných zdrojů jako ropa a zemní plyn, jejichž význam pro společnost v posledním století rapidně vzrostl. Následující část, zabývající se národní bezpečností a jejím vztahem k přírodním zdrojům, se bude zaměřovat pouze na ropu. Ropa, jakožto komodita, která hraje důležitou roli ve správném fungování civilní sféry státu, v níž slouží jako hlavní zdroj energie k pohybu

³⁸ Role environmentální bezpečnosti se dle autorů Pathemora a Rogerse (2010) v budoucnu stane klíčovou pro většinu zemí světa. Nejdůležitějšími zdroji budou pitná voda a dostatek orné půdy (celkově charakterizované jako dostatek potravy pro obyvatele). Tyto elementární zdroje budou doplněny o potřebu biologické rozmanitosti. Je nezbytné zmínit, že sektor environmentální bezpečnosti, zabývající se dostupností přírodních zdrojů, se tedy stane jedním z nejklíčovějších sektorů pro celosvětový vývoj a bude odrážet stále více se projevující dopady klimatické změny (Pathemore a Rogers, 2010).

a transportu osob a zboží, má také zásadní vliv na výrobu spotřebního zboží³⁹ v celé jeho šíři. Je také klíčovým prostředkem pro vojenský a politický sektor, opět především jako hlavní zdroj energie pro pohyb a mobilitu armády (Saran, 2019). V případě politické sféry se ropa používá jako jeden z benefitů sociálních politik, jak tomu bylo např. ve Venezuele za vlády Huga Cháveze a později Nicoláse Madura (Herrero a Faiola, 2020) nebo i v případě několika zemí na Blízkém východě, např. Kataru (IM, 2021). Situace ve Venezuele bude detailněji popsána jako praktický příklad (ne)zajištění bezpečnosti zdrojů ve státě.

Problematika zajištění dostatku nerostných surovin v rámci národní bezpečnosti státu se v drtivé většině řeší na poli mezinárodní politiky (viz následující podkapitola 2.2.3.). Vyplývá to z prostého faktu, že pokud má země dostatek ropy⁴⁰ z vlastních rezerv pro svou vlastní spotřebu, neměla by trpět jejím nedostatkem. Respektive její občané by jí měli mít dostatek tak, aby byly zajištěny jejich *majetkové hodnoty*, jak uvádí již zmíněná definice (Kříž, 2002). Nemožnost saturace těchto potřeb z vlastních státních zdrojů nastává pouze za předpokladu, že země nemá potřebnou infrastrukturu k těžbě nebo rafinaci ropy. Přesně takovým příkladem je Venezuela, jejíž situace bude popsána v následujících odstavcích.

Venezuelu v roce 2019 zasáhla vnitrostátní politická krize, která měla v konečné fázi celospolečenský dopad pro celou zemi. Mezinárodní přesah této události přiměl západní státy v čele s USA k uvalení sankcí na ropný průmysl ve Venezuele, který se do té chvíle podílel až na čtvrtině HDP země. Současná krize, která byla zprvu omezená na politickou sféru, přerostla v krizi ekonomickou⁴¹ a nakonec i humanitární⁴². V takové krizi je však paradoxní, že Venezuela i přes současnou dispozici dosud světově největším nalezištěm ropy nedokázala uspokojit svou vlastní domácí poptávku. V době před touto krizí měla Venezuela dostatek ropy, aby její domácí spotřebu dotovala v rámci své velkorysé sociální politiky (Depersio, 2019). Aby byl

³⁹ Jedná se o zboží od oblečení, přes většinu plastových výrobků a elektroniku až po pastu na zuby. Celkem se jedná asi o 6000 typů zboží, které je z ropy vytvářeno (Ranked Energy, 2020).

⁴⁰ V potaz je brána pouze ta ropa, která je dostupná, existuje k její těžbě infrastruktura a nejedná se pouze o nedostupná ložiska.

⁴¹ Ekonomický rozměr dostala krize ve fázi uvalení sankcí na vývoz ropy, která tvořila 95 % venezuelského exportu (mezi roky 2006–2014) a zisky z jejího vývozu představovaly 25 % HDP země (Depersio, 2019). Propad ekonomiky je dle Mezinárodního měnového fondu jedním z nejhorších případů za půl století, který nebyl způsoben válkami ani přírodními katastrofami (Sanchez, 2019).

⁴² Humanitární krize propukla plynule po krizi ekonomické, kdy zemi zasáhla hyperinflace. Podle Mezinárodního měnového fondu dosahovala hodnoty 10 milionů procent mezi lety 2018 až 2019. Hyperinflace spolu s dalšími faktory zapříčinily propad ekonomiky, který více než pět milionů Venezuelanů řešilo masovými odchody ze země (Depersio, 2019).

tento „benefit“ pro celý venezuelský národ zajištěn, měl distribuci pohonných hmot ve Venezuele na starost státní podnik PDVSA⁴³, který měl na tuto činnost legální monopol. Cena za naftu a benzín byla tak nízká, že zákazníci čerpacích stanic za pohonné hmoty mnohdy neplatili. Místo toho dávali pomyslné „spropitné“ ve výši několika stovek bolívarů (přibližně 10 amerických centů) provozovatelům čerpacích stanic. Situace se však postupnou eskalací krize v roce 2019 obrátila a v roce 2020 byla průměrná cena za litr benzínu okolo dvou dolarů, v některých oblastech však stál benzín i čtyři dolary⁴⁴. Venezuela se tak ze státu s nejlevnějšími pohonnými hmotami obratem stala státem s naopak nejvyššími cenami nafty a benzínu na světě (Depersio, 2019); (Ramirez a Nava, 2020).

Problém s dostupností ropy ve Venezuele však není možné marginalizovat na základě odsouzení nafty a benzínu jakožto běžného spotřebního statku s možností substituce. Takřka všudypřítomné zastoupení pohonných hmot vyráběných z ropy je naopak považováno za klíčový faktor, zcela nezbytný pro prvky kritické infrastruktury států a zajištění plynulého chodu zemí (MVCR, 2020). Pro představu lze uvést nezbytnou potřebu pohonných hmot jako nezbytnost pro zásobování měst potravinami či včasné fungování záchranných složek (policie, hasiči, záchranná služba), v neposlední řadě také pro dostupnost vzdálenějších oblastí z důvodu cestování za prací, a tedy ekonomické fungování země (Depersio, 2019); (Ramirez a Nava, 2020). Všechny tyto aspekty se v krizi ve Venezuele naplno projevíly a poukázaly na nedostatečné zabezpečení dodávek zdrojů z vlastních rezerv.

Závěrem této části je nutné zmínit aspekt důležitosti ropy i za situace, jaké čelí Venezuela od roku 2019. Jak již bylo zmíněno, humanitární krize, která měla za následek exodus pěti milionů Venezuelanů, se potýkala s rozsáhlejšími a tíživějšími problémy, než byl akutní nedostatek pohonných hmot. Dle Sancheze (2019) však měl jejich nedostatek přímý dopad na ekonomickou aktivitu lidí a dostupnost základních komodit a služeb, což této krizi napomohlo na velikosti a intenzitě. V rámci pozorované sféry, tedy národní bezpečnosti zabývající se oblastí nerostných zdrojů a jejich vlivu na demokracii, vykazují např. indexy *Polity V* propad v hodnocení země právě ve sledovaném období (FHI, 2021). Jedná se o indexy měřící rovnost politických skupin, nárůst korupce ve státě, index politických občanských svobod a mnoho dalších dílčích ukazatelů (CSP, 2021). Další podkapitola

⁴³ PDVSA – Petroleos de Venezuela SA (McGovan, 1990).

⁴⁴ Pro srovnání – V USA stál ve stejném období litr benzínu a nafty přibližně 0,48 dolarů.

se bude zaměřovat na zkoumání problematiky zajištění dostatku ropy a jiných nerostných surovin ze zdrojů mezinárodního obchodu, smluv a vztahů.

2.2.3. Národní bezpečnost a její ohrožení skrze nerostné suroviny

Tato kapitola se bude věnovat negativnímu vlivu přírodních zdrojů na fyzickou bezpečnost občanů ve státech, kde právě tyto zdroje způsobují konflikt. Na rozdíl od předchozí kapitoly, věnované pohledu zajištění dostatku nerostných zdrojů pro stát a společnost z vlastních rezerv, se tato část bude věnovat roli zdrojů ve vnitrostátním konfliktu. V rámci zkoumání konfliktů uvnitř státu se bude text zaměřovat především na občanské války a rebelie, ve kterých mají zdroje jako ropa, zemní plyn, minerály a drahé kovy velmi zásadní roli. To dokládá i zpráva UNEP⁴⁵ z roku 2009, ze které vyplývá, že celkem 18 vnitrostátních konfliktů, které proběhly od začátku 90. let nebo ještě stále probíhají, má společného jmenovatele. Tím jsou dle této zprávy již zmíněné nerostné suroviny, které slouží jako motiv konfliktu nebo jako zdroj financí pro něj (UNEP, 2015). Důležitost a role, které mohou nerostné suroviny v konfliktu zastávat, se shodují s popisem rolí v podkapitole 2.1. Nejrizikovější skupinou států, které jsou ohroženy vznikem vnitrostátního konfliktu nebo zde konflikt již probíhá, jsou ty státy, které jsou na nerostné zdroje bohaté. Jak popisují autoři Collier a Hoefflerová (2000) ze Světové banky, země, jejichž bohatství do značné míry pochází z nerostných zdrojů a zemědělských komodit, jsou vysoce náchylné k občanskému násilí. Je potřeba zdůraznit, že se jedná o země, které jsou velkým podílem svého HDP závislé na exportu primárních komodit. Autoři docházejí k závěru, že ač je vliv těžby primárních surovin velký, není neomezený. Nejvyšší míru rizika vykazuje hodnota okolo 25 % až 35 % podílu HDP z nerostných surovin na příjmech státu. Zároveň však dodávají, že s podílem vyšším než 32 % riziko klesá z důvodu lepší schopnosti státu se občanským nepokojům fyzicky bránit. Těžba primárních surovin však není jediným konfliktotvorným prvkem, mezi další patří chudoba, politická nestabilita, terén země a velikost populace (Fearon a Laitin, 2002).

Autoři Collier a Hoefflerová (2000) ve své studii představují koncept „*chamtivost versus křivda*“ (v originále *Greed and Grievance*). Model chamtivosti a křivdy odráží dva hlavní motivy, které dle autorů mohou vést k občanské válce či jiné obdobě civilního konfliktu

⁴⁵ UNEP – United Nations Environment Program (Program OSN pro životní prostředí).

v zemi. Chamtivost si lze představit jako potřebu či touhu lidí maximalizovat svůj profit a dosáhnout ho i za cenu násilí. Prvek chamtivosti pak lze nalézt také v rámci mezinárodních konfliktů, kde zdroje figurují. Křivda je naopak reakcí na nespravedlivou socioekonomickou situaci, opomíjení určité skupiny obyvatel v populaci či využívání určitého regionu k těžbě dané suroviny, ovšem bez opětovného návratu zisků v podobě lokálních investic. Dle výsledků regresní analýzy a detailní studie autoři docházejí k závěru, který jako hlavní vliv podporuje chamtivost, tedy touhu po dosažení co největších zisků z prodeje surovin. Projev prvku *chamtivosti* byl poté nejsilnější právě u zemí s vysokým podílem vývozu primárních surovin. Specifickou roli dle analýzy hraje ropa, u níž byly výsledky silnější pro tvrzení podporující chamtivost. Zjednodušeně lze říct, že platí tvrzení: „Čím více ropy, tím větší chamtivost, a tedy větší riziko konfliktu“. Naopak koncept *křivdy* v tomto modelu nepřinesl zásadní vysvětlení pro možný vznik vnitrostátních sporů. Většina pozorovaných sociálních problémů, jako byly např. rozdílná náboženství, politická práva či ekonomická rovnost, nepřispívá k tvrzení, že by zvyšovaly riziko vzniku občanských válek. Pouze u etnicity je za předpokladu vysoké dominance jednoho etnika větší pravděpodobnost vzniku vnitrostátního konfliktu (Collier a Hoeffler, 2000).

Koncept autorů Colliera a Hoefflerové (2000) vyvolal v řadách odborné veřejnosti rozporuplné reakce. Jednou z nich byla kritika od ekonoma D. Keena (2012), profesora oboru mezinárodních rozvojových studií na Londýnské škole ekonomie a politických věd. Ten autorům vytýkal přílišné zaměření na kvantitativní analýzu s absencí bližšího pohledu na občanskou sféru zkoumaných států. Komplexita vnitrostátních konfliktů je dle profesora Keena natolik velká a individuální pro každý stát, že zvolený popis konceptem „*chamtivost versus křivda*“ považuje za nedostatečný (Keen, 2012).

Negativnímu vlivu nerostných surovin na vnitřní bezpečnost státu se dále věnovali autoři Le Billon (2005), Humphreys (2005), Hoekstra (2019) a další. Např. dle Le Billona (2005) je role přírodních surovin jako jsou ropa, vzácné dřevo, diamanty a další nástrojem pro ozbrojené skupiny ve státech již od konce 90. let 20. století. Právě v tomto období byla v Africe ukončena velká řada programů (podpůrných, humanitárních), protože po konci studené války přestal být prostor Afriky v rámci soupeření USA a Sovětského svazu strategicky důležitý. Po období pomoci se zdroje příjmů z těžby přírodních zdrojů začaly využívat především k zajištění financování zbraní a vojenského materiálu. Takové prostředky by si stát

ani ozbrojené skupiny bez přístupu k tomuto bohatství nebyly schopny zajistit. Tomuto tvrzení je věnován i praktický příklad na konci této podkapitoly.

Před praktickými ukázkami budou v krátkosti zmíněny vlivy, které jsou spolu s nerostnými surovinami zásadní pro vznik občanských válek. Dle autorky Walterové (2014) je zcela zásadní síla státních institucí, která je schopná občanským válkám zabránit. Především pak riziku periodického opakování těchto vnitrostátních konfliktů z důvodu nevhodně nastaveného politického prostředí. Dalšími faktory jsou velikost populace, u které platí přímá úměra – tedy čím větší populace, tím větší riziko konfliktu. Naopak malá hustota zalidnění, tedy nízká koncentrace populace v prostoru, riziko konfliktu snižuje (Collier a Hoeffler, 2000). Dle Rosse (2001) se menší schopnost řešit vnitrostátní konflikty objevuje u autoritářských režimů a častěji se v nich objevují občanské války. Nejasný kauzální vliv má na vnitrostátní konflikt chudoba. Autoři Djankov a Reynal-Querol (2010) ve své studii, věnované právě tomuto vztahu, možnost propojenosti chudoby a vnitrostátního konfliktu vylučují.

V následující části bude představen příklad, kde je vliv nerostných surovin na konflikt patrný a dle autorů, věnujících se tomuto tématu, i prokázán. Jako první názornou ukázkou lze uvést příklad Kambodži v období vlády Rudých Khmérů, tedy období let 1970–1978, jak uvádí Majavu (2010) společně s britskou advokátní skupinou *Global Witness*. Kambodžský diktátorský režim vedený Pol Potem byl schopen financovat své vojenské operace, které vedly ke genocidě, skrze peníze plynoucí z obchodu s mezinárodními organizacemi. Obchod byl veden především v oblasti prodeje vzácného dřeva, safírů a rubínů, kterými Kambodža disponuje. Stejně podpory se Rudým Khmérům dostávalo i poté, co je přestala podporovat jak Čína, tak i Thajsko. Tento obchod vedl k prodloužení konfliktu a vlády Rudých Khmérů, což vedlo ke konečnému nárůstu počtu obětí Pol Potova režimu (Majavu, 2010). Jako druhý příklad, kde nerostné zdroje sehrály ve vnitrostátním konfliktu velkou roli, lze zmínit období občanské války v Angole v období let 1975 až 2002.

Hlavními zainteresovanými stranami v této 27 let trvající občanské válce byly především rebelské hnutí UNITA⁴⁶ a většinovou populací podporované hnutí MPLA⁴⁷. V konfliktu dále vystupovaly i další rebelské frakce, jako např. FNLA⁴⁸. Strana rebelů UNITA disponovala nalezišti diamantů v mezinárodním právu označovaných za *konfliktní diamanty*⁴⁹, které jsou v rámci mezinárodního trhu s drahými kameny těžce obchodovatelné. Naopak strana MPLA disponovala nalezišti ropy, na které ze strany mezinárodního práva sankce uvaleny nebyly. Oba druhy nerostných surovin umožňovaly oběma stranám vést nákladnou občanskou válku v délce trvání 27 let. Vliv zdrojů na konflikt byl v případě Angoly značný a je příkladem zkázy přinesené skrze nerostné bohatství. Autor Hoekstra (2019) na příkladu Angoly zdůrazňuje vliv mezinárodního embarga ze strany OSN, které velkou měrou přispělo k neúspěchu strany UNITA. Toto omezení vývozu diamantů velmi komplikovalo jejich následný prodej za plné tržní ceny a nedovolovalo hnutí UNITA plné využívání těchto zdrojů. Zároveň se skupině nepodařilo transformovat ony omezené příjmy z prodeje diamantů na služby a zboží, které by je činilo méně zranitelnými proti mezinárodním sankcím. Tyto dva aspekty tedy sehrály klíčovou roli v ukončení konfliktu (Hoekstra, 2019).

Závěrem této podkapitoly lze říct, že některé studie nerostným zdrojům vliv na vnitrostátní konflikt přisuzují, avšak některé tento vliv rozporují. Argumenty proti vlivu zdrojů jsou především komplexita a individuální aspekty těchto konfliktů, které jsou pro každý stát odlišné. Opačné tvrzení, podporující vliv nerostných zdrojů na konflikt, se opírá o studie a analýzy vnitrostátních konfliktů mnoha zemí. Tyto státy zasažené vnitrostátním konfliktem následně v rámci sledovaných kategorií vykazují hodnoty podporující tvrzení o vlivu těžby nerostných surovin na konflikt, resp. na délku trvání vnitrostátního konfliktu.

⁴⁶ União Nacional para a Independência Total de Angola (V češtině: *Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly*).

⁴⁷ Movimento Popular de Libertação de Angola – Partido do Trabalho (V češtině: *Angolské Lidové hnutí za osvobození Angoly – Strana práce*) je politická angolská strana, která měla od roku 1976 podporu mezinárodních organizací (např. OSN) a dalších 80 zemí v čele s Portugalskem, z jehož nadvlády v roce 1974 Angola vzešla (Frynas a Wood, 2001).

⁴⁸ Národní fronta pro osvobození Angoly (Hoekstra, 2019).

⁴⁹ Přídomkem *konfliktní* nebo též *krvavé* jsou OSN označeny právě takové diamanty, které jsou obchodovány z oblastí postižených válkou za účelem jejího financování, nejčastěji pak za podpory podkopávání legitimních vlád (UN, 2010).

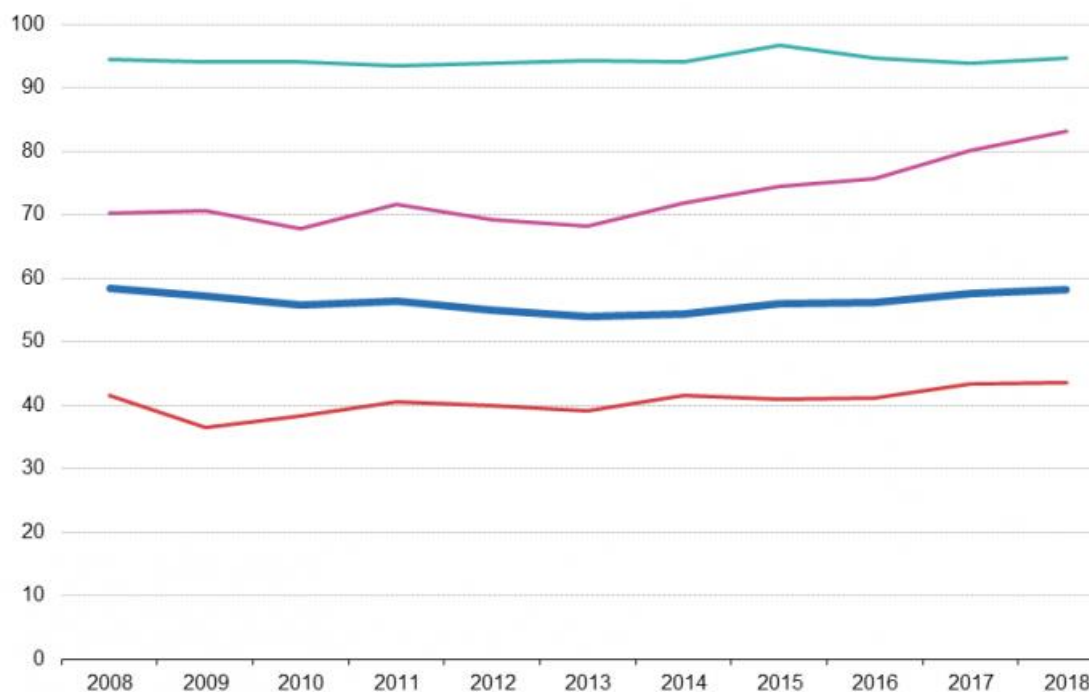
2.2.4. Národní bezpečnost zdrojů a její zajištění skrze mezinárodní dovoz

V této podkapitole, úzce spojené s podkapitolou 2.2.2. věnované bezpečnosti zajištění přírodních zdrojů pro občany státu z vlastních rezerv, bude zkoumána stejná oblast bezpečnosti, avšak zajištěná skrze mezinárodní obchod. I v této části se tedy bude práce zabývat bezpečností zdrojů a jejich dostatkem pro nezbytný chod země a zajištění majetkových hodnot občanů státu.

V úvodu kapitoly je pro lepší představu nutno uvést, o jak velký objem dovozu primárních komodit mezi státy se jedná, což lze demonstrovat na příkladu Evropské unie. Ta je dlouhodobě dovozcem především primárních energetických surovin jako jsou ropa, zemní plyn a černé uhlí. Objemově největšími dovozci energií jsou v rámci EU v absolutním měřítku Německo, Itálie, Francie a Španělsko. Celkově je však všech 27 členů Evropské unie čistými dovozci primární energie skrze dovoz již zmíněných nerostných surovin. Největším dodavatelem těchto komodit ze zemí mimo EU je pro ropu, zemní plyn a černé uhlí Ruská federace. Hlavním vývozcem černého uhlí do EU je Rusko, kde jeho podíl na dovozu tvoří přibližně 42,4 % celkového objemu. Dalšími významnými dodavateli této komodity byly USA s 18 % a poté Kolumbie s 13,4 %, všechny údaje jsou platné pro rok 2018. Hlavním vývozcem ropy za rok 2018 bylo opět Rusko, jeho podíl činil 29,8 %, dále Irák (8,7 %) a poslední Saúdská Arábie (7,4 %). Poslední zmiňovaná komodita, tedy zemní plyn, má opět jako hlavního dodavatele do EU Ruskou Federaci, která se podílí na 40,4 % dovezeného plynu, dále Norsko (18,1 %) a třetí Alžírsko (11 %) za rok 2018 (Eurostat, 2020).

Podíl celkového dovozu všech primárních energetických surovin (černého uhlí, ropy a zemního plynu) je na dodávkách ze zemí mimo EU závislý z více než 50 %. Podrobnější znázornění pro jednotlivé suroviny a jejich podíl dovozu na celkové produkci zobrazuje Graf 2.

Graf 2. Podíl dovezeného množství nerostných surovin do EU, pro jednotlivé druhy nerostných surovin mezi lety 2008 až 2018.

- Podíl importované ropy na celkové spotřebě ropy v EU
- Podíl importovaného zemního plynu na celkové spotřebě zemního plynu v EU
- Podíl importovaných tuhých paliv vyjádřen na celkové spotřebě tuhých paliv v EU
- Podíl ostatních energetických produktů na celkové spotřebě ostatních energetických produktů v EU

Sledované období je mezi lety 2008–2018 (Eurostat, 2020).

Názorná ukázka závislosti Evropské unie na dovozu energetických surovin však zatím neznačí přímou spojitost s vlivem tohoto importu na demokracii nebo na vnitrostátní konflikt. Ona závislost, která existuje celosvětově a v rámci světového obchodu mezi státy není nikterak výjimečná, má však svá úskalí navazující na zkoumaný vztah mezi nerostnými surovinami a demokracií. Hlavní takové úskalí ze své podstaty vyplývá pro státy, které jsou závislé na dovozu primárních surovin. Státy jak samotné, tak v rámci společného uskupení jakým je Evropská unie, se vystavují riziku omezení dodávek energie, které mohou být chtěným

nástrojem mezinárodní politiky či důsledkem výpadku v rámci transportního řetězce. Toto riziko je tím větší, čím menší je počet zemí, které dodávky těchto surovin do země nebo skupiny zemí uskutečňují. V rámci Evropské unie tento problém hrozil při krizových jednáních o pozastavení dodávek plynu a ropy mezi Střední Evropou a Ruskem v letech 2007 a 2009. Důvod pro takové omezení vyplýval z problematických vztahů a dohod jednajících o tranzitu ropy mezi Ukrajinou a Ruskem (HN, 2009). Právě přes Ukrajinu totiž vede hlavní infrastruktura dovážející na jih Střední Evropy ropu a plyn. Dalším rizikem opětovného přerušení dodávek přes Ukrajinu byla krize na východě této země (období od roku 2014), kde Rusko v rámci hybridní války operovalo (Dorazín, 2014). U dalších dodavatelů do Evropské unie však přímé ohrožení dodávek pro konečného spotřebitele nehrozilo díky alternativním dodávkám ze zásob v Severním moři. Problém by však nastal v případě výpadku dalšího velkého dodavatele, jakými jsou např. Alžírsko a Libye, které zásobují hlavně jih Evropy (Španělsko, Itálii a Francii). Krize dodávek pro jižní státy Evropské unie vyvstala v období Arabského jara v roce 2011. Libye byla touto krizí zasažena nejvíc a její meziroční dodávky ropy a zemního plynu do Evropy se propadly na pouhou třetinu⁵⁰ (Petrol, 2013).

Rizika plynoucí z možné kombinace výpadků více hlavních dodavatelů ropy a zemního plynu donutila Evropskou unii konat a přijmout bezprecedentní opatření v podobě vypracování společné strategie, která je jednou z hlavních společných politik EU. *Strategie pro konkurenceschopnost, udržitelnost a bezpečnou energii*, která má v období do roku 2050 celé společenství zemí EU stát přes jeden bilion eur, si klade za cíl diverzifikovat dovoz energií do členských států, zajistit více dodávek z vlastních zdrojů a v neposlední řadě také zvýšit efektivitu využívání energií (CBS, 2019).

Hlavním důvodem pro vytyčení takové strategie bylo riziko omezení dodávek ropy a zemního plynu do EU a snaha vyhnout se tak problémům, které by tyto výpadky měly za následek. V situaci, kdy jsou země EU závislé pouze na několika dodavatelích, se stávají zranitelnějšími vůči energetickému vydírání, jsou tolerantnější k nedemokratickým režimům a porušování lidských práv právě v zemích, odkud ropa a zemní plyn pocházejí (Bartuška et al., 2019). Evropské státy tedy nemohou vymáhat dodržování lidských práv

⁵⁰ Propad podílu na celkových dodávkách do Evropské unie byl z 9,9 % na 2,9 % pro ropu v období 2010 a 2011, pro zemní plyn pak z 3 % na 0,8 % ve stejném období (Eurostat, 2020).

a demokratických principů ve státech, které je zásobují energiemi. Nemohou se totiž samy vzdát těchto zdrojů (Korteweg, 2018). Důsledky etablování společné strategie však umožní státům EU vymáhat tyto demokratické principy i u dodavatelských států. Ze společné strategie EU však vyplývají i důsledky pro již zmíněné dodavatelské státy. Především omezení příjmů z vývozu a prodleva v období pro nalezení nových odbytišť mohou pro státy doposud „živené“ těmito příjmy znamenat velké problémy. Dle autorů Bartušky et al. (2019) se státy budou potýkat se sociálními nepokoji, politickými krizemi a dokonce může nastat i *zhroucení státu*⁵¹ (*Failed states*). Z těchto států lze poté očekávat migrační vlny směrem do zemí EU a USA, případně se stanou základnami radikálních skupin a teroristů (Bartušky et al., 2019).

2.3. Mezinárodní bezpečnost

Oblast mezinárodní bezpečnosti v rámci praktické části této diplomové práce není zkoumaná, avšak z důvodu dokreslení celkového pohledu na ropu a demokracii je nutné tuto problematiku zmínit a představit. Téma nerostných surovin hraje na poli mezinárodních vztahů a politiky velkou roli, a to ať už se jedná o sektory mezinárodního obchodu, úmluv či závazků nebo o oblasti konfliktu a střetů mezi jednotlivými státy. Důležitost zdrojů jako jsou ropa, zemní plyn či jiné zdroje lidstvu již v průběhu historie ukázaly, do jaké míry mohou být klíčovými. Za připomínku stojí např. evropská kolonizace Afriky, Ameriky a části Asie za účelem dostupnosti zdrojů, které se právě v těchto oblastech hojně vyskytovaly a stále vyskytují. V novějších dějinách je oblast zájmu často orientovaná na Blízký východ a jeho ropné deposity, které např. při okupaci Kuvajtu Irákem vyvolaly přímou reakci USA (Dannreuther, 2013).

Role nerostného bohatství, jakožto faktoru ovlivňujícího a vstupujícího do konfliktu, byla představena v podkapitole 2.1. Přímou k těmto faktorům profesor Klare (2014), věnující se *mírovým a světovým bezpečnostním studiím (Peace and World Security Studies)* na univerzitě v Hampshiru, doplňuje, že mnohé z mezinárodních konfliktů jsou poháněny křivdami a dlouhotrvajícími protiklady sousedských vztahů (etnických, kulturních, jazykových nebo náboženských), je však potřeba klást důraz i na nerostné bohatství. Dodává, že: „*Navzdory patině historického nepřátelství jsou mnohé z těchto (mezinárodních) konfliktů*

⁵¹ Zhroucené státy jsou státy, které nevykonávají své základní funkce jako je zajištění vzdělání, bezpečnosti a správa věcí veřejných. Tyto státy neovládají celé své území, které je dějištěm konfliktů mezi různými skupinami a zločinci. Obvykle jsou tyto státy zmítané násilím nebo extrémní chudobou (GPF, 2020).

skutečně bojem o kontrolu nad hlavním zdrojem národního příjmu (nerostné bohatství)“ (Klare, 2014, úvod).

Geopolitická síla nerostných surovin se „omezila“ do několika hlavních regionů, kde se ropa a zemní plyn těží nebo odkud se exportuje = transportuje. Takové regiony jsou dle Klara (2014) čtyři a patří zde:

- Blízký východ,
- Východní Evropa – Ukrajina a Rusko,
- Střední a Východní Afrika – Nigérie a Súdán,
- Jihočínské moře (Klare, 2014).

Tyto čtyři regiony jsou, jak již ukázala historie, dějištěm válek, ve kterých měly nerostné suroviny významnou roli. V oblasti Blízkého východu tomu bylo v období již zmiňované okupace Kuvajtu ze strany Iráku. Strategickým bodem celé této oblasti je Hormuzský průliv spojující oblast Perského zálivu (též Arabského zálivu) a Indického oceánu. Důležitost této v nejužším bodě 33 km široké úžiny, svírané ze strany Arabského poloostrova Ománem a Spojenými arabskými emiráty a z asijské strany Íránem, demonstrují objemy transferů ropy a zemního plynu. V roce 2018 byla Hormuzským průlivem transportována přibližně 1/3 celosvětově obchodované ropy po moři⁵² a více než 1/4 objemu zkapalněného zemního plynu (EIA, 2019). Státy, odkud ropa původem pochází a je transportována skrze Hormuzský průliv, jsou uvedeny v Tabulce 1. Seznam deseti největších exportérů ropy za rok 2018 je vyznačen tučně. Konflikt potenciálně hrozící v oblasti Hormuzského průlivu nastal a gradoval v roce 2012, kdy na údajné cvičení USA na Blízkém východě reagoval Írán hrozbou zablokování průlivu. Riziko konfliktu narůstalo po vystoupení USA z dohod o Íránském jaderném programu. V červnu roku 2019 se situace opět vyhrotila z důvodu agrese vyvinuté na loď britsko-švédské společnosti Stena-Bulk a následné odvety v podobě zabavení íránského tankeru u Gibraltaru (Slade, 2019). Důsledky konfliktu mezi Íránem a západními státy a možná blokáce Hormuzského průlivu ze strany Íránu by měly za následek eskalaci politického napětí v regionu, ale především by měly také globální přesah v podobě celosvětových výpadků ropy a nárůstu její ceny o 50 a více procent (Krauss, 2012). Krize vyvolaná takovým konfliktem by měla dopad jak na státy dovážející ropu, tak i na země ropu

⁵² Pro souš a moře dohromady by se jednalo o podíl 20 % celosvětových dodávek ropy (EIA, 2019).

vyvážející, u kterých by byly následky krize patrnější. Dlouhodobá absence příjmů plynoucích právě z mezinárodního obchodu by omezila možnosti výdajů států na sociální programy, způsobila by růst inflace, rozpočtové a obchodní deficity. Případný konflikt by pak měl důsledky pro jednotlivé státy, které by se ho účastnily, a to jak ve sféře společenské, tak i ekonomické a politické. Mezi další ohrožené státy na Blízkém východě patří Sýrie, Irák apod. (Klare, 2014).

Tabulka 1. Seznam deseti největších exportérů ropy za rok 2018 s tučně vyznačenými státy, které ke svému transportu využívají Hormuzský průliv.

Stát	Procentuální zastoupení na globálním exportu ropy	Hodnota transportované ropy v mld. USD
Saúdská Arábie	16,1 %	182,5
Rusko	11,4 %	129
Irák	8,7 %	91,7
Kanada	5,9 %	66,9
Spojené arabské emiráty	5,2 %	58,4
Kuvajt	4,6 %	51,7
Írán	4,5 %	50,8
USA	4,3 %	48,3
Nigérie	3,8 %	43,6
Kazachstán	3,3 %	37,8

Poznámka: Státy v tabulce exportují přibližně 2/3 z celosvětového objemu ropy. Dalšími významnými exportéry jsou např. Angola (3,2 %), Norsko (2,9 %), Libye (2,5 %), Brazílie (2,4 %), Spojené království (2,4 %) a Mexiko (2,2 %). Autorem tabulky je autor práce na základě dat serveru Politico (2016).

Problematika oblasti Východní Evropy, tedy konflikt mezi Ukrajinou a Ruskem, byla nastíněna již v předchozí podkapitole 2.2.4. Je však potřeba zmínit důležitost Krymu, kdy Ruská federace v roce 2014 tento poloostrov rozprostírající se na severu Černého moře anektovala. Jeho strategický význam pro Rusko je nezměrný především z důvodu trvalého přístupu k nezamrzajícímu moři, který by mu dal možnost začít působit jako důležitá námořní mocnost

ve Středomoří (Matzek, 2016). Význam pobřežních oblastí omývajících Krym je však potenciálně větší z důvodu ropných a plynových depozitů, které se zde nacházejí. Ještě před vypuknutím krize na východě Ukrajiny a anexí Krymu probíhala jednání společností jako ExxonMobil a jiné s Ukrajinou právě o přístupu k těmto rezervám. Takový přístup k novým nalezištím měl pro Ukrajinu potenciál stát se energeticky nezávislou na Rusku a zbavit se tak jejího politického vlivu. To je však nyní z důvodu ztráty Krymu pro Ukrajinu nemožné a objem nalezišť, které nyní připadají Rusku, jsou odhadovány na miliardy barelů ropy a zemního plynu (Klare, 2014).

V regionu Střední a Východní Afriky konflikt o ropu započal jako konflikt vnitrostátní, kde Súdán zmítaný občanskou válkou od roku 1955, s přestávkou mezi lety 1972 až 1983, až do roku 2005, skončil rozdělen na dva státy. Tento konflikt je často dáván do souvislosti s náboženskými motivy jakožto hlavními důvody jeho vzniku. Rozdílná náboženství (v době před rozdělením byla severní část státu muslimská a jižní křesťanská) však nebyla jediným a možná ani hlavním důvodem pro rozdělení. Po mírovém období, které následovalo po občanské válce z roku 1955, byla v roce 1983 v Jižním Súdánu nalezena ropa, což vedlo k opětovnému nastartování konfliktu. V této navazující občanské válce zemřelo více než dva miliony obyvatel a její konec nastal až po 22 letech v roce 2005. Konflikt byl dle Klara (2014) silně motivovaný přítomností ropy na jihu země. V roce 2011 proběhlo referendum, kde 98% většina obyvatel Jižního Súdánu odhlasovala nezávislost a vznik nového státu, formální rozdělení nastalo 9. července 2011. Ihned po osamostatnění však vypuknul opětovný konflikt se severním Súdánem, kde jádro problému tvořila touha po přerozdělení zisků z těžby v Jižním Súdánu mezi oba státy. Především pak požadování vysokých tranzitních nákladů za transport ropy přes ropovod vedoucí přes území severního Súdánu až k Rudému moři. Utišení konfliktu nastalo až při uzavření smluv týkajících se právě přerozdělení zisků z ropy. Role nerostných surovin byla i v tomto konfliktu zřejmá a dle Klara (2014) suverénně přerostla motiv náboženské rivality (nesnášenlivosti). Rozdílná náboženství byla ústředním motivem pouze pro první část občanské války v období let 1955 až 1972 (Politico, 2016).

Posledním zmiňovaným regionem je oblast Jihovýchodní Asie, konkrétně skupiny Spratlyho a Parcelových ostrovů a atolu v Jihočínském moři. Toto sporné území je nárokováno Čínou, Filipínami, Vietnamem, Tchaj-wanem, Malajsií a Brunejí, přičemž každý z těchto států podkládá vlastnictví oblasti jinými argumenty. Dle Klara (2014) pak potenciálně

největší konflikt hrozí mezi Čínou, Filipínami a Vietnamem. Čína se s Vietnamem v drobných konfliktech, které si zatím vyžádaly „jen“ vyšší desítky úmrtí na vietnamské straně, střetává již od 70. let minulého století. Filipíny naopak řeší spory soudní cestou a na Čínu v roce 2013 podaly návrh na mezinárodní arbitráž, kterou Filipíny v roce 2016 vyhrály. Čína však výsledek mezinárodních soudů ignorovala a dál hájí své zájmy v oblasti těchto ostrovů a atolů (BBC, 2016). Oblast Jihočínského moře je pro Čínu, jakožto největšího světového spotřebitele primárních energií, nejbližší oblastí pro jejich získávání. Avšak i pro ostatní státy této oblasti představují možné zisky z těžby ropy a zemního plynu⁵³ v Jihočínském moři lukrativní příležitost. Potenciální řešení mezi všemi státy je přinejmenším velmi komplikované. To dokládá fakt ignorace rozhodnutí mezinárodních soudů ze strany Číny a také čínská námořní dominance a pozice supervelmoci. Dle Klara (2014) je sporná oblast také potenciálním dějištěm dalšího globálního konfliktu. Role nerostných surovin je v tomto prozatím pomalu eskalujícím konfliktu zřejmá, tato role však do budoucna může mít dalekosáhlé důsledky pro region Jihovýchodní Asie a potažmo i celý svět (Politico, 2016).

Na základě rozdělení a představení příkladů od profesora Klareho (2014) lze nerostnému bohatství, především pak ropě, přiřknout velký vliv na mezinárodní konflikt. Největší rizika pro svět jsou pak situována do čtyř hlavních světových oblastí. Možné dopady v podobě výkyvů dodávek ropy a zemního plynu či jejich extrémně rychlý cenový nárůst by ovlivnily celý svět. Pro státy těchto čtyř regionů by možný výpadek příjmů z prodejů ropy a zemního plynu znamenal veliké komplikace s takřka nemožným okamžitým a dostatečným řešením. Jak uvádí profesor Karl (převzato z Politico, 2016): „*Takový výpadek příjmů by znamenal konec křehkých vlád*“, a to někdy i v případě režimů, které se do té doby zdály jako stabilní (Politico, 2016). Mezinárodních konfliktů, ve kterých má ústřední motiv ropa, je celá řada a liší se různým stupněm⁵⁴ eskalace konfliktu či množstvím zainteresovaných států. Nejvíce zasaženými jsou potom státy se slabou vládou a státy rozvojové. Tyto státy jsou více

⁵³ V oblasti Jihočínského moře se dle odhadů nachází 23–30 mld tun ropy a 16 bilionů metrů krychlových zemního plynu (Politico, 2016).

⁵⁴ Eskalaci konfliktu lze rozdělit do celkem 24 stupňů, které představují různé úrovně intenzity konfliktu seřazené od 0, která značí mírový stav, až po 24, což je stupeň totální války ve světovém měřítku. Pro lepší představu je možné stupně uvést i dle sféry, ve které působí. První je sféra diplomatická (např. odvolání velvyslance), následuje sféra hospodářská (např. ekonomická blokáda), propaganda a veřejnost (např. evakuace) a vojenství (např. lokální válka) (Fňukal, 2020).

náchylné k propuknutí násilného konfliktu. Demokratické země řeší spory pomocí jiných mechanismů (mezinárodní soudy, arbitráže, dohody apod) (Fňukal, 2020).

3. Praktická část: Zkoumání vlivu ropy na demokracii

V rámci praktické části zkoumající vliv ropy na demokracii bude na základě předchozích kapitol a studií provedena statistická analýza potvrzující nebo vyvracující kletbu přírodních zdrojů. V úvodu této kapitoly je však opět důležité zdůvodnit pozorování vlivu možné kletby nerostných surovin právě na demokracii. Demokracie je způsobem vládnutí prostřednictvím volených zástupců. Společnosti, které jsou takto formovány a spravovány, ctí principy jako jsou svoboda jednotlivce, rovnost práv lidí, nezávislost soudů a mnohé další aspekty. Tyto, a další zatím ještě nezmíněné principy demokracie, jsou základními funkčními kameny mnoha států po celém světě. Zároveň však demokracie není ve všech státech světa považována za správný či společností zvolený způsob vládnutí. Na základě historické geneze států, rozdílných kultur a náboženství není demokracie přijata jako způsob vlády, na jejichž principech by měl stát fungovat. V mnoha státech, které demokratické nejsou, však existují touhy a společenský nátlak, které po výhodách demokracie „volají“, Demokracie, resp. principy, které představuje, jsou lidmi a občany těchto „nedemokratických“ států vyžadovány. To dosvědčuje také ekonom a držitel Nobelovy ceny za ekonomii Amartya Sen: *„Zatímco demokracie ještě není všeobecně praktikována ani není jednotně přijímána mezi státy, v obecném klimatu světového názoru dosáhla demokratická správa a její principy statutu být obecně považovány za správné“* (PRC, 2009).

Na základě tohoto odůvodnění, a tedy, že demokracie není všemi státy přijímána jako správný způsob vládnutí, ale jsou vyžadovány aspekty a svobody, které s sebou demokracie nese, bude vybrána proměnná pro demokracii i v praktické části této diplomové práce. V ní bude konkrétně zkoumán vliv ropy na atributy liberální demokracie skrze regresní analýzu panelových dat. Hlavní výzkumnou otázkou je: *Má ropa negativní vliv na sledované aspekty liberální demokracie?* Vedlejší výzkumnou otázkou je: *Má kontrolní proměnná⁵⁵ velikost příjmu státu pozitivní vliv na sledované aspekty liberální demokracie?* Závěrečnou otázkou, která bude v rámci regresní analýzy podrobena zkoumání, je: *Existuje rozdílná úroveň/míra demokracie v jednotlivých světových regionech?*

⁵⁵ Kontrolní proměnná slouží v modelech jako nezávislá proměnná, která dle výsledků předchozích studií a výzkumů prokazatelně ovlivňuje závislou proměnnou – tedy *liberální demokracii*. Prokazatelně pozitivní vliv má příjem na demokracii dle Lipseta (1959), Lewis-Becka a Burkharta (1994), Rosse (2001) a dalších.

K otestování hypotézy existence negativního vlivu produkce a následného prodeje ropy na demokracii byla vybrána metoda náhodných efektů (*Random effects model*) pro spojené datové výběry s průřezovými daty států a časovými řadami. Tato metoda byla vybrána z důvodu přidání proměnné *regiony*, která je v čase neměnná. V případě metody fixních efektů (*Fixed effects model*), která by svým charakterem byla vhodnější, je však proměnná *regiony* vynechána a model s ní není schopen pracovat (více v podkapitole 3.5. Limity práce). Z tohoto důvodu byl použit model náhodných efektů. Datový soubor obsahuje 5177 a 4890 počet pozorování⁵⁶ pro 167 suverénních států s populací větší než 150 tisíc obyvatel. Data se týkají států v období mezi lety 1975 až 2019 a bylo použito celkem pět hlavních proměnných, tvořených jednou závislou (vysvětlovanou) a čtyřmi nezávislými (vysvětlujícími) proměnnými. Jedna ze čtyř nezávislých proměnných (proměnná *region*) je navíc kódovaná do 6 kategorií (více v podkapitole 3.4. Regiony). K provedení statistické analýzy byl použit statistický program Stata 13, který umožňuje statistické výpočty pro panelová data. Jako základní nástroj pro operace s daty byl využit tabulkový procesor Microsoft Excel.

V následujících podkapitolách budou představeny hlavní proměnné použité v závěrečných regresních modelech, jejichž výsledky jsou prezentovány v Tabulce 2. Jmenovitě se jedná o proměnné *Liberalni demokracie* (dále jen proměnná *demokracie*); *Ropa podil HDP* (dále jen proměnná *ropa*); *Prijem na osobu* (dále jen proměnná *příjem*); *Regiony* (dále jen proměnná *regiony*).

3.1. Indikátor demokracie

Index liberální demokracie (*Liberal democracy Index*) představuje závislou *proměnnou demokracie* všech čtyř modelů znázorněných v Tabulce 2 a 3. Tento index, složený celkem z tří hlavních sub-indexů, je každoročně sestavován a aktualizován výzkumným ústavem V-Dem Institute⁵⁷ a data jsou dostupná z otevřené a bezplatné V-Dem databáze (2020) i v kódování

⁵⁶ 5177 je počet pozorování pro první model regresní rovnice a 4890 pozorování je pro další dva modely regresní rovnice.

⁵⁷ V-Dem Institut je nezávislý ústav na katedře politologie na švédské Univerzitě v Göteborgu. Institut funguje od roku 2014 a klade si za cíl hodnocení, sběr a správu dat pro datové řady V-Dem Country Briefs. Hlavními oblastmi, které datové sady V-Dem obsahují, jsou aspekty demokracie a demokratizace režimů pro jednotlivé země na roční bázi. Datové sady V-Dem Country Briefs sledují celkem 483 základních indikátorů, které se shrnují do 82 indexů. Těchto 82 indexů tvoří v závěru 5 hlavních souborných indexů, avšak datové zdroje umožňují práci se všemi úrovněmi dat – tedy jak se 483 základními, tak i s 5 hlavními indexy (V-Dem, 2021).

vhodném pro software Stata 13. Index liberální demokracie sleduje a bodově hodnotí na škále od 0 (nejhorší) až po 1 (nejlepší), do jaké míry je v jednotlivých státech⁵⁸ dosaženo liberální demokracie ve společnosti, a to vždy v intervalu jednoho roku⁵⁹. Aspekty liberální demokracie postihují oblasti ochrany práv a svobod jednotlivců, skupin (např. žen) a menšin (např. etnických či náboženských). Dále zda jsou práva těchto skupin dodržována a nejsou potlačována ze strany většinové společnosti či zastupitelů státu. V neposlední řadě index sleduje také svobodu pohybu občanů. Liberální demokracie kriticky pohlíží na politickou moc, pokud přesahuje legislativně stanovený rámec jejího působení. Principy liberální demokracie jsou nejvíce charakterizovány ochranou občanských svobod, silným právním státem, nezávislými soudy a účinnou a vymahatelnou kontrolou výkonné moci. Pro sestavení indexu liberální demokracie (tedy závislé proměnné v modelech 1 až 4) společnost V-Dem kombinuje celkem tři dílčí sub-indexy, de se každý z těchto sub-indexů zaměřuje na určité oblasti liberální demokracie. Tyto sub-indexy dohromady sledují 23 proměnných vztahujících se k oblasti liberální demokracie (Smith, 2009). Dílčími sub-indexy a jejich proměnnými jsou:

- Sub-index rovnosti před zákonem a svobody jednotlivce
 - Rigorózní a nestranná veřejná správa
 - Transparentní zákony s předvídatelným prosazováním
 - Přístup ke spravedlnosti pro muže
 - Přístup ke spravedlnosti pro ženy
 - Vlastnická práva pro muže
 - Vlastnická práva pro ženy
 - Svoboda před mučením a násilím ze strany státu
 - Svoboda před politickými vraždami
 - Svoboda před nucenými pracemi pro muže
 - Svoboda před nucenými pracemi pro ženy
 - Svoboda vyznání
 - Volnost pro vycestování

⁵⁸ Počet států, které v rámci datasetů V-Dem podstupují zkoumání, je 202. Přičemž historické členění těchto zemí odpovídá původním strukturám tak, jak byly situovány v dobách svého působení. Lze tedy dohledat data např. pro Afghánský emirát z dob 19. století nebo Angolu pod Portugalskou koloniální správou z 20. století (V-Dem, 2021).

⁵⁹ V rámci V-Dem datasetů, jsou data dostupná za roky roky 1789 až 2019 pro datovou sadu V-dem verze 10 (V-Dem, 2021).

- Volnost pohybu v rámci státu pro muže
- Volnost pohybu v rámci státu pro ženy
- Sub-index právního omezení výkonné moci
 - Respektování ústavy ze strany zástupců výkonné moci
 - Dodržování legislativního rozhodnutí
 - Dodržování nařízení vrchního soudu
 - Nezávislost soudu vrchní instance
 - Nezávislost soudů nižších instancí
- Sub-index legislativního omezení výkonné moci
 - Otázky dodržování zákonodárných rozhodnutí v praxi
 - Výkonný dohled
 - Vyšetřování zákonodárců v praxi
 - Zákonodárný sbor opozičních stran (V-Dem, 2020)

Metoda sběru a hodnocení dat využívá tři hlavních zdrojů:

- A) Data sbíraná a kódovaná výzkumnými asistenty a projektovými manažery institutu V-Dem. Tato data jsou většinou obecné a věcné povahy, bez potřeby kodérů mít detailní znalosti o zkoumaných zemích,
- B) Data sbíraná a kódovaná výzkumnými asistenty a koordinátory projektu V-Dem. Hlavními kodéry dat jsou postgraduální studenti nebo čerství absolventi s větším vhladem do zkoumané země,
- C) Data sbíraná a kódovaná národními experty, kteří disponují hlubokými znalostmi zemí. Hlavními zdroji dat jsou občané a rezidenti těchto států (V-Dem, 2020).

Data⁶⁰, ze kterých je každoročně sestavován *Liberal democracy Index*, jsou kombinací zdrojů A, B a C, díky čemuž se zvyšuje jejich výpovědní hodnota a vlastní validace. Datové zdroje institutu V-Dem, jsou dle studie Lindberga et al. (2014) nástrojem pro přesné sledování různých aspektů demokracie, které dovolují pozorovat jak zásadní rozdíly, tak i drobné nuance mezi zeměmi. Ve studiích od Rosse (2001) nebo Tsuiho (2010) byly použity datové zdroje ze

⁶⁰ Historická data pro období, která již není možno zkoumat stejnými metodami, jako se zkoumají období současná. Jsou zkoumána především z historických pramenů a analýzou jiných zdrojů než data současná (V-Dem, 2021).

sérií *Polity V*. Data institutu *V-Dem* i *Polity V* se vzájemně liší způsobem sběru dat, hodnocením demokracií apod., oba druhy dat jsou však hojně využívány pro sledování demokracie na úrovni států. Toto tvrzení dokládá jejich časté využití v oblastech výzkumů zaměřených právě na téma demokracie.

V regresních analýzách modelů 1 až 4 je proměnná pro Index liberální demokracie označena jako *Liberalni demokracie* (V-Dem, 2020). Vysvětlovaná proměnná *demokracie* je v rámci regresních modelů (viz Tabulka 2. a 3.) zastoupena také jako vysvětlující proměnná označená jako *Liberalni demokracie r-5*, kde příznak *r-5* značí datové zpoždění proměnné o pět let. Zpoždění, nebo též opoždění hodnot nezávislé proměnné a jejich vnesení do regresních modelů, je opodstatněno třemi hlavními důvody. Prvním důvodem je zachycení historických vlivů a kulturních odlišností jednotlivých států. Tyto charakteristiky nepostihuje žádná jiná vysvětlující proměnná ani v jednom z modelů. Pomocí opožděné proměnné *demokracie* dosáhnou regresní modely historického vhledu pěti let nazpět. Druhým důvodem zařazení zpožděné proměnné *demokracie* je potřeba zachytit změnu indexu liberální demokracie v časovém horizontu pěti let. V rámci rozdílu pěti let je již změna (k horšímu či lepšímu) patrná a je tedy možné lépe pozorovat vliv ostatních proměnných na závislou *proměnnou demokracie*. Třetím důvodem je poukázání na problém sériové korelace, tedy situaci, kdy hodnoty zpožděné proměnné *demokracie* ovlivňují nezpožděnou vysvětlovanou *proměnnou demokracie* (Ross, 2001).

3.1. Indikátor ropy

Proměnná příjem z ropy jako podíl na HDP státu (*Ropa podil HDP r-5*) představuje pro praktickou část nejdůležitější vysvětlující proměnnou charakterizující možný vliv ropy na demokracii. Tato vysvětlující proměnná v sobě zahrnuje zisky plynoucí z prodeje vytěžené ropy jako podílu k HDP státu, kde se ropa vytěží, a jsou dostupná z otevřené databáze World Bank Data (2021a). Procentuální hodnota proměnné je očištěna o náklady na produkci (těžbu a transport) ropy. Proměnná je tedy vypočítána jako hodnota ceny surové ropy⁶¹ ve světových cenách, od kterých jsou odečteny odhadované náklady na těžbu jednotky množství. Tato

⁶¹ Surová ropa (anglicky *crude oil*) je nerafinovaná ropa, mající dle svého typu určité složení a chemicko-fyzikální vlastnosti. Je primárním produktem těžby a pomocí zpracování se z ní vyrábí pohonné hmoty (nafta, benzín) nebo další produkty (Chen a Scott, 2020).

hodnota je pak vynásobena reálným množstvím vytěžené ropy. Suma, kterou tato hodnota představuje, je pak vyjádřena jako podíl na HDP států, kde se ropa vytěží.

Hodnota na základě dopočtu vyjadřuje teoretické množství bohatství (renty z ropy), které ekonomika obdrží. Reálně se však může množství peněz putujících do ekonomiky lišit z důvodu práce s odhady a průměry reálných cen ropy. Další problém, který výpočet plně nezachycuje, je problém korupce. Jak zmiňuje podkapitola *1.1.3 Korupce a nefunkčnost státních institucí*, velká část zisků z ropy může být zpronevěřena, díky čemuž nedoputuje do státního rozpočtu. Podíl renty z ropy k HDP státu může být tedy reálně odlišný (World Bank Data, 2021a).

3.2. Indikátor příjmu, resp. ekonomické úrovně zemí

Jako tzv. kontrolní proměnná⁶² je v modelech zvolen příjem HNP státu na osobu z dat Světové banky (World Bank Data, 2021b). Tato nezávislá proměnná je v modelech kódovaná *Prijem na osobu r-5* a pro potřeby modelů je také zlogaritmovaná⁶³. Otázkou, zda příjem státu ovlivňuje růst a stabilitu demokracií, se v polovině 20. století zabýval autor Lipset (1959). Lipset nastínil hypotézu, že by měl existovat pozitivní vliv velikosti příjmu na demokracii. Konkrétně zmiňuje, že země bohaté a ekonomicky vyspělé (zmiňuje státy Západní Evropy a USA) mají větší pravděpodobnost udržet si demokracii než státy s nízkými příjmy, kde je větší pravděpodobnost vystřídání demokracie autoritářským režimem. Dalšími autory zabývajícími se touto problematikou byli Lewis-Beck a Burkhart (1994), kteří pozitivní vliv velikosti státního příjmu na demokracii analyzovali na základě regresního modelu panelových dat a dokázali platnost tohoto tvrzení.

Důležitým aspektem při pozorování vlivu velikosti příjmu, resp. ekonomické úrovně země, kterou tato proměnná také charakterizuje, na demokracii, je vznik a vývoj střední třídy (třída obyvatel se středními příjmy). Pro tuto střední vrstvu obyvatel jsou prvky demokracie důležitou součástí života. Střední třída je „motorem“ demokratických procesů a tlaku na demokratizaci států. Střední třída klade vyšší nároky na demokracii než nízkopříjmové

⁶³ Stejně potřeby použití přirozeného logaritmu bylo využito i v případě studie od Rosse (2001) a dalších autorů. Tato matematická transformace vyplývá z potřeby normálního (normálnějšího) rozdělení příjmů ve společnosti.

skupiny obyvatel a zároveň je početnější než část obyvatel s vysokými příjmy. Lidé s vysokými příjmy navíc mohou v některých státech tvořit tzv. elity, které jsou úspěšné právě kvůli podpoře autoritářství, vysoké korupci apod. Vyšší tlak ze strany střední třídy je patrný jak u rozvinutých států, kde se tato třída snaží udržet demokracii na jisté úrovni, tak u států rozvojových. V rozvojových zemích, kde střední třída teprve vzniká, je její vliv na demokracii důležitým aspektem pro možnou budoucí demokratizaci režimu (PRC, 2009).

Bližší pohled na rozdíl důležitosti hodnot demokracie mezi nízkopříjmovou a středně-příjmovou skupinou obyvatel nabízí projekt *Pew Global Attitude*. Dle jeho zjištění mají lidé v kategorii střední třídy tendenci vyjadřovat intenzivnější potřebu po demokracii než lidé s nízkými příjmy. Pro demonstraci důležitosti výše příjmů na demokracii bude představeno několik příkladů z dotazníkového šetření projektu *Pew Global Attitude*. Při dotazování respondentů z rozdílných ekonomických vrstev ohledně aspektů demokracie lidé hodnotili, jak je pro ně daný aspekt demokracie/svobody důležitý. Při dotazování lidí se středními příjmy žijících v Rusku vyjádřilo 51 % z nich souhlas s tím, že svobodné a poctivé volby jsou pro ně velmi důležité. Stejný názor, tentokrát však z nízkopříjmové skupiny, zastávalo pouze 37 % obyvatel. Při dotazování se Indů na otázku, jak důležitá je pro ně svoboda slova, odpovědělo 46 % dotazovaných ze střední třídy, že je velmi důležitá. Oproti tomu pro nízkopříjmovou skupinu obyvatelstva byla svoboda slova velmi důležitá jen v 39 %. Větší potřeba demokracie u středně-příjmových skupin obyvatel byla průzkumem zaznamenaná i ve státech jako je Polsko, Bulharsko, Egypt, Brazílie, Chile, Jihoafrická republika a Argentina. Nejčastějším vysvětlením této demokratické tendence je vyšší pracovní specializace, s tím spojené vyšší vzdělání a také lepší životní podmínky (PRC, 2009).

3.3. Regiony

V rámci teoretické části diplomové práce byl mnohokrát zmíněn rozdílný dopad vlivu těžby a produkce nerostných surovin na jednotlivé státy. V kapitole 1. *Prokleté zdroje* a jejích podkapitolách byl zmiňován negativní dopad zisků plynoucích z těžby na státy rozvojové, které mají často méně nebo vůbec nemají rozvinuté jiné ekonomické sektory, než je sektor primární. Právě z těchto důvodů je negativní dopad ve formě volatility cen, Holandské nemoci a korupce

výraznější u rozvojových států než u států rozvinutých, které mají průmysly diverzifikované (Keiv, 2014).

Dalším negativním vlivem, který s sebou disponování nerostným bohatstvím nese, je riziko konfliktu. Většímu riziku rozvojové státy čelí také v oblasti výskytu vnitro i mezinárodních konfliktů motivovaných nerostnými surovinami. Tato problematika byla detailně rozebrána v kapitole 2. *Nerostné bohatství, bezpečnost a konflikt* a jejich jednotlivých podkapitolách. Z důvodu většího výskytu nerostných surovin opět ve státech rozvojových, situovaných do oblastí Afriky, Blízkého východu a dalších, je právě v těchto oblastech častější výskyt konfliktů (vnitrostátních i mezinárodních), delší trvání těchto konfliktů a jejich vyšší intenzita (Collier a Hoeffler, 2000). Tato „koncentrace“ a častější výskyt negativních dopadů nerostných surovin společně s regionálním vlivem, historií apod. mohou mít za následek nižší úroveň demokracie v těchto státech. Touto hypotézou se zabývá poslední výzkumná otázka, která se snaží zjistit, zda existuje rozdílná úroveň/míra demokracie ve světových regionech.

Členění regionů dle UNDP (2021) a distribuce rozvojových států v těchto regionech k roku 2020 je následující: Arabské státy (20 států), Východní Asie a Tichomoří (26 států), Východní Evropa, státy Balkánského poloostrova a státy Střední Asie (17 států), Latinská Amerika a Karibik (33 států), Jižní Asie (9 států) a státy Subsaharské Afriky (46 států) (UNDP, 2021). Státy rozvinuté jsou pak oproti rozvojovým státům situované především do oblasti Evropy (32) a Severní Ameriky (2), dále pak do Asie a Tichomoří (3). Tato regionální distribuce rozvojových států do regionů jako jsou Subsaharská Afrika či Východní Asie a Tichomoří zvyšuje riziko projevu a následné vyšší intenzity kletby prokletých zdrojů.

Do regresní analýzy byly *regiony* přidány, a to konkrétně do Modelu 3, pravého sloupce Tabulky 2. Proměnná *regiony* je kódovaná do 6 hlavních skupiny, přičemž znázorněných proměnných v tabulce je pět, poslední je oblast *Západní Evropy*⁶⁴ a *Severní Ameriky*. Tato oblast je referenčním regionem pro ostatní regiony. Koeficienty v rámci Modelu 3 se tedy vztahují k tomuto referenčnímu regionu.

⁶⁴ Oblast *Západní Evropy* se vztahuje na státy, které za doby studené války formálně nepatřily do uskupení Sovětského svazu, ani nepodléhaly přímo pod sféru jejího bezprostředního vlivu, jak tomu bylo např. v Československu nebo Polsku.

Uvedené regresní koeficienty odhadují rozdíl v míře/úrovni demokracie jednotlivých v regresi zastoupených regionů, od tohoto, tzv. referenčního regionu, a to při kontrole vlivu všech ostatních v regresi zahrnutých proměnných. Ostatní státy jsou rozděleny do pěti kategorií, a to:

- Baltské státy, Východní Evropa a bývalé státy Sovětského svazu – celkem 27 států,
- Státy Asie a Oceánie – celkem 40 států,
- Státy Blízkého východu a Severní Afriky – celkem 22 států,
- Státy Západní Evropy a Severní Ameriky – celkem 24 států,
- Státy Subsaharské Afriky – 50 států,
- Latinská Amerika a Karibik – 35 států.

V přehledu výše jsou započítány i státy s populací menší než 150 tisíc obyvatel na základě dat World Bank Data (2021c), které byly v rámci regresní analýzy odfiltrovány.

3.4. Regresní analýza

Pro regresní analýzu bylo použito časového zpoždění o pět let⁶⁵ u všech vysvětlujících proměnných vyjma proměnné *region*. Bylo tak učiněno se záměrem zkoumání dlouhodobějšího efektu nezávislých proměnných na proměnnou *demokracie*. Aplikace zpoždění pěti let je aspektem vyjádřeným za proměnnými v modelech jako $r-5$ (tj. rok minus pět let) nebo $r-1$ (tj. rok minus jeden rok). Zpožděnými nezávislými proměnnými jsou proměnné *demokracie*, *ropa* a *příjem*. V případě použití nezpožděných dat by vliv vysvětlujících proměnných nebyl vykazován jako dlouhodobý (meziroční vliv by nemusel jít vidět vůbec) a zároveň by se snížila síla vlivu vysvětlujících proměnných na vysvětlovanou závislou proměnnou *demokracie* viz Tabulka 3. Model 4 znázorňuje regresní modely s vysvětlujícími proměnnými zpožděnými o jeden rok. Při použití kratšího zpoždění, např. právě jednoho roku, totiž roste velikost koeficientu vysvětlující proměnné *demokracie r-1*. Důvodem růstu vlivu této proměnné je přílišná „podobnost“ s vysvětlující proměnnou *demokracií*, vysoká autokorelace (tedy sériová korelace dat) a absence projevené změny v delším období.

⁶⁵ Stejněho rozdílu, tedy zpoždění pěti let, bylo použito i v práci *Does Oil Hinder Democracy* od Rosse (2001).

Následující rovnice popisuje Model 3 regresní analýzy s panelovými daty v Tabulce č. 2. Malé písmeno s v rovnici znamená *stát* a malé písmeno r značí *rok*. Rovnice pro Modely 1 a 2 je obdobou rovnice Modelu 3, s rozdílem omezenějšího množství vysvětlujících proměnných.

$$\text{Liberální demokracie}_{s,r} = a_1 + b_1(\text{Liberální demokracie}_{s,r-5}) + b_2(\text{Ropa jako část hdp}_{s,r-5}) + b_3(\ln \text{hnp na osobu}_{s,r-5}) + b_4(\text{Východní Evropa a bývalé státy SSSR}_{s,r}) + b_5(\text{Asie a Oceánie SSSR}_{s,r}) + b_6(\text{Blízký východ a Severní Afrika}_{s,r}) + b_7(\text{Státy Subsaharské Afriky}_{s,r}) + b_8(\text{Latinská Amerika a Karibik}_{s,r}) + \text{dummy proměnné pro jednotlivé roky v období od 1985 do 2019}$$

Tabulka 2. nabízí přehled výsledků tří regresních modelů panelových dat za období mezi lety 1985 až 2019. Pro všechny Modely (1-3) platí nejvyšší měřená, tedy 99% úroveň statistické významnosti u zpožděných proměnných *demokracie*, *ropa* a *příjem*. Pro tuto diplomovou práci nejdůležitější proměnná *ropa*, prokazatelně dokazuje v modelech 1 až 3 negativní vliv na *demokracii*.

Na základě Modelů 1 až 3 je tedy potvrzena platnost hypotézy, že *ropa* negativně působí na *liberální demokracii*. Tento negativní jev je možné vysvětlit pomocí problematiky popsané v kapitole 1., tedy efektu *Prokletých zdrojů* a kapitoly 2. *Nerostné bohatství, bezpečnost a konflikt*.

Tabulka 2. Modely 1 až 3 regresní analýzy panelových dat mezi lety 1985–2019.

	Model 1 b/se	Model 2 b/se	Model 3 b/se
Liberalni demokracie r-5	0.7664*** (0.0223)	0.7076*** (0.0295)	0.6752*** (0.0312)
Ropa podil HDP r-5	-0.0016*** (0.0003)	-0.0023*** (0.0004)	-0.0017*** (0.0004)
Prijem na osobu r-5		0.0272*** (0.0042)	0.0243*** (0.0047)
Vychodni Evropa a byvale staty SSSR			-0.0579*** (0.0184)
Asie a Oceanie			-0.0689*** (0.0198)
Blizky vychod a Severni Afrika			-0.1168*** (0.0213)
Subsaharská Afrika			-0.0621*** (0.0203)
Latinska Amerika a Karibik			-0.0301** (0.0152)
_cons	0.1138*** (0.0114)	-0.0766*** (0.0221)	. .
N	5177.0000	4890.0000	4890.0000

* statistická významnost na 90% úrovni spolehlivosti, ** statistická významnost na 95% úrovni spolehlivosti, *** statistická významnost na 99% úrovni spolehlivosti. Směrodatné odchylky se nacházejí pod koeficienty proměnných vždy v závorce. Pro výpočet regresní analýzy byla použita regrese panelových dat s *random effects* s VCE (*Variance-covariance Estimators*) funkcí *vce cluster*. Funkce *vce cluster* kontroluje pro potenciální heteroskedasticitum jakož i možnost sériové korelace v rámci panelových dat.

Další vysvětlující proměnnou v Modelu 1 až 3 je proměnná *demokracie* zpožděná o pět let. Síla koeficientu pro tuto proměnnou v Modelu 1 až 3 postupně klesá, zároveň je však stále nejsilnější vysvětlující proměnnou ve všech těchto modelech. Zachycená změna a historický vhlad pomocí pětiletého zpoždění vysvětlující proměnné *demokracie* jsou dostatečné, aby významně (silněji než ostatní proměnné) determinovaly vysvětlovanou proměnnou *demokracii*. Zároveň však při postupném přidávání dalších nezávislých

proměnných do Modelů 1 až 3 dává zpožděná vysvětlující proměnná *demokracie* „prostor“ pro projevení vlivu ostatních proměnných. Historická a kulturní determinace států, kterou právě zpožděná proměnná *demokracie* modelu dává, se jeví jako nejsilnější determinant nezávislé proměnné *demokracie*.

Příjem na osobu, jakožto kontrolní proměnná Modelů 2 a 3, má v obou případech nejvyšší statistickou významnost na 99% úrovni spolehlivosti. Pozitivní vliv *příjmu* se shoduje s očekáváním na základě předchozích studií od Lewis-Becka a Burkharta (1994), Rosse (2001) a dalších. Na základě výsledků Modelů 2 a 3 lze konstatovat, že velikost příjmu příznivě působí na liberální demokracii. Lze tedy říct, že velikost příjmu, resp. ekonomická úroveň státu, statisticky významně a pozitivně ovlivňuje demokracii. Síla, kterou proměnná *příjem* působí na vysvětlovanou proměnnou, je vyšší než vysvětlující proměnná *ropa*, což se opět shoduje s výsledky již zmíněných studií.

Paradoxní situace však může nastat při růstu státních příjmů z ropy, ke kterému může dojít skrze objevení nových nalezišť ropy a nebo při růstu cen ropy. Tato situace má za následek také růst příjmu HNP na obyvatele, tedy vyšší *příjem*. Tato modelová, avšak reálná situace, umožňuje dílčí kompenzaci negativního vlivu ropy na *demokracii* skrze vyšší příjem na obyvatele.

Poslední vysvětlující proměnnou, která je zastoupena v Tabulce č. 2. v Modelu 3, jsou proměnné pro *regiony*, zastoupené konkrétními pěti skupinami regionů vyjma regionu států Západní Evropy a Severní Ameriky. V rámci časové invariance⁶⁶ hodnot proměnné *regiony* nebylo třeba proměnnou *regiony* zpožďovat, jak tomu bylo učiněno u ostatních nezávislých proměnných. Uvedené regresní koeficienty odhadují rozdíl v míře/úrovni demokracie jednotlivých v regresi zastoupených regionů od referenčního regionu Západní Evropy a Severní Ameriky (při kontrole vlivu všech ostatních v regresi zahrnutých proměnných).

Čtyři z pěti regionů v Modelu 3 vypovídají na nejvyšší hladině významnosti 99 %, pouze region států Latinské Ameriky a Karibiku dosahuje hladiny významnosti na úrovni 95 %. Proměnné *regiony* a jejich zastoupení v regresním modelu má za účel pochopit a přiblížit širší oblast vlivu, jež na státy v rámci regionu, ve kterém se nacházejí, působí a ovlivňuje je. Tento zachycený „regionální vliv“ se vztahuje na společnou historii států, kulturu

⁶⁶ Invariance – Proměnná, která je v čase konstantní.

a náboženství, které jsou pro region charakteristické a dle výsledků Modelu 3 také statisticky významné a vysvětlující. Oproti úrovni demokracie v referenčním regionu Západní Evropy a Severní Ameriky mají všechny ostatní regiony nižší úroveň demokracie, a to při kontrole vlivu ostatních proměnných. Největšího rozdílu v úrovni demokracie ze světových regionů oproti referenčnímu regionu dosahuje region Blízkého východu a Severní Afriky, opět při kontrole zbylých vysvětlujících proměnných. Právě v regionu Blízkého východu a Severní Afriky je koeficient dvakrát až čtyřikrát silnější než u ostatních regionů. Historie a regionální vlivy všech regionů vyjma Západní Evropy a Severní Ameriky způsobují nižší úroveň *demokracie* než je tomu v regionu referenčním. Lze tedy potvrdit rozdílnou úroveň demokracie v pěti světových regionech vůči regionu Západní Evropy a Severní Ameriky při kontrole vlivu ostatních vysvětlujících proměnných. Tento výsledek je taktéž shodný s pracemi od Rosse (2001) a dalších. Možným vysvětlením rozdílné úrovně je historické vnímání a etablování demokracie v evropských zemích a zemích jim podobných (např. země v uskupení OECD) (Ross, 2001).

Tabulka 3. znázorňuje Model 4, který pro vysvětlující proměnné *Liberalni demokracie r-1*, *Ropa podil HDP r-1* a *Prijem na osobu r-1* počítá s ročním zpožděním. Lze vidět patrný pokles síly koeficientu proměnné *ropa*, zároveň však statistická významnost zůstává na nejvyšší úrovni 99 %. Proměnná *příjem* ztrácí výpovědní schopnost v důsledku nižší statistické významnosti než 95 %. Model 4 tedy potvrzuje správnost zpoždění vysvětlujících proměnných o pět let tak, jak je tomu v Modelech 1 až 3 tabulky 2.

Tabulka 3. Model 4 regresní analýzy panelových dat mezi lety 1985–2019. S ročním (r-1) zpožděním všech nezávislých proměnných.

	Model 4 b/se
Liberalni demokracie r-1	0.9812*** (0.0032)
Ropa podil HDP r-1	-0.0003*** (0.0001)
Prijem na osobu r-1	0.0006 (0.0004)
_cons	0.0072*** (0.0025)
N	5099.0000

* statistická významnost na 90% úrovni spolehlivosti, ** statistická významnost na 95% úrovni spolehlivosti, *** statistická významnost na 99% úrovni spolehlivosti. Směrodatné odchylky se nacházejí pod koeficienty proměnných vždy v závorce. Pro výpočet regresní analýzy byla použita regrese panelových dat s *random effects* s VCE (*Variance-covariance Estimators*) funkcí *vce cluster*. Funkce *vce cluster* kontroluje pro potenciální heteroskedasticitum jakož i možnost sériové korelace v rámci panelových dat.

3.5. Limity analýzy

Před závěrečnou interpretací výsledků praktické části spolu se závěrem celé práce je třeba zhodnotit dosavadní postup v praktické části, zdůvodnit použití určitých metod a zasadit diplomovou práci do spektra prací a studií zabývajících se především tématem prokletých zdrojů.

V rámci celé diplomové práce, především pak v první a druhé kapitole, bylo představeno mnoho oblastí, které popisují negativní vliv ropy na demokracii. V rámci těchto kapitol byly zmíněny studie některých autorů, zabývajících se oblastí prokletých zdrojů, kterou rozvíjejí, nebo přímo užší problematikou negativního vlivu ropy na demokracii. Většina těchto studií však omezuje představení problematiky prokletých zdrojů a dalších, v této práci zmíněných, oblastí

na minimum, nebo již u čtenářů předpokládá jistou znalost této problematiky. Na rozdíl od této práce se tedy zmíněné studie zaměřují spíše na konkrétní aspekty, nikoliv na obecnou problematiku prokletých zdrojů. V rámci této diplomové práce však bylo jako hlavní oblast zájmu vymezeno obecné zkoumání vlivu ropy na demokracii, skrze představenou teorii a zodpovězení tří výzkumných otázek za pomoci regresní analýzy panelových dat.

Oblastmi a tématy, které bývají v rámci detailnějších analýz autory zpracovány, jsou např. náboženství (s důrazem na vliv Islámu) zkoumaná Rossem (2008), pojem globalizace zkoumaný Adamsem et al. (2019) nebo také vliv mezinárodních organizací, kterým se zabýval Suleiman (2013). Mezi komplikovanější hypotézy se řadí např. možný rozdíl v síle negativního vlivu ropy na demokracii na základě doby mezi objevením ropy a chvílí, kdy stát nabyl nezávislosti (Omgba, 2015). Tyto a mnohé další oblasti a hypotézy, o které je možné oblast prokletých zdrojů rozšířit, nebyly v této diplomové práci zahrnuty z důvodu jejího obecného zaměření na problematiku prokletých zdrojů, bezpečnosti a konfliktu. Případné bližší zaměření na sledování jednotlivých faktorů prokletých zdrojů (náboženství, globalizace apod.), však dává příležitost se obecné rovině vyhnout, což je jistý *Trade-off*, který si tato práce ne zvolila.

Široká dostupnost dat z ověřených zdrojů a delší sledované období však dává možnost této práci odlišit se od ostatních. Kritika ze strany Lalla (2016), který naráží na chybějící data pro tuto problematiku a nutnost jejich nahrazení, se této práci prakticky vyhnula. Problém chybějících dat je dle Lalla (2016) nejvíce patrný v období do 70. let minulého století. Např. v práci od Rosse (2001), která byla pro tuto práci částečnou inspirací, je sledováno období let 1971–1997, tedy z části i období možných chybějících dat. Tato práce však sleduje období let 1985–2019, tedy doby výrazně po období 70. let 20. století. Práce navíc sleduje trend v delším časovém horizontu – delším, než je sledován v pracích Sachse a Warnera (1991), Autyho (1993) nebo Brunnschweilera a Bulteho (2008), a takřka stejně dlouhém jako ve studii Brookse a Kurtze (2016). Praktická část a celkové obecné zaměření práce, nabízí revizi a ověření výsledků studií předchozích.

Závěrem této části je potřeba zmínit jeden z hlavních limitů kvantitativní analýzy, a to nemožnost využití metody fixních efektů. V ostatních studiích a analýzách, viz např. práce Brunnschweilera a Bulteho (2008) nebo Rosse (2008), byla použita vhodnější metoda fixních efektů. Tato metoda, na rozdíl od metody s efekty náhodnými, dovoluje, aby časově konstantní nepozorovaná složka (α_i) měla souvislost s nezávislými proměnnými. Právě kvůli

existenci této souvislosti by užití metody s fixními efekty bylo vhodnější než metoda s efekty náhodnými (Harmáček, 2020). Při testování metody s fixními efekty však ani jeden z modelů 1 až 4 nedosahoval ani nejnižší úrovně statistické významnosti na 90 %. Z tohoto důvodu byla pro účely práce zvolena metoda náhodných efektů.

Závěr

Diplomová práce se skládá celkem ze tří hlavních oddílů, podrobně zkoumajících vztah ropy a jiných nerostných surovin na demokracii. V první kapitole, věnované problematice prokletých zdrojů, byly nastíněny hlavní faktory způsobující právě tuto „paradoxní“ situaci, kdy nerostné bohatství nepřináší státu ani společnosti blaho, ani širší ekonomický rozvoj. Negativními dopady skrze vysokou volatilitu cen a vliv Holandské nemoci jsou problémy těžko řešitelné na úrovni státu, kterým se lze vyhnout jen stěží. Projev korupce ve státech bohatých na ropu je patrným doprovodným jevem, který je silnější pro státy se slabší demokracií nebo státy rozvojové. Pro obě skupiny států je však výsledkem korupce ztráta financí a prostředků z veřejné sféry, které by jinak mohly sloužit k rozvoji státu a společnosti. Korupce má navíc celospolečenský dopad, kdy lidé ztrácejí víru v systém, ve kterém žijí, a zároveň jsou tlakem okolí „nuceni“ se na korupci podílet nebo ji alespoň tolerovat. Ropa nejenže může mít na demokracii negativní efekt (antidemokratický), ale zároveň může podporovat autokratické režimy. Tyto režimy, udržující na vrcholu mocí států jednotlivce nebo elity, jsou pak schopné z vysokých příjmů z ropy částečně saturovat potřeby obyvatel, jako jsou veřejné statky a služby, nevyžadovat platbu daní a do jisté míry se tak i zbavit odpovědnosti za řízení státu. Produkce ropy a její vliv na demokracii má skrze absenci industrializace států v regionech Blízkého východu negativní dopad na zaměstnanost žen, což se společně s vlivem Islámu dlouhodobě projevuje na nízkém hodnocení rovnosti práv žen a jejich participace v politice.

Státy vyvážející ropu čelí při těžbě a následném přerozdělení zisků nebo investicích několika zásadním otázkám v rozhodování, jak se zdroji naložit. Role státu je v těchto otázkách klíčová, avšak jeho síla je zásadní. Těžba ropy skrze státem vlastněné společnosti nebo privátní nadnárodní těžební organizace a okamžité přerozdělení zisků nebo investice zisků z těžby v domácí ekonomice nebo v zahraničí mají svá pro a proti. Avšak při nízké síle státních institucí, jakými jsou vlastnická práva, transparentní nakládání se zdroji a korupce, nemusí být žádné z těchto rozhodnutí dobré a projeví se především negativní dopady těchto rozhodnutí (Gelb, 1988).

Prokleté zdroje a faktory spadající do této problematiky však nejsou jedinými negativními vlivy, kterými ropa působí na demokracii. Kapitola 2. ukazuje negativní dopady vlastnictví zásob ropy, ale také její nedostatek skrze vliv na bezpečnost a konflikt. Bezpečnost státu,

zabývající se zajištěním dostatku přírodní zdrojů, tedy i ropy, pro bezpečný chod státu a pro potřeby společnosti, se stala ve 20. století jedním z hlavních témat *národní bezpečnosti*. Zajištění přísunu zdrojů se stalo v otázkách vnitrostátních i mezinárodních politik velkým tématem a prvkem eskalujícím krizové situace. Ať už se jednalo o dění od roku 2019 ve Venezuele nebo krize ve Východní Evropě v roce 2007 a 2009. Celkem 18 vnitrostátních konfliktů je dle zprávy UNEP motivováno nerostným bohatstvím nebo je penězi z jeho prodejů financováno (Smith, 2009). Mezinárodní konflikty jsou historicky v mnoha případech dle Klara (2014) motivovány právě touhou po zdrojích a motivy, jako jsou rozdílné etnikum, náboženství apod., jsou pouze „ospravedlněními“ těchto konfliktů. Čtyřmi hlavními regiony, jejichž význam pro celý svět roste na síle, jsou Blízký východ, Východní Evropa, Střední a Východní Afrika a oblast Jihočínského moře (Klare, 2014). Tyto regiony jsou důležitými obchodními spojnici a zároveň oblastmi s velkými nalezišti nerostných surovin (především ropy a zemního plynu), které však mnohdy nemají mezinárodně definovaná vlastnická práva nebo tyto práva nejsou akceptována všemi stranami. Regiony jsou již nyní dějištěm konfliktů a jejich možná další eskalace do budoucna je velkým tématem mezinárodní politiky.

V praktické části, která je součástí kapitoly 3., jsou představeny výsledky regresní analýzy sledující vliv ropy na liberální demokracii. V Modelech 1 až 3 ukázaných v Tabulce 2. jsou znázorněny výsledky analýzy pro celkem 167 suverénních států v období mezi lety 1985–2019, kde byl prokázán negativní vliv ropy na demokracii. Pomocí nezávislé proměnné *ropa* na závislou proměnnou *demokracie* s nastaveným pětiletým zpožděním byl negativní vliv prokázán na nejvyšší úrovni statistické významnosti 99 % a lze tedy potvrdit platnost hypotézy, že ropa demokracii škodí. Platnost této hypotézy se shoduje s výstupy studií Rosse (2001), Suleimana (2013), Ombgy (2015) a dalších, které tento vliv také zkoumají. Platnost hypotézy byla prokázána i při nižším zpoždění vysvětlující proměnné *ropa r-1*, avšak v tomto modelu nebyla potvrzena platnost kontrolní proměnné *příjem r-1*. Kontrolní proměnná *příjem* má dle Modelů 2 a 3 prokazatelně pozitivní vliv na demokracii. Lze tedy konstatovat, že vyšší příjem a ekonomická úroveň země demokracii podporují, což se shoduje i s výsledky studií Lipseta (1959), Burkharta et al. (1994) či Rosse (2001). Tento pozitivní vliv může částečně zmírňovat negativní dopad *ropy* na *demokracii* při růstu *příjmů* z ropy. Rozdílná úroveň *demokracie* v porovnání světových regionů k referenčnímu regionu Západní Evropy a Severní Ameriky je dle Modelu 3 prokázána při kontrole ostatních proměnných a na úrovních statistické

významnosti 99 % a 95 %. Ostatní světové regiony mají ve srovnání s regionem Západní Evropy a Severní Ameriky nižší úroveň demokracie. Společná historie států, kterou reflektuje proměnná *region*, a také společné obecné charakteristiky jednotlivých regionů působí na demokracii negativněji než v referenčním regionu. Tento výsledek se taktéž shoduje s výsledky studie Rosse (2001).

Závěrem je potřeba opětovně zmínit prokazatelné zjištění o platnosti negativního vlivu produkce ropy na demokracii v širších souvislostech, označované jako kletbu zdrojů. Tato paradoxní situace, kdy občané států bohatých na nerostné suroviny dispozicí těchto nerostných zdrojů spíše trpí, platí u některých států více než u jiných. Rozvojové státy, které jsou zasaženy kletbou zdrojů, častěji trpí také výskytem občanských válek a konfliktů, ve kterých tyto zdroje figurují. Možným sejmutím kletby přírodních zdrojů, alespoň pro státy bohaté na ropu, je predikce nižší globální potřeby ropy, při které by mohlo dojít k omezení jejího negativního vlivu na demokracii. Zároveň však tato predikce nemusí být platná nebo nemusí nabýt platnosti v dohledné době. Státy, které mají ropu a využívají jejích zisků, tak musí činit obezřetně, transparentně, a především se na ni nespoléhat jako na jediný zdroj příjmu. Ropa není však jediným přírodním zdrojem, kterým státy disponují a který na sebe přebírá onu „kletbu“.

Možným částečným řešením pro státy, na které se kletba zdrojů vztahuje, může být iniciativa EITI (*Extractive Industries Transparency Initiative*), která se snaží svými standardy a transparentností v oblasti těžebního průmyslu potlačit negativní vlivy nerostných surovin na demokracii a dobré vládnutí. Dle studie Rustada et al. (2017) se EITI daří částečně naplňovat cíle v oblasti institucionálních a operativních změn, které by měly vést k větší transparentnosti a lepšímu zacházení se zdroji. Iniciativa EITI však funguje „teprve“ od roku 2003, což prozatím neumožňuje změřit její možný vliv na demokracii v dlouhém období (Rustad et al, 2017).

Seznam literatury

Adams, D., Adams, K., Ullah, S., Ullah., F. 2019. Globalisation, governance, accountability and the natural resource „curse“ Implications for socio-economic growth of oil-rich developing countries. *The Resources Policy* (vol 61), 128-140.

Albertson, K., Stepney, P. 2019. 1979 and all that: a 40-year reassessment of Margaret Thatcher's legacy on her own terms. *The Cambridge Journal of Economics*.

André, J. F., Smulders, S. 2014. Fueling growth when oil peaks: Directed technological change and the limits to efficiency. *The European Economic Review* (vol 69), 18-39.

Anwar, M. A., Rongting, Z., Dong, W., Asmi, F. 2018. Mapping the knowledge of national security in 21st century a bibliometric study. *The Cogent Social Sciences*, 8. srpna.

Arezki, R., Lederman, D., Zhao, H. 2011. The Relative Volatility of Commodity Prices: A Reappraisal. *The International Monetary Fund Working Paper*, prosinec.

Auty, R. M. 1993. *SUSTAINING DEVELOPMENT IN MINERAL ECONOMIES The resource curse thesis*. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.

Axtmann, R. 1996. *Liberal Democracy Into the Twenty-first Century: Globalization, Integration and the nation-state*. 1. vydání. Manchester: Manchester University Press.

Azubike, C. V. 2020. Critical government and national oil company role in their petroleum resource development: lessons for Guyana petroleum sector. *Commonwealth Law Bulletin* (vol 46), 461-482.

Barr, N. 2020. *Economics of the Welfare State*. 5. vydání. Oxford: Oxford University Press.

Bartuška, C., Lang, P., Nosko, A. 2019. The Geopolitics of Energy Security in Europe. The New Perspectives on Shared Security: NATO's Next 70 Years, 28. listopadu.

BBC. 2016. Why is the South China Sea contentious? The British Broadcasting Corporation News. <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13748349>

BBC. 2019. Syria war: Who benefits from its oil production? The British Broadcasting Corporation News, 21. listopadu. <https://www.bbc.com/news/50464561>.

Beine, M., Bos, Ch. S., Coulombe, S. 2012. Does the Canadian economy suffer from Dutch disease? *The Resource and Energy Economics* (vol 34), 468-492.

Bjørnland, H. C., Thorsrud, L. A. 2014. Boom or gloom? Examining the Dutch disease in two-speed economies. *The Center for Applied Macro – and Petroleum Economics*.

Brémond, V., Hache, E., Mignon, V. 2012. Does OPEC still exist as a cartel? An empirical investigation. *The Energy Economics*, 125-131.

Brooks, S. M., Kurtz, M. J. 2016. Oil and Democracy: Endogenous Natural Resources and the Political "Resource Curse. *The International Organization*, (vol 70), 279-311.

Burkhart, R. E., Lewis-Beck, M. S. 1994. Comparative Democracy: The Economic Development Thesis. *The American Political Science Review*, (vol 88), 903-910.

Burnnschweiler, Ch. N., Bulte, E. H. 2006. The resource curse revisited and revised: A tale of paradoxes and red herrings. *The International of Environmental Economics and Management*, 248-264.

Cassels, J. 2013. Is OPEC really a cartel? *The Fieldfisher*, 22. března.

Cavalcanti, T. V. V., Mohaddes, K. Raissi, M. 2011. Commodity Price Volatility and the Sources of Growth. *Faculty of Economics, University of Cambridge*

CBS. 2019. Natural gas revenues almost 417 billion euros. *The Statistics Netherlands – CBS*, 28. května. <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/22/natural-gas-revenues-almost-417-billion-euros>.

CGDEV. © 2020. Alan Gelb. The Center for Global Development. <https://www.cgdev.org/expert/alan-gelb>.

CNBC. 2020. Norway wealth fund earned a record \$180 billion in 2019. *The Consumer News and Business Channel*, 27. února.

Collier, P., Hoeffler, A. 2000. Greed and Grievance in Civil War. *The World Bank Development Research Group*, květen.

Corden, W. M., Neary J. P. 1982 BOOMING SECTOR AND DE-INDUSTRIALISATION IN A SMALL OPEN ECONOMY. *The International Institute for Applied Systems Analysis*.

Corrigan, C. C. 2013. Breaking the resource curse: Transparency in the natural resource sector and the extractive industries transparency initiative. *The Resources Policy* (vol 40), 17-30.

Crozier, M., Huntington S. P., Watanuki, J. The Crisis of Democracy. *The New York University Press*.

CSP. © 2021. Video Book: Societal-Systems Analytics. The Center for Systemic Peace. <https://www.systemicpeace.org/videobook.html>.

Dannreuther, R. 2013. Geopolitics and International Relations of Resources. *The Global Resources* (kap 4), 79-97.

Davis, G. A., Tilton, J. E. 2005. The resource curse. *The Natural Resources Forum* (vol 29), 233-242.

Depersio, G. 2019. How does the price of oil affect Venezuela's economy? *The Investopedia*, 25. června.

Devarajan, S. 2019. How to Use Oil Revenues Effeciently. *The Georgetown University Press*.

Djankov, S. Reynal-Querol, M. 2010. POVERTY AND CIVIL WAR: REVISITING THE EVIDENCE. *The Review of Economics and Statistics* (vol 92), 1035-1041.

Dorazín, M. 2014. OSN znepokojuje hrozba války na východě Ukrajiny, Rusko přítomnost vojáků popírá. *Český rozhlas*, 13. listopadu.

Dunleavy, P., O'Leary, B. 1987. *Theories of the State: The Politics of Liberal Democracy*. 1. vydání. Londýn: Macmillan Education LTD.

Ebrahim-zadeh, Ch. 2003. Dutch Disease: Too much waelth managed unwisely. *The International Monetary Fund*, květen. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2003/03/ebra.htm>

EIA. © 2021. What drives crude oil prices: Spot Prices. *U.S. Energy Information Administration, Washington DC*.

EIA. 2019. The Strait of Hormuz is the world's most important oil transit chokepoint. *The U. S. Energy Information Administration*.
<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=39932>.

EIA. 2020. Annual Energy Outlook 2020. *The U. S. Energy Information Administration*. U.S. Department of Energy Washington, DC.

Elliot, L. 2013. Did Margaret Thatcher transform Britain's economy for better or worse? *The Guardian*, 8. dubna.

Ellner, S. 1999. The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States. By Terry Lynn Karl. *The American Political Science Review* (vol 93), 1000-1001.

Eurostat. 2020. Produkce a dovoz energie. Eurostat: Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports/cs#Produkce_prim.C3.A1rn.C3.AD_energie_se_v_letech_2008_a.C5.BE_2018_sn.C3.AD.C5.BEila.

Fearon, D. J. 2007. Iraq's Civil War. *The Foreign Affairs*, březen a duben.

Fearon, D. J., Laitin, D. 2002. Ethnicity, Insurgency, And Civil War. *The American Political Science Review*, říjen.

FHI. © 2021. Freedom in the World Research Methodology. The Freedom House Index. <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>.

Finance. © 2021. *Hrubý domácí produkt (HDP)*. Finance.cz. <https://www.finance.cz/makrodata-eu/hdp/informace/>

Fňukal, M. © 2020. Definice pojmu konflikt. Politická Geografie. https://geografie.upol.cz/soubory/lide/fnukal/POG/POG_P_09.pdf

Fordmanesh, M. 1991. Dutch Disease Economics and the Oil Syndrome: An Empirical Study. *The World Development*, (vol 19), 711-717.

Frankel, J. A. 2010. The Natural Resources Curse: a Survey. *The National Bureau of Economic Research*. Kennedy School of Government Harvard University.

Friedman, T. L. 2009. The First Law of Petropolitics. *The International Organization* (vol 63).

Frynas, J. G., Wood, G. 2001. Oil & War in Angola. *Review of African Political Economy*, 587-606.

Gamir, A. F. 2015. Mapping high-level corruption risks in Spanish public procurement. *The Corruption Research Center Budapest, únor*. http://www.crcb.eu/wp-content/uploads/2015/02/Gamir_Corruption-in-Spanish-PP_v2_2015Feb.pdf

Gelb, A. 1988. Oil windfalls : blessing or curse? / Alan Gelb and associates. The World Bank research publication, 327-348.

Gerring, J. Bond, P. Barndt, W. T., Moreno, C. 2005. Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective. *The World Politics* (vol 57), 323-364.

GPF. © 2020. Failed States. The Global Policy Forum. <https://archive.globalpolicy.org/nations-a-states/failed-states.html>.

Gunton, T. 2015. Natural Resources and Regional Development: An Assessment of Dependency and Comparative Advantage Paradigms. *The Economic Geography* (vol 79), 67-94.

Guo, S., Stradiotto, G. A. 2014. Democratic Transitions: Modes and Outcomes. *The Routledge Taylor & Francis Group*, duben.

Harmáček, J. 2020. Modely panelových dat. Prezentace Kvalitativní metody 3. *Univerzita Palackého v Olomouci, katedra Mezinárodních a environmentálních studií*. https://moodle.upol.cz/pluginfile.php/502982/mod_resource/content/6/07_KM3_Regrese-panelovych-dat.pdf

Heffer, S. 2013. Lest we forget how terrible things were: The woman who saved Britain - the verdict of three historians. *The Daily Mail Online*, 9. dubna.

Heller, P., Kaufmann, D. 2019. New data on governance of national oil companies: Why transparency and oversight matter. *The Brookings*, 24. dubna.

Helvetas. © 2020. Why natural resource management is conflict management by definition. The Helvetas. <https://www.helvetas.org/en/switzerland/what-we-do/our-topics/governance-peace-migration/conflict-transformation/natural-resources-and-conflict>.

Herrero, A. V., Faiola, A. 2020. Oil-rich Venezuela is running out of gas, and Maduro is running out of options. *The Washington Post*, 16. dubna.

HN. 2009. Před rokem to byl plyn, teď to může být i ropa. Dodávky z Ruska jsou ohroženy. *Hospodářské noviny*. <https://byznys.ihned.cz/c1-39631360-pred-rokem-to-byl-plyn-ted-to-muze-byt-i-ropa-dodavky-z-ruska-jsou-ohrozeny>.

Hoekstra, Q. 2019. Conflict diamonds and the Angolan Civil War (1992–2002). *Third World Quarterly* (vol 40), 1322-1339.

Holmes, K. R. 2015. What is National Security? *The Heritage Foundation*, 17-26.

Hubert, E., Reuschemeyer, D., Stephens, J. D. 1993. The impact of Economic Development on Democracy. *Journal of Economic Perspective*, (vol 7), 71-78.

Humphreys, M. 2005. Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution: Uncovering the Mechanisms. *Journal of Conflict Resolution* (vol 49), 508-537.

Chen, J., Scott G. 2020. Crude Oil. *The Investopedia*, 21. dubna.

Chen, M. E. 2007. National Oil Companies and Corporate Citizenship: a Survey of Transnational Policy and Practice. *James A. Baker III. Institute for Public Policy*.

IEA (International Energy Agency). 2020. Global EV (Electric Vehicle) Outlook. <https://www.iea.org/reports/global-ev-outlook-2020>. Francie, Paříž: The International Energy Agency.

IM. © 2021. Pump price for gasoline (US\$ per liter) - Middle East. The Index Mundi. <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/EP.PMP.SGAS.CD/map/middle-east>.

Investicniweb. 2018. Norský státní fond loni zdvojnásobil výnos z investic na 13,7 %. *Investiční web*, 27. února.

Jack, I. 2013. North Sea oil fuelled the 80s boom, but it was, and remains, strangely invisible. *The Guardian*, 19. dubna.

Jacks, S. D., Fraser, S., O'Rourke K. H. 2009. Commodity Price Volatility and World Market Integration since 1700. *Trinity College Dublin, Harvard and the University of Wisconsin*.

Jimenez, E. 1986. THE PUBLIC SUBSIDIZATION OF EDUCATION AND HEALTH IN DEVELOPING COUNTRIES: A Review of Equity and Efficiency. *The World Bank Research Observer* (Vol 1), 111–129.

Kabeer, N., Mahmud, Simeen. 2004. Globalization, gender and poverty: Bangladeshi women workers in export and local markets. *The Journal of International Development* (vol 16), 93-109.

Karl, T. L. 1997. *The paradox of plenty: oil booms and petro-states*. Berkeley. United States: University of California Press.

Karl, T. L. 1999. The Perils of the Petro-State: Reflections on the Paradox of Plenty. *The Journal of International Affairs*, (vol 53), 31-48.

Kavanagh, D. 2011. Thatcherism and the End of the Post-War Consensus. The British Broadcasting Corporation, 3. března. http://www.bbc.co.uk/history/british/modern/thatcherism_01.shtml.

Keen, D. 2012. Greed and Grievance in civil war. *The Royal Institute of International Affairs* (vol 88), 757-777.

Keiv, C. W. 2014. What Dutch disease is, and why it's bad. *The Economist*, 5. listopadu. <https://www.economist.com/the-economist-explains/2014/11/05/what-dutch-disease-is-and-why-its-bad>.

Kenton, W., Khartit, K. 2020. Endogenous Variables. *The Investopedia*, 30. října. <https://www.investopedia.com/terms/e/endogenous-variable.asp>

Kilian, L. 2010. Oil Price Volatility: Origins and Effects. *WTO Staff Working Papers, World Trade organization*.

Klare, M. T. 2014. Twenty-first century energy wars: how oil and gas are fuelling global conflicts. *The Energypost EU*, 15. července.

Korteweg, R. 2018. Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia. *The Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union*.

Krauss, C. 2012. Oil Price Would Skyrocket if Iran Closed the Strait of Hormuz. *The New York Times*, 4. ledna.

Kříž, Z. 2002. Česká bezpečnostní terminologie Výklad základních pojmů, Kapitola 13. Zájem. *Ústav strategických studií vojenské akademie v Brně*, 37-38.

Kubbe, I., Engelbert, A. 2018. Corruption and the impact of democracy. *Crime, Law and Social Change* (vol 70), 175-178.

Labour Behind. © 2021. The women who make your clothes. The Labour Behind the Label. <https://labourbehindthelabel.org/the-women-who-make-your-clothes/>

Lall, R. 2016. The Missing Dimension of the Political Resource Curse Debate. *Comparative Political Studies*, (vol 50), 1291-1324.

Landon, S., Smith, C. 2015. Rule-Based Resource Revenue Stabilization Funds: A Welfare Comparison. *The Energy Journal* (vol 36), 117-143.

Le Billion, P. 2001. The political ecology of war: natural resources and armed conflicts. *The Political Geography*, 561-584.

Le Billion, P. 2005. *Fuelling War: Natural Resources and Armed Conflicts*. 1. vydání. Oxford: Oxford University Press.

Lindberg, S. I., Coppedge, M., Gerring, J., Teorell, J. 2014. V-Dem: A New Way to Measure Democracy. *Journal of Democracy* (vol 25), 159-169.

Lipset, S. M. 1959. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*, (vol 53), 69-105.

Longley, R. 2020. What Is Autocracy? Definition and Examples. *The ThoughtCo*, 14. říjen.

Macrotrends. © 2020. Crude Oil Prices - 70 Year Historical Chart. The Macrotrends. <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>.

Mahdavy, H. 1970. The patterns and problems of economic development in rentier states: The case of Iran. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-patterns-and-problems-of-economic-development-Mahdavy/482830b7c30dc1000254480408fad417af846f11>.

Majavu, P. 2010. The Role of Natural Resources in Civil Wars. *The Global Policy Forum*, 3. května.

Mansfield, E. D., Snyder, J., Kier, E., Krebs, R. R. 2010. Does War Influence Democratization? In *War's Wake: International Conflict and the Fate of Liberal Democracy*, (kap. 2), 23-49.

Marshall, M. G., Elzinga-Marshall G. 2017. *Global Report 2017. Conflict, Governance and State Fragility*. The Center for Systemic Peace Vienna, VA USA.

Matzek, J. 2016. Anexe Krymu Ruskou federací. The Policy Paper, Institut pro politiku a společnost, leden. https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2016/01/Matzek_Anexe-Krymu-Ruskou-federac%C3%AD%C4%8CJ.pdf

Mazaheri, N. 2017. Oil, Dissent, and Distribution. *The World Development* (vol 99), 186-202.

McGovan, F. 1990. The development of Orimulsion and Venezuelan oil strategy. *The Energy Policy* (vol 18), 913-926.

Mehlum, H., Moene, K., Torvik R. 2006. Institutions and the Resource Curse. *The Economic Journal* (vol 116), 1-20.

Michael, R. T. 1985. Consequences of the Rise in Female Labor Force Participation Rates: Questions and Probes. *The Journal of Labor Economics*, leden.

MVCR. © 2020. Ochrana kritické infrastruktury. Ministerstvo vnitra České republiky. <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/ochrana-kriticke-infrastruktury-ochrana-kriticke-infrastruktury.aspx>.

Mwanika, P. A. N. 2010. Natural Resources Conflict. *The Institute for Security Studies*. South Africa: Brooklyn Square, Pretoria.

NBIM. 2019. About the fund. *The Norges Bank Investment Management*, 27. února.

NCOA. 2014. Use of natural gas revenues: facts, figures and scenarios. The Netherlands Court of Audit, 6. října. <https://english.rekenkamer.nl/publications/reports/2014/10/07/use-of-natural-gas-revenues-facts-figures-and-scenarios>.

NOCD. © 2021. Oil & gas production. *The National Oil Company Data*. <https://www.nationaloilcompanydata.org/indicator>

Nordhaus, W. D., Houthakker, H. S., Sachs, J. D. 1980. Oil and Economic Performance in Industrial Countries. *Brookings Papers on Economic Activity* (vol 2), 341-399. Publikováno: Brookings Institution Press.

NRGI (Natural Resource Governance Institute). ©2020. Natural Resource Funds. The Natural Resource Governance Institute. <https://resourcegovernance.org/natural-resource-funds>

- O'Donnel, G. A. 1994. Delegative Democracy. *Journal of Democracy* (vol 5), 55-69.
- Olters, J-P. 2007. Old Curses, New Approaches? Fiscal Benchmarks for Oil-Producing Countries in Sub-Saharan Africa. *The International Monetary Fund Working Paper, African Department*.
- Ongba, L. D. 2015. Why Do Some Oil-Producing Countries Succeed in Democracy While Others Fail? *The World Development*, (vol 76), 180-189.
- Oomes, N., Kalcheva, K. 2007. Diagnosing Dutch Disease: Does Russia Have the Symptoms? *BOFIT Discussion Paper*, 20. června.
- Osisanya, S. © 2020. National Security versus Global Security. The United Nations Chronicles. <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security>.
- Parthemore, Ch., Rogers, W. 2010. How Natural Resources Influence National Security. *The Center for a New American Security*. Washington, DC.
- Pegg, S. 2010. Is there a Dutch disease in Botswana? *The Resources Policy* (vol 35), 14-19.
- Petrol. 2013. Afričtí teroristé znervóznil evropské těžaře plynu a ropy. *Petrol Media*, 31. ledna. <https://www.petrol.cz/clanky/africi-teroriste-znervoznili-evropske-tezare-plynu-a-ropy-2230>.
- Pettinger, T. 2018. Economic impact of Margaret Thatcher. *The Economics Help Organization*, 27. října.
- Pettinger, T. 2020. What explains the volatility of oil and food prices? *The Economics Help Organization*, 31. ledna.
- Ploeg, F., Poelhekke, S. 2009. Volatility and the natural resource curse. *The Oxford Economic Papers* (vol 61), 727-760.
- Politico. 2016. The hidden consequences of the oil crash. The Politico. <https://www.politico.eu/article/the-hidden-consequences-of-the-oil-crash/>
- PRC. 2009. The Global Middle Class. The Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/global/2009/02/12/the-global-middle-class/>

Ramirez, M., Nava, M. 2020. Venezuela's gasoline goes from world's cheapest to steepest. *The Reuters*, 26. dubna.

Ranked Energy. © 2020. Products made from petroleum. The Ranked Energy Corporation. <https://www.ranken-energy.com/index.php/products-made-from-petroleum/>.

Rentschler, J. E. 2013. Oil Price volatility – its risk on economic growth and development. World Bank's blog Let's talk development, 18. června. <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/oil-price-volatility-its-risk-economic-growth-and-development>.

RethinkX. © 2020. The Transportation Executive Summary. <https://www.rethinkx.com/transportation-executive-summary>.

Ross, M. L. 2001. Does Oil Hinder Democracy? *The World Politics*, (vol 53), 325-361.

Ross, M. L. 2008. Oil, Islam and Woman. *The American Political Science Review* (vol 102), 107-123.

Rustad, S. A., Le Billion, P., Lujala, P. 2017. Has the Extractive Industries Transparency Initiative been a success? Identifying and evaluating EITI goals. *The Resources Policy* (vol 51), 151-162.

Sachs, J. D. Warner, A. M. 1995. Natural Resources Abundance and Economic Growth. *The National Bureau of Economic Research*. Massachusetts Avenue, Cambridge.

Sachs, J. D., Warner, A. M. 2001. The Curse of natural resources. *European Economic Review*, 827-838.

Sanchez, V. 2019. Venezuela hyperinflation hits 10 million percent. 'Shock therapy' may be only chance to undo the economic damage. *The Consumer News and Business Channel*, 3. srpna.

Saran, S. 2019. 3 reasons why data is not the new oil - and why this matters to India. *The World Economic Forum*, 4. října.

Shaxon, N. 2007. Oil, Corruption and the Resource Curse. *The International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, (vol 83), 1123-1140.

Sikka, P. 2015. Smoke and mirrors: Corporate social responsibility and tax avoidance. *Accounting Forum* (vol 34), 153-168.

Sinclair, E. 2017. Two-speed economies: how do they work? *The Chartered Accountants Worldwide*, 9. června.

Slade, M. 2019. Understanding Iran, the U.S. and the Strait of Hormuz. *The USC University of Southern California*, 30. listopadu.

Smith, J. L. 2005. Inscrutable OPEC? Behavioral Tests of the Cartel Hypothesis. *The Energy Journal* (vol 26) článek 3.

Smith, J. L. 2009. World Oil: Market or Mayhem? *Journal of Economic Perspectives* (vol 23), 145-164.

Šmíd, T., Martinovský, P. 2013. *Přírodní zdroje a ozbrojené konflikty – aktuální trendy*. 1. vydání. Centrum pro studium demokracie a kultury.

Soust, J. 2003. Democracy and Tradition. *The Princeton University Press*.

Suleiman, M. 2013. Oil Demand, Oil Prices, Economic Growth and the Resource Curse: An Empirical Analysis. *Surrey Energy Economics Centre, University of Surrey*.

Tash, B. 2015. 6 out of 10 top oil-producing countries are under serious corruption risk. *The Bussines Insider*, 17. června.

Tesař, F. 2007. *Etnické konflikty*. 1. vydání. Praha: Portál.

TI. © 2021. What is corruption? The Transparency International. <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption/>.

TI. 2019. HOW CORRUPTION WEAKENS DEMOCRACY. The Transparency International. <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2018-global-analysis#>.

Tsui, K. K. 2010. MORE OIL, LESS DEMOCRACY: EVIDENCE FROM WORLDWIDE CRUDE OIL DISCOVERIES. *The Economic Journal* (vol 121), 89-115.

Twin, A. 2019. World's Top 10 Oil Exporters. The Investopedia, 23. října. <https://www.investopedia.com/articles/company-insights/082316/worlds-top-10-oil-exporters.asp>.

UN. 2010. General Assembly Reaffirms Strong, Ongoing Support for Kimberley Process Targeting Global Trade in 'Blood Diamonds', by One of Four Resolutions. [The United Nations: Meeting Coverage and Press Releases, 16. prosince. https://www.un.org/press/en/2010/ga11039.doc.htm](https://www.un.org/press/en/2010/ga11039.doc.htm).

UNDP. © 2020. Gender Equality. The United Nations Development Program. <https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/gender-equality/democratic-governance.html>

UNDP. © 2021. Developing Regions. The United Nations Development Program. <http://hdr.undp.org/en/content/developing-regions>

UNEP. © 2015. *Natural Resources and Conflict*. United Nations Department of Political Affairs and United Nations Environment Programme.

V-Dem. © 2021. V-Dem: Global Standards, Local Knowledge. The V-Dem Institute of the project base, Department of Political Science, University of Gothenburg, Sweden. <https://www.v-dem.net/en/>

V-Dem. © 2020. V-Dem Dataset - Version 10. Board of Principal Investigators, V-Dem Institute, University of Gothenburg. <https://www.v-dem.net/en/data/archive/previous-data/data-version-9/>

V-Dem. 2020. *Varieties of Democracy, CodeBook*. University of Gothenburg, V-Dem Institute.

VM. 2015. Global corruption reveals Sub-Saharan Africa poses the highest risk. The Verisk Maplecroft, 16. června. <https://www.maplecroft.com/insights/analysis/corruption-global-index-reveals-sub-saharan-africa-poses-highest-risk/>.

Walter, F. B. 2014. Why Bad Governance Leads to Repeat Civil War. *Journal of Conflict Resolution* (vol 59), 1249-1272.

WITS. © 2020. Sub-Saharan Africa Trade. The World Intergrated Trade Solution. <https://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/SSF>.

Wivel, A. 2011. Security dilemma. *The international Encyclopedia of Political Science*, leden.

Workman, D. © 2020. Crude Oil Exports by Country. The World's Top Exporters. <http://www.worldstopexports.com/worlds-top-oil-exports-country/>

World Bank Data. © 2021a. Oil Rents (% of GDP). *The World Bank Data*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>

World Bank Data. © 2021b. GNI per capita, PPP (current international \$). *The World Bank Data*. [Data. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD](https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD)

World Bank Data. © 2021c. Population, total (%). *The World Bank*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

World Bank. 2013. *Opening Doors Gender Equality and Development in the Middle East and North Africa*. Washington, DC: The World Bank.

World Bank. 2017. *Progress Towards Gender Equality in the Middle East and North Africa Region*. Washington, DC: The World Bank.

World Bank. 2020. Nigeria releases new report on poverty and inequality in country. The World Bank. <https://www.worldbank.org/en/programs/lsm/brief/nigeria-releases-new-report-on-poverty-and-inequality-in-country>.

Worldometer. © 2020. Oil Reserves by Country. The Wordlometer data. <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/>.